

UHASSELT

KU LEUVEN

Maastricht University

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Insolventie in tijden van crisis

Karolien Bergmans

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Matthias STORME

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2020
2021

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Insolventie in tijden van crisis

Karolien Bergmans

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Matthias STORME

Samenvatting

De coronacrisis zet overheden ertoe aan om met allerlei maatregelen hun ondernemingen rechtop te houden. Vele ondernemingen beschikken immers over liquiditeitsproblemen, als gevolg van de *lockdown*periodes gedurende de coronacrisis. Efficiënte crisismaatregelen gericht op de liquiditeit kunnen deze problemen opvangen.

Deze thesis onderzoekt de efficiëntie van de door de Belgische wetgever genomen crisismaatregelen ten tijde van de COVID-19 pandemie. Aan de hand van een rechtsvergelijkende studie zullen eventuele verbeteringen geformuleerd worden.

Alvorens tot een rechtsvergelijkende studie over te kunnen gaan is een kadering van het insolventierecht onontbeerlijk. Het eerste deel legt dan ook uit wat precies de rol is van het insolventierecht tijdens de coronacrisis.

In het tweede deel worden de verschillende crisismaatregelen genomen door de verschillende staten uiteengezet. De eerste soort maatregelen hebben een directe invloed op de liquiditeit van ondernemingen. Vooral de overheid zal daarbij een grote rol vervullen. De tweede soort maatregelen raken aan het insolventierecht. Een vaak voorkomende maatregel is de opschorting van het faillissement of het verbinden van modaliteiten aan de aangifte van het faillissement.

Het derde deel gaat na of de crisismaatregelen genomen door de Belgische wetgever beantwoorden aan de noden van de crisis. Een evaluatie van de crisismaatregelen in België wordt gemaakt en legt mogelijke gebreken bloot. Mogelijke verbeteringen van de Belgische aanpak worden geformuleerd aan de hand van de crisismaatregelen die genomen zijn in de andere onderzochte rechtstelsels.

Dankwoord

Het zit erop! Een masterscriptie schrijven, dat vergt tijd en geduld. Niet alleen van mezelf, maar ook van de mensen om mij heen. Gelukkig stond ik er niet alleen voor om dit werkstuk ter afronding van de rechtenopleiding tot een goed einde te brengen.

Mijn dank gaat vooreerst uit naar mijn promotor, prof. M.E. Storme voor het aanreiken van dit interessante en actuele onderwerp. Ook wil ik mijn woord van dank richten aan mijn begeleider, de heer Jente Dengler, voor de goede begeleiding en constructieve feedback gedurende het schrijfproces.

Verder wil ik ook graag mijn ouders bedanken aangezien zij mij onvoorwaardelijk hebben gesteund, niet alleen tijdens het schrijven van de thesis, maar gedurende mijn volledig academisch parcours. Zij hebben mij geleerd dat doorzettingsvermogen veel mogelijk kan maken. Ik waardeer jullie eindeloze steun heel erg. Dit heeft ervoor gezorgd dat het spreekwoordelijke 'bloed, zweet en tranen' die het schrijven van deze thesis mij heeft gekost, het waard was.

Een speciale dankjewel gaat overigens uit naar mijn zus, broer en vriend om mij te laten lachen op de moeilijker momenten.

Tot slot had ik me graag nog gericht tot u, lezer van mijn masterproef. Graag had ik u bedankt voor de tijd die u vrijmaakt om u te verdiepen in mijn werk. Ik wens u van harte een boeiende lezing toe.

Veel leesgenot,
Karolien Bergmans
Mol, 8 januari 2021

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
Dankwoord	3
Inhoudsopgave	5
Inleidend deel	7
<i>Hoofdstuk 1. Aanleiding tot het onderzoek en maatschappelijke relevantie</i>	7
<i>Hoofdstuk 2. Opzet en onderzoeksvraag</i>	9
<i>Hoofdstuk 3. Methodologie en structuur</i>	10
Deel I. De rol van het insolventierecht tijdens de coronacrisis	13
Deel II. Crisismaatregelen in een rechtsvergelijkend perspectief	15
<i>Hoofdstuk 1. Crisismaatregelen met een directe impact op de liquiditeit</i>	15
Afdeling 1. België	15
I. Betalingsuitstel ondernemingskredieten.....	15
II. Staatswaarborgen voor bepaalde kredieten	16
III. Verhouding tussen beide waarborgregelingen.....	19
Afdeling 2. Duitsland	20
I. Economisch stabiliseringsfonds (Wirtschaftsstabilisierungsfonds)	20
Afdeling 3. Zwitserland	21
I. Garanties voor bankleningen.....	21
Afdeling 4. Spanje	23
I. Garanties voor financieringen	23
II. Verzekeringsdekking voor exporterende ondernemingen	24
III. Uitbreiding van de Thomas Cook-financiering.....	25
Afdeling 5. Verenigd Koninkrijk.....	25
I. Staatswaarborgen voor financieringen.....	25
<i>Hoofdstuk 2. Crisismaatregelen met betrekking tot het insolventierecht</i>	27
Afdeling 1. België	29
I. Moratorium	29
Afdeling 2. Duitsland	31
I. Wijziging vereisten voor faillietverklaring.....	31
II. Tijdelijke opschorting van de verplichting tot faillissementsaangifte.....	32
III. Modificatie van de bestuurdersaansprakelijkheid.....	32
IV. Achterstelling van aandeelhoudersleningen in faillissement tijdelijk afgeschaft.....	33
Afdeling 3. Zwitserland	34
I. Herziening van de verplichtingen van bestuurders	34
II. Wijziging aan de bestaande opschorting	35
III. Tijdelijk nieuwe opschorting.....	36
IV. Verschillen tussen het bestaande moratorium en het gewijzigde nieuwe moratorium	37
Afdeling 4. Spanje	38
I. Tijdelijke opschorting van de verplichting tot het indienen van een insolventieaanvraag.....	39
II. Wijziging met betrekking tot het verplicht bijeenroepen van de algemene vergadering	39
III. Wijzigingen aan het bestaan van een herfinancieringsovereenkomst	40
Afdeling 5. Verenigd Koninkrijk.....	41
I. Moratorium	41
II. Tijdelijk verbod op het indienen van faillissementsverzoeken	42
III. Hervorming van het herstructureringsplan	42

IV. Opschorting van de wrongful trading bepaling	43
Deel III. Mogelijke verbeteringen van de Belgische aanpak	45
<i>Hoofdstuk 1. De rode draad van het verhaal</i>	<i>45</i>
<i>Hoofdstuk 2. Evaluatie van de Belgische aanpak</i>	<i>46</i>
Afdeling 1. Moratorium	46
Afdeling 2. Staatswaarborgregelingen	48
<i>Hoofdstuk 3. Kritiek op het benadrukken van het redden van ondernemingen</i>	<i>49</i>
<i>Hoofdstuk 4. Maatregelen met een directe impact op de liquiditeit: invloed van de Europese Commissie</i>	<i>49</i>
<i>Hoofdstuk 5. Aftoetsen van insolventierechtelijke oplossingen uit de andere staten</i>	<i>50</i>
Afdeling 1. Duitsland	50
I. Modificatie van de bestuurdersaansprakelijkheid?	50
II. Achterstelling van aandeelhoudersleningen in faillissement tijdelijk afschaffen?	52
Afdeling 2. Zwitserland	53
I. Herziening van de verplichtingen van bestuurders?	53
Afdeling 3. Spanje	55
I. Wijziging aan de verplichting van het bijeenroepen van de algemene vergadering?	55
Afdeling 4. Verenigd Koninkrijk	57
I. Opschorting van de wrongful trading bepaling?	57
Conclusie	59
Bibliografie	63
<i>Wetgeving</i>	<i>63</i>
Europese wetgeving	63
Belgische wetgeving	63
Vorbereidende stukken	64
Duitse wetgeving	64
Zwitserse wetgeving	65
Spaanse wetgeving	65
Engelse wetgeving	65
<i>Rechtspraak</i>	<i>66</i>
<i>Rechtsleer</i>	<i>66</i>
Boeken en verzamelwerken	66
Tijdschriften	68
<i>Overige</i>	<i>71</i>
Actualiteit	71

Inleidend deel

Hoofdstuk 1. Aanleiding tot het onderzoek en maatschappelijke relevantie

1. Het is ruim een jaar geleden dat de samenleving voor het eerst hoorde van Corona/COVID-19. Deze wereldwijde pandemie heeft in het afgelopen jaar voor heel wat leed gezorgd. Een noodsituatie doet zich nog steeds voor op universeel terrein. In tijden van nood neemt creativiteit de bovenhand. Vindingrijkheid zal uiterst noodzakelijk zijn bij het oplossen van de problemen die zich nu massaal voordoen, als keerzijde van de verschillende *lockdowns* op het Europese continent die onvoorziene economische schade hebben teweeggebracht voor ondernemingen.¹

2. Amper een paar maanden na het uitbreken van dit nieuwe virus bevindt de samenleving zich reeds in een tweede golf. Nog steeds worden tal van ondernemingen gedwongen de deuren (opnieuw) te sluiten of worden ze in sterke mate beperkt in de uitoefening van hun activiteiten. De verschillende corona-experts en statistici waarschuwen dat we naar alle waarschijnlijkheid ook in de toekomst geconfronteerd zullen worden met verschillende golven.

3. De uitbraak van het coronavirus heeft ervoor gezorgd dat de Belgische overheid, in het bijzonder de wetgever, uitzonderlijke maatregelen diende te nemen teneinde de verspreiding van de pandemie in te dijken. Zo werden er onder meer, door het intussen opgeheven Ministerieel Besluit van 23 maart 2020, dringende maatregelen genomen.² De in dit ministerieel besluit genomen maatregelen hadden onder meer tot voorwerp de gedwongen sluiting van horeca, kappers, sportclubs en cultuurinstellingen.... Allen ondernemers die hun vak niet kunnen uitoefenen in de 'anderhalvemetermaatschappij'. Op 28 oktober 2020 werden er opnieuw dringende maatregelen genomen om de verspreiding van het coronavirus te beperken. Ook deze maatregelen hadden tot voorwerp het sluiten van bepaalde ondernemingen.³ Naarmate het virus aan kracht toeneemt, neemt de overheid striktere maatregelen. Ook in andere staten werden dergelijke maatregelen afgekondigd.

4. Liquiditeitsproblemen bij ondernemingen, waardoor kortlopende schulden niet meer betaald kunnen worden, die veroorzaakt werden door de eerste fase van de *lockdown* vragen om snelle en krachtige oplossingen. Overheidsmaatregelen gericht op de liquiditeit kunnen deze problemen opvangen. Maar naarmate de *lockdown* vordert in achtereenvolgende fases, wordt de roep naar bijkomende steunmaatregelen luider. Naast het efficiënt overheidsoptreden kan een soepele houding van schuldeisers in deze fase leiden tot consensuele oplossingen. Consensuele oplossingen kunnen gedurende een bepaalde periode voor rust zorgen in hoofde van de debiteuren. Nadien zal het mogelijk zijn om meer structurele oplossingen uit te werken, die het belang van het collectief ondersteunen. Wat daarentegen in geen geval het collectief belang dient is een schuldenaar die op strategische wijze de rekening van de crisis probeert af te wentelen op zijn schuldeisers door zijn (contractuele)

¹ P. VAN LEYNSEELE en R. JAGTENBERG, "Corona: de nood moet vindingrijk maken", *TMD* 2020, (48) 48.

² MB 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 23 maart 2020.

³ MB 28 oktober 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 28 oktober 2020.

verplichtingen niet na te komen. Het voorkomen van faillissementen hangt dus in belangrijke mate af van de houding van de verschillende betrokkenen.⁴

5. In een *lockdown* periode is het erg moeilijk om binnen een insolventieprocedure tot waardemaximaliserende oplossingen te komen. Onderhandelingen over een akkoord worden namelijk bemoeilijkt doordat er geen concreet perspectief is op enige normalisatie van de economische activiteiten. Ook de kansen voor een doorstart vanuit een faillissement zijn in dit geval erg klein, de vereiste markt ontbreekt. Anderzijds is een vroegtijdig faillissement van een verder levensvatbare onderneming schadelijk voor schuldeisers vanwege de lagere opbrengst die deze teweegbrengt. Een domino-effect naar andere ondernemingen, de overheid, werknemers en zelfs de economie en de maatschappij in haar geheel is niet uit te sluiten. Er zijn immers veel actoren die potentieel geraakt worden door of betrokken zijn bij een insolventieprocedure. Allen ondervinden zij schade van een 'onnodig' faillissement. Een adempauze bieden aan ondernemingen om de huidige situatie zo goed als mogelijk te handhaven, biedt het collectief wellicht een betere uitkomst.⁵

6. De gevreesde faillissementengolf in België is nagenoeg tot op heden uitgebleven. In de plaats daarvan kwamen in de eerste negen maanden van het jaar 2020 zelfs 30 procent minder ondernemingen in slechte papieren dan in diezelfde periode vorig jaar. Dit heeft alles te maken met de steunmaatregelen die de overheid de getroffen Belgische ondernemingen heeft geboden. Zonder overheidssteun zouden vele ondernemingen snel omvallen, zo blijkt uit de Graydon Impactscore.⁶ Verwacht wordt wel dat de storm aan faillissementen niet blijft liggen, zeker in sectoren waar de coronacrisis zwaar huishoudt.⁷ Zo zijn de eventsector, de sector toerisme, de sector luchtvaart, de ondernemingen die discotheken en dancings uitbaten en uitbaters van publieke sauna's uitzonderlijk hard getroffen door de coronacrisis.⁸

7. Toen Winston CHURCHILL na de tweede wereldoorlog bezig was met de vorming van de Verenigde Naties, zei hij, zoals bekend, "*Never let a good crisis go to waste*". In een andere context kan Churchill's inzicht ook worden toegepast op de huidige wereldwijde coronacrisis. De maatregelen die door de verschillende overheden werden genomen hebben een grote impact op het juridische veld. Sommige zullen wellicht niet snel verdwijnen, een aantal zal in de komende maanden of zelfs jaren niet of slechts geleidelijk worden teruggedraaid. Mogelijks zullen deze blijvende sporen achterlaten. In België, maar zeker ook in andere landen, hebben noodzakelijke hervormingen hun intrede gedaan, die soms al te lang werden uitgesteld.⁹

8. Niet alleen de Belgische overheid, maar overheden in heel de wereld werden door het coronavirus ertoe aangezet maatregelen te nemen om de economische impact in hun land tot een minimum te

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ S. VAN LEEUWEN, *Faillissementen voor achtste maand op rij gedaald*, <https://graydon.be/pers/faillissementen-voor-achtste-maand-op-rij-gedaald>.

⁷ S. MICHIELSEN, "Crisis trekt spoor van vernieling door het bedrijvenlandschap", *De tijd*, 17 oktober 2020, <https://www.tijd.be/dossiers/het-corona-effect/crisis-trekt-spoor-van-vernieling-door-het-bedrijvenlandschap/10258546> (consultatie 29 oktober 2020).

⁸ L., LEMMENS, *Coronavirus COVID-19: lijst met uitzonderlijk zwaar getroffen sectoren die soepele regels voor tijdelijke coronawerkloosheid mogen toepassen tot eind 2020*, Wolters Kluwer, 18 september 2020, <https://legalworld.wolterskluwer.be/nl/nieuws/socialeye/coronavirus-covid-19-lijst-met-uitzonderlijk-zwaar-getroffen-sectoren-die-soepele-regels-voor-tijdelijke-coronawerkloosheid-mogen-toepassen-tot-eind-2020/>.

⁹ D. CUYPERS, "Corona en de digitalisering van recht en het onderwijs in het recht: "never let a good crisis go to waste"", *T.O.R.B* 2019-20, nr. 5, (341) 341.

beperken. Zo werden er heel wat stappen ondernomen om de getroffen ondernemingen te ondersteunen. In België en ook in de meerderheid van de staten, werd er ingegrepen in het insolventierecht.¹⁰ Het belang van het insolventierecht zal in de komende maanden alleen maar toenemen nu de insolventiepraktijk een golf aan faillissementen vreest. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de verschillende crisismaatregelen met betrekking tot het insolventierecht in de verschillende staten, is dan ook noodzakelijk met het oog op de evaluatie en verbetering van de Belgische aanpak.

Hoofdstuk 2. Opzet en onderzoeksvraag

9. Aangezien Europa in haar geheel getroffen wordt door deze ongeziene crisis, lijkt het mij naast interessant tevens maatschappelijk relevant om me te verdiepen in de wijze waarop verschillende staten een poging doen de economie terug te laten heropleven en zich proberen te wapenen tegen potentiële nieuwe golven. Het is daarom van groot belang dat aan de getroffen ondernemingen in deze onzekere periode de nodige ademruimte wordt gegeven. Er moet voorkomen worden dat ondernemingen die de afgelopen jaren enkel groene cijfers kenden louter als gevolg van de COVID-19 crisis kopje onder gaan. De crisis is immers van voorbijgaande aard zodat het van belang is dat er geen onherroepelijke zaken gebeuren.¹¹

10. Het opzet van dit werkstuk bestaat erin om de crisismaatregelen die genomen zijn met betrekking tot het insolventierecht ten tijde van de coronacrisis door de Belgische overheid in een rechtsvergelijkend perspectief te brengen, door de maatregelen uit Duitsland, Zwitserland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk mede in kaart te brengen. Dit rechtsvergelijkend onderzoek kan dan bijdragen tot een waardeoordeel over de effectiviteit van de crisismaatregelen genomen door de Belgische overheid. Oplossingen uit andere landen kunnen immers bijdragen tot een verbetering van de Belgische aanpak.

11. De vraag die centraal staat in dit werkstuk is de volgende: *“Welke aspecten van de crisismaatregelen genomen met betrekking tot insolventie ten tijde van de COVID-19 crisis zijn goed en welke zijn voor verbetering vatbaar? Kunnen oplossingen uit andere rechtstelsels, zijnde Duitsland, Zwitserland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk, bijdragen tot verbetering?”*. De onderzoeksvraag wordt benaderd vanuit het nationale Belgische recht en vanuit het nationale recht van verschillende Europese staten.

12. Om tot een antwoord te komen op deze onderzoeksvraag, dienen eerst een aantal subonderzoeksvragen beantwoord te worden:

1. *“Welke plaats nemen crisismaatregelen in binnen het insolventierecht?”*
2. *“Welke crisismaatregelen werden er genomen door de verschillende Europese staten?”*
3. *“Bieden de oplossingen uit andere rechtstelsels een mogelijke verbetering voor de Belgische aanpak?”*

¹⁰ D. DE MAREZ, “Een stormparaplu voor alle door de coronacrisis getroffen ondernemingen”, *RW* 2019-20, nr. 37, 1449.

¹¹ R. BOONE, “[Coronacrisis en handelaars: nood aan spoedwetgeving in contractenrecht en bepaalde domeinen economisch recht?] ‘Het recht is niet op zulke ontwrichtende crises berekend’[Interview met Eric Dirix]”, *Juristenkrant* 2020, nr. 407, (4) 4.

Hoofdstuk 3. Methodologie en structuur

13. Vooraleer er inhoudelijk wordt ingegaan op de subonderzoeksvragen, is het wenselijk om de structuur van dit werkstuk kort weer te geven.

14. De eerste subonderzoeksvraag wordt beantwoord in deel I. In dit deel tracht het onderzoek een antwoord te bieden op beschrijvende en definiërende vragen aangaande de plaats die de crisismaatregelen innemen binnen het insolventierecht. Het insolventierecht is permanent in beweging. De inwerkingtreding van boek XX in het Wetboek Economisch Recht (hierna: WER) in 2018 was ongetwijfeld niet de laatste wijziging aan het insolventierecht. Ook op Europees niveau heeft men niet stilgezeten. De aandacht voor harmonisering van het materieel insolventierecht groeide door de jaren heen. Verschillende initiatieven werden op poten gezet om de nationale insolventiewetgevingen op elkaar af te stemmen. Recent, in juni 2019, trad zo de richtlijn betreffende preventieve herstructureringsstelsels, kwijtschelding van schuld en beroepsverboden en maatregelen ter verhoging van de efficiëntie van procedures inzake herstructurering, insolventie en kwijtschelding van schuld (hierna: Herstructureringsrichtlijn) in werking.¹² Binnen dit kader heeft de Belgische wetgever op 10 juni 2020 een wetsvoorstel ingediend om boek XX van het WER aan te passen, en in het bijzonder de bepalingen inzake de procedures van gerechtelijke reorganisatie.¹³ De coronacrisis zorgt wellicht ook voor andere nieuwe bijstellingen.¹⁴ Het is duidelijk dat het Belgische insolventierecht een reorganiserend vermogen heeft. Een pandemie zoals we die vandaag kennen en de maatregelen die daarvan het gevolg zijn maken een bijstelling van het insolventierecht noodzakelijk.¹⁵ Het doel van het eerste deel is om een globaal beeld te vormen van de plaats die de crisismaatregelen innemen in het grotere geheel.

15. De tweede subonderzoeksvraag wordt beantwoord in deel II. In dit deel wordt er concreet ingegaan op de verschillende crisismaatregelen in de onderzochte rechtsstelsels. De maatregelen die in de verschillende landen genomen zijn om de gevolgen van de coronacrisis te matigen lopen sterk uiteen. De Belgische overheid pakt uit met een aantal staatswaarborgen voor bepaalde kredieten¹⁶ en voert een tijdelijke opschorting van uitvoeringsmaatregelen in ten voordele van ondernemingen¹⁷. Zo werd ook in overleg met de sociale partners het systeem van tijdelijke werkloosheid ingevoerd. Het uitgangspunt is een vorm van tijdelijke werkloosheid wegens overmacht, *in casu* de coronacrisis.¹⁸ In Duitsland ligt de focus meer op het beperken van de bestuurdersaansprakelijkheid bij de verplichting tot het openen van een insolventieprocedure in tijden van overmatige schuldenlast. In de lijn met de

¹² Richtl. 2019/1023 van het Europees Parlement en de Raad betreffende preventieve herstructureringsstelsels, betreffende kwijtschelding van schuld en beroepsverboden, en betreffende maatregelen ter verhoging van de efficiëntie van procedures inzake herstructurering, insolventie en kwijtschelding van schuld, en tot wijziging van Richtlijn (EU) 2017/1132, *Pb.* L. 26 juni 2019, afl. 172, 18, hierna: Herstructureringsrichtlijn.

¹³ Wetsvoorstel betreffende wijziging van boek XX van het Wetboek economisch recht, *Parl. St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1337/001.

¹⁴ A. ROELS, A. VAN HOE, J. CARDINAELS, K. PARIDAEN, R. LINDEMANS, S. BRIJS, "Kroniek insolventierecht 2019-2020.", *TRV* 2020, nr. 5, (559) 560-561.

¹⁵ E. DIRIX, "Corona en insolventierecht in België", *Tijdschrift voor insolventierecht* 2020/27, (203) 204-205.

¹⁶ KB 14 april 2020 betreffende de toekenning van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus, *BS* 15 april 2020.

¹⁷ KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, *BS* 24 april 2020.

¹⁸ J. VAN CAMP en E. DE KEZEL, "Schorsing opzeggingstermijn wegens corona (of de schoenendoos van Pandora)", *Juristenkrant* 2020, nr. 412, 20.

maatregelen genomen in België, geldt er in Duitsland ook een opschortingsrecht. In Duitsland wordt dit recht echter wel aan andere, maar ook meer, voorwaarden onderworpen.

16. De bespreking van de situatie op het Zwitserse grondgebied zal gepaard gaan met enkele parallel genomen maatregelen in andere landen, maar waarbij de voorwaarden een andere invulling krijgen. Zwitserland kende ook voor de coronacrisis reeds een moratorium in een herstructureringsprocedure, maar deze procedure werd inhoudelijk aangepast aan de noden van de crisis zoals we die vandaag kennen. Zo werd de drempel om aanspraak te maken op dergelijk moratorium verlaagd en is de duur ervan verlengd. Naast dit reeds bestaande moratorium, heeft de Zwitserse overheid ook een nieuw moratorium in het leven geroepen. Bij de bespreking zullen onderlinge verschillen tussen beiden weergegeven worden.¹⁹ Ook een aantal andere specifiek genomen maatregelen zullen verder nog aan bod komen. Ook België kende reeds voor de coronacrisis een moratorium bij de procedure tot gerechtelijke reorganisatie. Wanneer de rechtbank van oordeel is dat de continuïteit van de onderneming onmiddellijk of op termijn bedreigd is, opent zij de procedure van gerechtelijke reorganisatie waarmee ook de periode van de opschorting aanvangt.²⁰ Alle schuldeisers op het moment van de opening van dergelijke procedure zullen daarbij het moratorium moeten ondergaan. Tijdens de opschorting is het voor deze schuldeisers niet mogelijk uitvoeringsmaatregelen te treffen ten aanzien van hun schuldenaar.²¹ De opschorting heeft dus tot gevolg dat, naast het feit dat de schuldenaar niet langer failliet kan verklaard worden of gerechtelijk worden ontbonden, er ook geen beslag meer gelegd kan worden ten laste van de schuldenaar voor schuldvorderingen in de opschorting.²² De eerder gelegde beslagen behouden daarentegen wel hun bewarend karakter, maar er kan niet worden overgegaan tot tegeldemaking.²³

17. De Spaanse overheid heeft, zoals in vele andere Europese lidstaten, geraakt aan de procedure tot het aanvragen van een faillissement. Bestuurders van Spaanse ondernemingen beschikken naast de procedure tot het aanvragen van faillissement over een alternatief. Zo hebben debiteuren in principe toegang tot een voorafgaande faillissementsprocedure, waarbij zij de rechtbank in kennis stellen van het feit dat zij onderhandelingen heeft gestart om een herfinancieringsovereenkomst te sluiten. Dit geeft de schuldenaar een termijn van drie maanden om met zijn schuldeisers een herfinancieringsovereenkomst op te stellen.²⁴ De aanvragen tot faillissement zijn echter, onder bepaalde voorwaarden, opgeschort tot en met 31 december 2020. Bestuurders van Spaanse ondernemingen kunnen overigens ook persoonlijk aansprakelijk gesteld worden voor de schulden indien zij de verplichte aandeelhoudersvergadering tot ontbinding niet bijeenroepen wanneer het netto-actief onder de helft van het maatschappelijk kapitaal komt.²⁵ In principe moeten alle verliezen in rekening worden gebracht. Dit zou evenwel tot disproportionele nadelige gevolgen leiden in tijden van een pandemie. De verliezen van het boekjaar 2020 worden daarom bij de berekening van het

¹⁹ Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

²⁰ Art. XX.45, §1 en Art. XX.46, §2 WER.

²¹ Art. XX.50 WER.

²² Art. XX.50, tweede lid en Art. XX.51, §1 WER.

²³ Art. XX.51, §1, tweede lid WER.

²⁴ Art. 5bis ley 22/2003 concursal 9 juli 2003, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2003-13813&tn=1&p=20151002>.

²⁵ Art. 367 Royal Decreto Legislativo 2 juli 2010 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Sociedades de Capital, <https://www.boe.es/buscar/pdf/2010/BOE-A-2010-10544-consolidado.pdf>.

netto-actief niet in aanmerking genomen.²⁶ Bestuurders van Belgische ondernemingen dienen eveneens onder bepaalde voorwaarden verplicht de algemene vergadering samen te roepen. Wanneer de continuïteit van de onderneming in het gedrang komt, is het bestuursorgaan verplicht te beraadslagen over de maatregelen die moeten worden genomen om de continuïteit van de economische activiteit voor een minimumduur van twaalf maanden te vrijwaren.²⁷ Wanneer het met een onderneming niet de goede kant op gaat, zal het bestuursorgaan de alarmbelprocedure zoals hierboven uiteengezet, verplicht moeten aanwenden. De te volgen procedure verschilt daarbij wel per vennootschapsvorm. Voor een uitgebreide bespreking zie infra deel II.

18. Bovenstaande crisismaatregelen komen uit staten met een '*civil law system*'. Door het Verenigd Koninkrijk in dit werkstuk te betrekken, zullen ook de maatregelen uit een '*common law system*' aan bod komen. Het Engelse recht kent, in tegenstelling tot de meeste continentale Europese staten geen onmiddellijke verplichting tot het aanvragen van faillissement voor bestuurders van vennootschappen die in slechte papieren zitten. De *wrongful trading* bepaling uit de *Insolvency act* komt aan deze problematiek tegemoet. Deze bepaling roept een halt toe aan bestuurders om de verliezen niet verder te laten oplopen wanneer een onderneming zich in een slechte financiële toestand bevindt.²⁸ Sinds de coronacrisis werd er in het Verenigd Koninkrijk gepleit voor een versoepeling van deze regels.

19. Binnen het rechtsvergelijkend gedeelte zal België gesitueerd worden binnen Europa. De maatregelen die de Belgische overheid met het oog op de coronacrisis heeft genomen zullen in rechtsvergelijkend perspectief geplaatst worden. Bij de bespreking zal er een onderscheid gemaakt worden tussen steunmaatregelen die rechtstreeks raken aan het insolventierecht van de verschillende staten en steunmaatregelen die niet in direct verband staat met het insolventierecht, doch een invloed hebben op de liquiditeit van ondernemingen.

20. Tot slot zal het derde deel een antwoord formuleren op meer vergelijkende en evaluatieve vragen. Het biedt een antwoord op de vraag of oplossingen uit de andere rechtsstelsels kunnen bijdragen tot een verbetering van de situatie in het Belgische recht. Dit heeft tot doel het leerstuk inzake de crisismaatregelen concreet en actueel relevant te maken.

21. Teneinde in dit werkstuk een zo adequaat en volledig mogelijk beeld te scheppen van de crisismaatregelen ten tijde van de coronacrisis in de onderzochte staten, is een grondige studie van wetgeving, rechtspraak en rechtsleer onontbeerlijk. Gelet op de beperkte toepassing in de tijd is het onderzoek niet zo zeer gebaseerd op de studie van basishandboeken. Door de beperkte omvang van beschikbare rechtspraak en rechtsleer werd vooral de beschikbare wetgeving in de verschillende rechtsstelsels onderzocht. Eveneens is dit werkstuk gebaseerd op informatie te vinden op officiële websites van de verschillende overheden.

22. Naast een analyse van de stand van zaken in België toont een rechtsvergelijkend onderzoek met andere staten zich waardevol. Een bronnenstudie van de onderzochte rechtsstelsels kunnen een inspiratiebron vormen bij het verbeteren van oplossingen omtrent nationale vraagstukken.

²⁶ Art. 18 Real Decreto-ley 16/2020 28 april 2020 de medidas procesales y organizativas para hacer frente al COVID-19 en el ámbito de la Administración de Justicia, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4705>.

²⁷ Art. 2:52 WVV.

²⁸ Section 214, Insolvency Act 1986, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/section/214/2017-04-07>.

Deel I. De rol van het insolventierecht tijdens de coronacrisis

23. Een onderscheid dient gemaakt te worden tussen de fase waarin ondernemingen rechtstreeks de gevolgen ondervinden van de *lockdown* en de periode op langere termijn waarin levensvatbare ondernemingen de ontstane schuldenlast efficiënt moeten kunnen saneren en niet-levensvatbare ondernemingen snel geliquideerd moeten kunnen worden.²⁹

24. Ondanks de steunmaatregelen uitgevaardigd door de verschillende overheden en pogingen consensuele oplossingen te bereiken, zullen insolventieprocedures onvermijdbaar zijn. Het insolventierecht heeft verschillende doelen te verwezenlijken, namelijk het herstellen van ondernemingen in moeilijkheden, het verwijderen van insolvabele ondernemingen uit de markt, het tegengaan van de waardevermindering of verlies van de activa en het verhinderen dat de ondernemer zich na de eerste tegenslag volledig uit de markt terugtrekt. Het moet bovendien vermijden dat verschillende schuldeisers op ongecoördineerde wijze verhaal nemen op de activa van de onderneming. De vraag of een onderneming in moeilijkheden³⁰ 'gered' zou moeten worden, zou dan ook steeds met inachtneming van deze doelstellingen beantwoord moeten worden. Het insolventierecht dient daarbij voldoende instrumenten aan te reiken om waardemaximalisatie te creëren. Dergelijke efficiënte instrumenten kunnen ervoor zorgen dat de continuïteit van ondernemingen gewaarborgd kan worden. Naast het verhelpen van de liquiditeitsproblemen, is ook de beschikbaarheid van efficiënte en snelle reorganisatie-instrumenten cruciaal voor ondernemingen die als gevolg van de coronacrisis in de problemen zijn gekomen.³¹

25. Of in een bepaald geval geopteerd moet worden voor een faillissement dan wel een herstructurering hangt af van het best mogelijke scenario voor de schuldeisers. Indien een onderneming voor de coronacrisis geen enkele economische problemen ondervond en in goede papieren verkeerde, zal voor de nodige ondernemingen gelden dat zij na een sanering van de opgelopen schuldenlast en de hervatting van hun activiteiten ook weer een gezonde bedrijfsvoering zullen kunnen hebben. Maar of en wanneer deze activiteiten hervatten is niet zeker. Voorspellingen over de levensvatbaarheid van ondernemingen zijn dan ook moeilijk te maken.³²

26. Door de COVID-19 crisis worden ondernemingen geconfronteerd met onvoorzienbare liquiditeitsproblemen, zonder enig perspectief naar de toekomst toe. De rol die bestuurders op zich nemen zal daarbij aan belang inwinnen. Ook in economisch onstabiele omstandigheden wordt van de bestuurders verwacht dat zij naar behoren besturen. Bestuurders kunnen immers aansprakelijk worden gesteld wegens kennelijk grove fouten die hebben bijgedragen tot het faillissement.³³ Ook de zogenaamde *wrongful trading* aansprakelijkheid kan in het gedrang komen.³⁴ Maar hoe kan er van bestuurders verwacht worden naar behoren te besturen als een onderneming in slechte papieren zit

²⁹ *Ibid*, 136.

³⁰ Wanneer er in dit werkstuk verwezen wordt naar 'een onderneming in moeilijkheden' is dit in de zin van art. 2.18 van de Verordening (EU) nr. 651/2014 van de Commissie van 17 juni 2014, *PB. L.* 187/1 26 juni 2014.

³¹ *Ibid*, 136-137.

³² *Ibid*, 137.

³³ Art. XX.225 WER

³⁴ Art. XX.227 WER

en het toekomstperspectief uiterst onzeker is? De nodige ruimte moet dan ook gegeven worden aan bestuurders om maatregelen te nemen en zo mogelijk een faillissement te vermijden.³⁵

³⁵ A.M. MENNENS en J.M.W. POOL, "Flattening the insolvency curve", *Tijdschrift voor insolventierecht* 2020/22, (135) 137.

Deel II. Crisismaatregelen in een rechtsvergelijkend perspectief

Hoofdstuk 1. Crisismaatregelen met een directe impact op de liquiditeit

27. De verschillende regeringen reageerden op de coronacrisis met een pakket aan juridische maatregelen. In het bijzonder moesten overheden voorzien in afwijkingen van de gebruikelijke procedures. Ook al verschillen deze reacties van rechtsgebied tot rechtsgebied, ze kunnen in drie categorieën worden ingedeeld: i) degenen die de consumenten en werknemers beschermen die worden getroffen door de sluiting van ondernemingen en ontslagen, ii) degenen die de ondernemingen en zelfstandigen beschermen tegen de economische verliezen en liquiditeitsbehoeften als gevolg van de COVID-19 crisis en iii) degenen ter bescherming van de stabiliteit van het financieel stelsel als geheel als gevolg van het gebrek aan vertrouwen en het aantal wanbetalingen.³⁶ Zo keurde het federale parlement onder meer een wet goed over consumentenkredieten. Deze wet verleent kredietnemers de optie betalingsuitstel te vragen voor leningen en verkopen op afbetaling.³⁷

28. Dit werkstuk richt zich op de insolventie-gerelateerde hervormingen en de hervormingen die een impact hebben op de liquiditeit van ondernemingen die werden doorgevoerd als reactie op de COVID-19 uitbraak.³⁸ Elke hervorming zal als een tijdelijk crisisinstrument gelden. Het zal gezonde ondernemingen helpen de storm te doorstaan, waarbij de nadruk ligt op bedrijven en sectoren die economisch gezien het meest worden getroffen door de pandemie. De uitgifte van diverse premies aan allerhande actoren in het economische bestel en fiscale gunstmaatregelen zullen buiten beschouwing blijven.

29. In wat volgt zullen achtereenvolgens de door België, Duitsland, Zwitserland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk genomen maatregelen met een directe impact op de liquiditeit besproken worden.

Afdeling 1. België

I. Betalingsuitstel ondernemingskredieten

30. Zoals meermaals aangehaald heeft de coronacrisis grote gevolgen voor de economie. De financiële situatie van heel wat ondernemingen wordt onder druk gezet door onder andere *lockdowns*, gedwongen sluitingen,... . De inkomsten dalen, terwijl de (meeste) lasten blijven bestaan. Te denken valt bijvoorbeeld aan de huurverplichtingen voor kantoorgebouwen. Voor een onderneming kan het daardoor moeilijk worden om lopende kredieten bij de bank af te lossen. Om deze reden zaten de minister van Financiën, de Nationale Bank van België en Febelfin samen om te bekijken hoe

³⁶ A. GURREA-MARINEZ, "Insolvency Law in Times of COVID-19", *Ibero-American institute for Law and Finance*, Working Paper 2/2020, (1) 4, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3562685.

³⁷ Wet van 27 mei 2020 betreffende het consumentenkrediet, teneinde de kredietnemers van dergelijke kredieten te helpen de door het coronavirus veroorzaakte crisis te doorstaan, *BS* 29 mei 2020.

³⁸ A. GURREA-MARINEZ, "Insolvency Law in Times of COVID-19", *Ibero-American institute for Law and Finance*, Working Paper 2/2020, (1) 4, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3562685.

ondernemingen financieel ondersteund kunnen worden wanneer zij in problemen zouden komen ten gevolge van de coronacrisis. Een akkoord werd bereikt: betalingsuitstel van het ondernemingskrediet kan aangevraagd worden voor een maximumtermijn van zes maanden. Een wettelijke basis ontbreekt echter. Het gaat dus met andere woorden om een engagement van de banksector om aan de getroffen ondernemingen een betalingsuitstel te verlenen.³⁹

31. Het betalingsuitstel geldt voor levensvatbare Belgische niet-financiële ondernemingen, KMO's, zelfstandigen en non-profitorganisaties die aan bepaalde voorwaarden voldoen. Allen kunnen zij gedurende maximaal zes maanden een betalingsuitstel van kapitaalaflossingen vragen aan hun bank voor bestaande kredieten. De interesten blijven daarentegen wel verschuldigd. Uitgesloten van het toepassingsgebied zijn openbare overheden. Initieel gold dit uitstel tot 31 oktober 2020, maar deze periode werd verlengd tot en met 31 december 2020.⁴⁰

32. Wanneer aan de volgende voorwaarden cumulatief is voldaan, kan een betalingsuitstel gevraagd worden: i) er zijn betalingsproblemen door de coronacrisis waarbij de omzet of activiteit is gedaald of zal dalen, er volledig of deels een beroep wordt gedaan op tijdelijke of volledige werkloosheid en de federale overheid de sluiting van de onderneming heeft bevolen; ii) de onderneming is vast gevestigd in België; iii) de onderneming is levensvatbaar wat inhoudt dat de onderneming op 1 februari 2020 geen betalingsachterstallen had op de lopende kredieten of bij de belastingen of sociale zekerheidsbijdragen of dat de onderneming op 29 februari minder dan dertig dagen achterstal had op haar lopende kredieten of bij de belastingen of sociale zekerheidsbijdragen; iv) de onderneming heeft bij alle banken aan haar contractuele kredietverplichtingen voldaan gedurende de laatste twaalf maanden voorafgaand aan 31 januari 2020 en doorloopt geen actieve kredietherstructurering.⁴¹

33. Het betalingsuitstel wordt niet automatisch toegekend. Indien een onderneming beroep wenst te doen op dit uitstel, wordt deze gevraagd contact op te nemen met de bank. De bank zal bewijsstukken opvragen om de aanvraag te kunnen behandelen. Als aan alle voorwaarden blijkt voldaan te zijn, mag een bank de aanvraag niet weigeren.⁴²

34. Ook in het najaar van 2020 werden ondernemingen bijzonder hard getroffen door de coronacrisis en moesten zij zelfs een tweede maal verplicht de deuren sluiten. De minister van Financiën en Febelfin hebben daarom aangekondigd ondernemingen opnieuw financieel te ondersteunen. Zo kan er betalingsuitstel van het ondernemingskrediet gevraagd worden voor vervaldagen vanaf 1 januari 2021 tot uiterlijk 31 maart 2021.⁴³

II. Staatswaarborgen voor bepaalde kredieten

35. Naast het betalingsuitstel dat verleend kan worden door een bank voor reeds bestaande leningen, is het noodzakelijk te voorzien in een ander mechanisme om nieuwe kredieten van een bescherming te voorzien. Het instrument dat de Belgische overheid hiervoor gebruikt, is de staatswaarborgregeling.

³⁹ FEBELFIN, *Charter betalingsuitstel ondernemingskredieten*, https://www.febelfin.be/sites/default/files/2020-04/charter_betalingsuitstel_krediet_aan_ondernemingen.pdf (consultatie 11 november 2020).

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ FEBELFIN, *Tweede charter betalingsuitstel ondernemingskredieten*, <https://www.febelfin.be/nl/artikel/tweede-charter-betalingsuitstel-ondernemingskredieten>.

36. Bij Koninklijk Besluit van 14 april 2020 werd er in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus een staatswaarborgregeling op poten gezet. Deze waarborgregeling heeft als doelstelling de kredietverstrekking aan de reële economie en de non-profitsector gaande te houden. Structureel gezonde en solvabele ondernemingen worden door de COVID-19 crisis geconfronteerd met liquiditeitsproblemen. Langs de andere kant verkeren kredietinstellingen in een grote onzekerheid en dragen zij het risico van grotere kredietverliezen in nieuwe kredietdossiers. Om te vermijden dat de kredietverstrekking een grote terugval kent, wat voor nog grotere schade kan zorgen, wordt er aanbevolen overheidsmaatregelen te nemen die helpen de kredietverstrekking open te houden. Overheidswaarborgen als interventietechniek voor liquiditeitsschokken staan daarbij op de eerste rij.⁴⁴

37. België maakt met deze regeling gebruik van de tijdelijke kaderregeling inzake staatssteun en de coronacrisis zoals aangenomen door de Europese Commissie op 19 maart 2020.⁴⁵ In beginsel is het voor Europese lidstaten volgens het primair EU-recht verboden om staatssteun toe te kennen aan ondernemingen.⁴⁶ Het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna: VWEU) voorziet echter wel in een aantal uitzonderingen op dit verbod. Lidstaten hebben de mogelijkheid steunmaatregelen te bieden die tot doel hebben de schade van buitengewone gebeurtenissen te herstellen of die pogen een ernstige verstoring van de economie van een lidstaat op te heffen, of om onder zeer strikte voorwaarden ondernemingen te steunen die financiële moeilijkheden hebben.⁴⁷ Dit onder voorbehoud van een voorafgaande toestemming door de Europese Commissie. Het behoort tot de exclusieve bevoegdheid van de Europese Commissie te oordelen of één van de uitzonderingen op het staatssteunverbod van toepassing is. Overheden moeten in beginsel dan ook elk steunvoornemen ter goedkeuring voorleggen bij de Commissie.⁴⁸ Dat deze uitzonderingen tijdens een wereldwijde pandemie relevant zijn, spreekt voor zich.⁴⁹

38. Na de uitbraak van het coronavirus in de Europese Unie heeft de Europese Commissie snel actie ondernomen door het uitvaardigen van een tijdelijke kaderregeling. In deze tijdelijke kaderregeling, die van kracht blijft tot minstens eind juni 2021, bevestigt de Commissie dat de corona pandemie een 'buitengewone gebeurtenis' is. Eveneens erkent zij dat de crisis 'ernstige verstoringen' aan de economie veroorzaakt. Bovendien verduidelijkt de Commissie welke voorwaarden ze zal toepassen bij de beoordeling van de steunmaatregelen aan ondernemingen in moeilijkheden als gevolg van de coronacrisis, en welke steunmaatregelen ze tevens zullen goedkeuren. Dit bevestigt de mogelijkheid voor de lidstaten om steunmaatregelen aan te nemen die als doelstelling hebben de schade in rechtstreeks verband met de coronacrisis te compenseren, dan wel de liquiditeitsbehoefte van ondernemingen te dekken.⁵⁰

39. De Belgische overheden hebben zoals meerdere Europese lidstaten gebruik gemaakt van deze mogelijkheid om staatssteun te verlenen. Een federaal stelsel werd gepubliceerd in het KB van 14 april

⁴⁴ MVT KB 14 april 2020 betreffende de toekenning van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus, *BS* 15 april 2020.

⁴⁵ Tijdelijke kaderregeling inzake staatssteun ter ondersteuning van de economie vanwege de huidige Covid-19-uitbraak Mededeling van de Commissie van 19 maart 2020, C(2020), 1863, *Pb. C.* 20 maart 2020.

⁴⁶ Art. 107, eerste lid VWEU.

⁴⁷ Art. 107, tweede en derde lid, sub a,b en c VWEU.

⁴⁸ Art. 108, derde lid VWEU.

⁴⁹ W. DE COCK, "Europese Commissie neemt tijdelijke kaderregeling aan voor coronastaatssteun", *De Juristenkrant* 2020, alf. 407, 2.

⁵⁰ Mededeling 2020/C 91 I/01 van 20 maart 2020 van de Commissie Tijdelijke kaderregeling inzake staatssteun ter ondersteuning van de economie vanwege de huidige COVID-19-uitbraak, *Pb. C.* 20 maart 2020.

2020 tot toekenning van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus. Ook de Vlaamse en Brusselse overheden hebben een staatssteunstelsel uitgewerkt. Dit werkstuk beperkt zich tot de bespreking van het federale stelsel.

40. De wet van 27 maart 2020 machtigde de koning een staatswaarborg te verstrekken voor alle nieuwe kredieten met een maximale looptijd van één jaar, die kredietinstellingen vanaf 1 april 2020 tot en met 30 september 2020 verstrekken aan levensvatbare niet-financiële ondernemingen, KMO's, zelfstandigen en non-profit organisaties. Het totaalbedrag van de hoofdsom van de gewaarborgde kredieten bedraagt maximaal 50 miljard euro.⁵¹

41. De staatswaarborgregeling, zoals initieel voorzien, is van toepassing op korte termijncredieten met een maximumduur van twaalf maanden of opzegbaar binnen een termijn van twaalf maanden die kredietinstellingen verstrekken aan ondernemingen en zelfstandigen vanaf 1 april 2020 en tot 30 september 2020. Het betreft enkel nieuwe leningen wat maakt dat herfinancieringen, verlengingen en wederopnames van bestaande kredieten en reeds gewaarborgde kredieten buiten het toepassingsgebied vallen.⁵²

42. Alle niet-financiële ondernemingen met inbegrip van zelfstandigen en rechtspersonen uit de non-profit sector, behalve als zij reeds voor de coronacrisis betalingsmoeilijkheden hadden of per 31 december 2019 reeds een onderneming in moeilijkheden waren, vallen onder het toepassingsgebied van de staatswaarborg. Kredietnemers worden uitgesloten wanneer ze: i) op 1 februari 2020 achterstal hadden op hun lopende kredieten of op belastingen of sociale zekerheidsbijdragen; of op 29 februari 2020 meer dan dertig dagen achterstal hadden op hun lopende kredieten of op hun belastingen of sociale zekerheidsbijdragen; ii) bij een of meer kredietinstellingen een actieve kredietherstructurering doorliepen op 31 januari 2020; iii) op basis van de beschikbare informatie beschouwd moeten worden als onderneming in moeilijkheden.⁵³

43. Uit een evaluatie van deze maatregel blijkt dat de looptijd van maximaal twaalf maanden van de gewaarborgde kredieten in een aantal gevallen te kort is en dat de regeling enkel toegankelijk is voor kredietnemers die op 31 december 2019 geen onderneming in moeilijkheden waren, hoewel meer dan 18 procent van de ondernemingen in moeilijkheden verkeerden. Op basis van deze vaststellingen is er een nieuwe (bijkomende) staatswaarborgregeling ingevoerd.⁵⁴ Onderstaande randnummers geven een overzicht van de kenmerken van de nieuwe staatswaarborgregeling.

44. De gewaarborgde instrumenten zijn niet langer beperkt tot de nieuwe kredieten met een looptijd van twaalf maanden. Nieuwe kredieten met een looptijd van meer dan twaalf maanden en een maximum looptijd van zesendertig maanden maken nu deel uit van de staatswaarborgregeling. Het

⁵¹ Art. 2, §1, vierde en zesde lid, Wet 27 maart 2020 tot machtiging van de koning om een staatswaarborg te verstrekken voor bepaalde kredieten in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus en tot wijziging van de wet van 25 april 2014 op het statuut en toezicht op kredietinstellingen en beursvennootschappen, *BS* 31 maart 2020, 22.179.

⁵² Art. 4 KB 14 april 2020 betreffende de toekenning van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus, *BS* 15 april 2020.

⁵³ Art. 6 KB 14 april 2020 betreffende de toekenning van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus, *BS* 15 april 2020.

⁵⁴ C. VAN GEEL, "COVID-19: Bijkomende staatswaarborg voor kredieten aan bedrijven en zelfstandigen", Wolters Kluwer, 12 augustus 2020, <https://taxworld.wolterskluwer.be/nl/nieuws/domein/financieel/covid-19-bijkomende-staatswaarborg-voor-kredieten-aan-bedrijven-en-zelfstandigen/> (consultatie 4 november 2020).

gaat om nieuwe kredieten die toegekend zijn vanaf 24 juli 2020 tot en met 31 december 2020.⁵⁵ De nieuwe staatswaarborgregeling is facultatief. Kredietgevers zijn bijgevolg niet verplicht kredieten aan te bieden aan kredietnemers die van de nieuwe regeling genieten.

45. In tegenstelling tot de initiële regeling, zijn ook ondernemingen in moeilijkheden gemachtigd beroep te doen op de nieuwe staatswaarborg.⁵⁶ De door de kredietgever toegekende kredieten komen in aanmerking voor de staatswaarborg indien deze maximum 20 procent van de aan hen door de wet van 27 maart 2020 en het KB van 14 april 2020 toegewezen enveloppe uitmaken. Dat betekent dat onder de nieuwe regeling kredieten met een gezamenlijke hoofdsom van ten hoogste 10 miljard euro van de nieuwe staatswaarborg kunnen genieten.⁵⁷

46. De staatswaarborg dekt nagenoeg 80 procent van het op elk krediet geleden verlies. Dit geldt dus op het niveau van het individueel krediet. Het gaat bovendien om een waarborg onder voorrecht van uitwinning.⁵⁸ Het voorrecht van uitwinning impliceert dat de borg kan eisen van de schuldeiser dat hij zich eerst tot de hoofdschuldenaar wendt. Vanaf het moment dat de hoofdschuldenaar in gebreke blijft, kan de borg aangesproken worden.⁵⁹

47. Op voorstel van de minister van Financiën keurde de ministerraad een ontwerp van koninklijk besluit goed tot verlenging van de toekenningstermijn en de maximumduur van de in aanmerking komende kredieten voor een staatswaarborg voor bepaalde kredieten aan KMO's. Het ontwerp beantwoordt aan de volgende drie doelstellingen: i) de verlenging van de toekenningstermijn van de gewaarborgde kredieten tot 30 juni 2021; ii) de uitbreiding van de maximale looptijd van de in aanmerking komende kredieten tot vijf jaar; iii) de verhoging van het vergoedingstarief en de maximale gewaarborgde interesten. Het ontwerp wordt ter advies voorgelegd aan de Raad van State.⁶⁰

III. Verhouding tussen beide waarborgregelingen

48. Beide waarborgregelingen bestaan naast elkaar en zijn op het eerste gezicht gescheiden van elkaar, aangezien de kredieten die zij waarborgen in het ene geval een looptijd moeten hebben van maximaal twaalf maanden en in het andere geval van meer dan twaalf maanden naar maximaal 36 maanden. Beide waarborgen hebben gemeen dat zij enkel *fresh money* dat aan de voorwaarden voldoet, en geen herfinancieringen, garant stellen. Toch is het onder bepaalde voorwaarden mogelijk om een krediet dat toegestaan werd onder de eerste regeling, te herfinancieren onder de tweede

⁵⁵ Art. 4 Wet van 20 juli 2020 tot verstrekking van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten aan KMO's in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus en tot wijziging van de wet van 25 april 2014 op het statuut en toezicht op kredietinstellingen en beursvennootschappen, *BS* 24 juli 2020.

⁵⁶ Art. 6 Wet van 20 juli 2020 tot verstrekking van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten aan KMO's in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus en tot wijziging van de wet van 25 april 2014 op het statuut en toezicht op kredietinstellingen en beursvennootschappen, *BS* 24 juli 2020.

⁵⁷ Art. 10 Wet van 20 juli 2020 tot verstrekking van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten aan KMO's in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus en tot wijziging van de wet van 25 april 2014 op het statuut en toezicht op kredietinstellingen en beursvennootschappen, *BS* 24 juli 2020.

⁵⁸ Art. 11 en 13 Wet van 20 juli 2020 tot verstrekking van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten aan KMO's in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus en tot wijziging van de wet van 25 april 2014 op het statuut en toezicht op kredietinstellingen en beursvennootschappen, *BS* 24 juli 2020.

⁵⁹ Cass. 10 mei 1991, *RW* 1991-1992, 405, noot DIRIX.

⁶⁰ FOD Kancelarij van de Eerste Minister algemene directie Externe Communicatie, *COVID-19 verlenging van de toekenningstermijn van de in aanmerking komende kredieten voor een staatswaarborg voor KMO's*, <https://news.belgium.be/nl/covid-19-verlenging-van-de-toekenningstermijn-van-de-aanmerking-komende-kredieten-voor-een>.

regeling. Eén van deze voorwaarden is wanneer de kredietgever het ten laatste op 31 december 2020 waarschijnlijk acht dat de kredietnemer zijn krediet gewaarborgd door de eerste staatswaarborg op de vervaldag niet zal kunnen terugbetalen. Door deze uitzondering toe te staan wil de wetgever wat meer ademruimte geven aan kredietnemers voor wie de looptijd van het krediet onder de eerste regeling bij nader inzien te kort was.⁶¹

Afdeling 2. Duitsland

I. Economisch stabiliseringsfonds (Wirtschaftsstabilisierungsfonds)

49. De Duitse wetgever heeft met de wet van 27 maart 2020 een nieuw economisch stabilisatiefonds opgericht ter ondersteuning van de ondernemingen in de reële economie⁶², teneinde liquiditeitstekorten weg te werken en het kapitaal te versterken van ondernemingen waarvan het voortbestaan wordt bedreigd. Om als onderneming onder het toepassingsgebied te vallen moet aan minstens twee van de volgende drie criteria voldaan zijn per januari 2020: i) een balanstotaal van meer dan 43 miljoen; ii) beschikken over meer dan 50 miljoen aan verkoopopbrengsten; iii) meer dan 249 werknemers op jaarbasis tewerkgesteld hebben.⁶³ De wet breidt het tijdens de financiële crisis van 2008 gecreëerde regelgevingskader uit. Voortaan spreekt men niet meer van de wet inzake het stabilisatiefonds voor de financiële markt, maar algemeen van de wet inzake het stabilisatiefonds.⁶⁴

50. Het fonds kan garanties verlenen tot een bedrag van 400 miljard euro voor schuldvorderingen die zijn aangegaan van 28 maart 2020 tot en met 31 december 2021 en voor verplichtingen van ondernemingen om liquiditeitstekorten op te heffen en de herfinanciering op de kapitaalmarkt te ondersteunen. De looptijd van dergelijke garanties, schuldvorderingen en verplichtingen mag niet langer zijn dan 60 dagen.⁶⁵

51. Naast het verlenen van garanties is er nog een bijkomende stabilisatiemaatregel om ondernemingen in de reële economie te ondersteunen. Het economisch stabiliseringsfonds kan deelnemen aan de herkapitalisatie van getroffen ondernemingen waarvoor een totaalbedrag van 100 miljard euro beschikbaar wordt gesteld. De herkapitalisatiemaatregelen omvatten bestanddelen van het eigen vermogen van de ondernemingen, in de mate dat dit noodzakelijk is voor de stabilisatie. In ruil voor de herkapitalisatie dient een passende vergoeding overeengekomen te worden. Het fonds is echter enkel gemachtigd een aandeel in een onderneming te verwerven als dit in het algemeen belang is en het beoogde doel niet beter en economischer kan bereikt worden door enige andere maatregel.⁶⁶ Het algemeen belang wordt onder ander gediend wanneer een bedreiging voor het voortbestaan van de betrokken onderneming een aanzienlijke invloed heeft op de economie.

⁶¹ M. DURANT, "Bankkrediet aan ondernemingen in coronatijden: een pauzeknop voor terugbetalingen, een waarborgbazooka in twee delen en een tijdelijk staakt-het-vuren", *BFR* 2020, nr. 3, (222) 228.

⁶² Onder de term reële economie worden alle economische activiteiten verstaan die niet onder de financiële sector vallen.

⁶³ §15 Gesetz zur Errichtung eines Finanzmarkt – und eines Wirtschaftsstabilisierungsfonds 17 oktober 2008, <https://www.gesetze-im-internet.de/fmstfg/BJNR198210008.html>.

⁶⁴ Art. 1 Gesetz zur Errichtung eines Wirtschaftsstabilisierungsfonds 17 oktober 2008, <https://www.buzer.de/Wirtschaftsstabilisierungsfondsgesetz.htm>.

⁶⁵ §21 Gesetz zur Errichtung eines Finanzmarkt – und eines Wirtschaftsstabilisierungsfonds 17 oktober 2008, <https://www.gesetze-im-internet.de/fmstfg/BJNR198210008.html>.

⁶⁶ §22 Gesetz zur Errichtung eines Finanzmarkt – und eines Wirtschaftsstabilisierungsfonds 17 oktober 2008, <https://www.gesetze-im-internet.de/fmstfg/BJNR198210008.html>.

52. Ondernemingen die gebruik kunnen maken van andere financieringsbronnen komen niet in aanmerking voor de steun. Wil een onderneming een aanvraag indienen voor deze steun, zal deze eerst een duidelijke en onafhankelijke continuïteitsprognose moeten voorleggen die betrekking heeft op de periode na de coronacrisis. De onderneming in kwestie mag overigens ook niet beschouwd worden als een onderneming in moeilijkheden en moet een gezond en voorzichtig bedrijfsbeleid garanderen.⁶⁷

Afdeling 3. Zwitserland

53. De Zwitserse raad voor financiën heeft samen met de Zwitserse Nationale bank (SNB) en de toezichthouder voor de financiële markt (FINMA) gecoördineerde maatregelen genomen om de kredietstroom in de Zwitserse economie, specifiek voor KMO's, te ondersteunen. Deze initiatieven omvatten een garantieprogramma van COVID-19 overbruggingskredieten tot maximaal 10 procent van hun jaaromzet en tot een maximumbedrag van 20 miljoen Zwitserse frank om ondernemingen te helpen hun liquiditeitsproblemen te overwinnen om zo hun vaste kosten te kunnen dekken ondanks het omzetverlies als gevolg van de coronacrisis. Daartoe moeten zij aan bepaalde minimumcriteria voldoen en met name verklaren dat zij aanzienlijke omzetverliezen lijden als gevolg van de coronaviruspandemie. Het programma omvat twee kredietmogelijkheden, afhankelijk van de vraag of het bedrag van de lening hoger of lager is dan 500.000 Zwitserse frank.⁶⁸

I. Garanties voor bankleningen

54. De garantieregeling verleent informeel een eenmalige hoofdelijke garantie voor bankleningen tot 500.000 Zwitserse frank, vermeerderd met de jaarlijkse rente, indien de onderneming in Zwitserland gevestigd is en verklaart dat zij: i) werd opgericht voor 1 maart 2020; ii) op het moment van het indienen van de aanvraag niet insolvent was; iii) economisch significant wordt beïnvloed door de COVID-19 pandemie wat betreft de omzet; iv) op het moment van de aanvraag nog geen andere liquiditeitsgaranties heeft kunnen ontvangen op basis van andere crisiswetgeving op het gebied van sport en cultuur.⁶⁹

55. Een onderneming die een overbruggingskrediet met een maximumbedrag van 500.000 Zwitserse frank aangaat en een aanvraag tot garantie daartoe indient, zal voor 100 procent een overbruggingskrediet worden gegarandeerd door de Zwitserse overheid.⁷⁰ Overbruggingskredieten met een waarde van meer dan 500.000 Zwitserse frank worden daarentegen slechts voor 85 procent door de overheid gegarandeerd.⁷¹

⁶⁷ §25, eerste en tweede lid Gesetz zur Errichtung eines Finanzmarkt – und eines Wirtschaftsstabilisierungsfonds 17 oktober 2008, <https://www.gesetze-im-internet.de/fmstfg/BJNR198210008.html>.

⁶⁸ X, "Coronavirus: le conseil fédéral adopte une ordonnance de nécessité pour l'octroi de crédits garantis par un cautionnement solidaire de la Confédération", 25 maart 2020, <https://www.admin.ch/gov/fr/accueil/documentation/communiqués.msg-id-78572.html> (consultatie 27 november 2020)?

⁶⁹ Art. 3 Verordnung zur Gewährung von Krediten und Solidarbürgschaften infolge des Coronavirus, SR 951.261 25 maart 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20200869/202009260000/951.261.pdf>.

⁷⁰ Art. 8 Verordnung zur Gewährung von Krediten und Solidarbürgschaften infolge des Coronavirus, SR 951.261 25 maart 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20200869/202009260000/951.261.pdf>.

⁷¹ Art. 3 Verordnung zur Gewährung von Krediten und Solidarbürgschaften infolge des Coronavirus, SR 951.261 25 maart 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20200869/202009260000/951.261.pdf>.

56. Het verstrekken van zulke bankleningen is uitgesloten indien: i) de omzet van de onderneming in het jaar 2019 het bedrag van 500 miljoen Zwitserse frank oversteeg; en/of ii) de kredietnemer de middelen gebruikt om nieuwe investeringen te doen in vaste activa, dewelke geen vervangingsinvesteringen zijn. Tijdens de leningsperiode zijn de hiernavolgende handelingen door de kredietnemer niet toegestaan: i) het uitkeren van dividenden en de terugbetaling van kapitaalbreng; ii) het toekennen van leningen of de herfinanciering van persoonlijke en aandeelhoudersleningen, met uitzondering van de herfinanciering van de sinds 23 maart 2020 geaccumuleerde voorschotten in rekening-courant bij de bank die de op grond van bovenstaande maatregel gegarandeerde lening verstrekt; iii) het terugbetalen van groepsleningen; iv) de overdracht van de middelen in het kader van deze crisismaatregel aan een direct of indirect met de aanvrager verbonden vennootschap die niet in Zwitserland gevestigd is.⁷²

57. Op 22 april 2020 besloot de Zwitserse raad voor financiën te voorkomen dat de veelbelovende *startups* insolvent zouden worden, door het garantieprogramma van de COVID-19 overbruggingskredieten, dat al beschikbaar was voor de KMO's, te verlengen. Gezien de terugtrekking van sommige investeerders en de daaruit voortvloeiende vertragingen of annuleringen van financieringen, lopen ook sommige *startups* een potentieel financieel gevaar. Tot dan toe hadden deze ondernemingen echter weinig of zelfs geen toegang tot de bestaande noodhulp. De overheid zal daarbij 65 procent van een krediet garanderen en de kantons de overige 35 procent. Het is aan de afzonderlijke kantons om te beslissen of zij deze garantiefaciliteit, die oorspronkelijk bedoeld was voor KMO's, aan hun startende ondernemingen willen aanbieden. Sommige kantons hebben echter al aanzienlijke middelen uitgetrokken voor andere vormen van steun aan deze *startups*.⁷³

58. Als een kanton besloot deze maatregel te implementeren, hadden de startende ondernemingen van 7 mei 2020 tot 31 augustus 2020 de kans om een garantieaanvraag in te dienen. Bij een goedgekeurde aanvraag biedt de federale overheid, samen met het kanton, op die manier een garantie tot 100 procent. Deze garantie wordt echter beperkt tot een maximumbedrag van 1 miljoen Zwitserse frank per startende onderneming en mag niet meer bedragen dan een derde van de bedrijfskosten van de startende onderneming in 2019. In gerechtvaardigde gevallen kan het kanton hiervan afwijken.⁷⁴

59. Niet elke *startup* kwam in aanmerking om dergelijk garantieverzoek in te dienen. Enkel startende ondernemingen die aan de hiernavolgende criteria voldoen beschikten over deze mogelijkheid: i) gevestigd zijn in een deelnemend kanton en opgericht na 1 januari 2020, maar voor 1 maart 2020; ii) de vennootschapsvorm 'aandelenvennootschap' of 'vennootschap met beperkte aansprakelijkheid' aannemen met vestiging in Zwitserland; iii) zich niet in een faillissementsprocedure bevinden; iv) te kampen hebben met aanzienlijke financiële en liquiditeitsproblemen als gevolg van de COVID-19 pandemie. Uitgesloten zijn startende ondernemingen in de landbouwsector.⁷⁵

⁷² Art. 6 Verordnung zur Gewährung von Krediten und Solidarbürgschaften infolge des Coronavirus, SR 951.261 25 maart 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20200869/202009260000/951.261.pdf>.

⁷³ X., COVID19: Liquiditätshilfen für Startups sind operativ, <https://www.seco.admin.ch/seco/de/home/seco/nsb-news/medienmitteilungen-2020.msg-id-79006.html>.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

Afdeling 4. Spanje

I. Garanties voor financieringen

60. De Spaanse regering heeft een door de staat gesteunde garantieregeling in werking gesteld om de liquiditeit van ondernemingen te waarborgen. Met het oog op het verzachten van de economische gevolgen van de gezondheids crisis en het behoud van de werkgelegenheid te vergemakkelijken keurde het ministerie van Economische Zaken op 25 maart 2020 een begrotingslijn goed. De garanties worden toegekend voor de financieringen die door de verschillende instanties aan ondernemingen en zelfstandigen worden verstrekt om te voorzien in de behoeften die voortvloeien uit onder meer het beheer van de facturen, de betaling van lonen en leveranciers, de behoefte aan werkkapitaal, de vervaldagen van financiële en fiscale verplichtingen of andere liquiditeitsbehoeften.⁷⁶

61. Het *Institutio de Crédito Oficial* (hierna: ICO), de Spaanse officiële kredietinstelling, beheert de garanties via de financiële instellingen die financieringen toekennen aan ondernemingen. Ondernemingen kunnen dus via hun financiële instelling toegang krijgen tot deze garanties, door nieuwe financieringsverrichtingen te formaliseren of bestaande te vernieuwen.⁷⁷

62. Het doel van deze garanties is het dekken van nieuwe leningen en andere vormen van financiering die door financiële instellingen aan ondernemingen worden toegekend voor de in randnummer 60 vernoemde behoeften. De gegarandeerde financiering mag niet worden gebruikt voor de betaling van dividenden of voor enige ander doel dan het vastgestelde doel. Ondernemingen die hiervan gebruik willen maken, dienen contact op te nemen met een van de instellingen die deelnemen aan de garantieregeling van het ICO. De kredietnemer moet een entiteit zijn met zetel in Spanje, die de economische gevolgen van de COVID-19 pandemie heeft ondervonden op voorwaarde dat hij: i) sinds 18 maart 2020 heeft ingeschreven op leningen of een lening heeft geherfinancierd; ii) op 31 december 2019 niet in gebreke is gebleven betalingen uit te voeren wat betreft schulden ten opzichte van de overheid; en iii) zich vanaf 17 maart 2020 niet meer in een faillissementsprocedure bevindt, hetzij omdat hij een aanvraag tot insolventie heeft ingediend, hetzij omdat hij in het geval verkeert waarin de insolventieverklaring door de schuldeisers kan worden toegepast. Bovendien mag de onderneming op 31 december 2019 niet in 'moeilijkheden' verkeren voor leningen van meer dan anderhalf miljoen euro, wanneer de kredietnemer geen KMO is. De gegarandeerde financiering mag overigens niet worden toegepast op de kwijtschelding of vervroegde aflossing van reeds bestaande schulden. Ook kan deze garantieregeling niet worden aangewend om hun belastingverplichtingen te voldoen⁷⁸

63. Het maximaal gewaarborgd bedrag voor leningen van meer dan anderhalf miljoen euro is het laagste van de volgende twee bedragen: i) het dubbele van de jaarlijkse loonsom van de begunstigde voor 2019, of voor het laatste beschikbare jaar; of ii) 25 procent van de totale omzet van de kredietnemer in 2019. In het geval de leningen zijn verleend aan kredietnemers die niet in aanmerking komen als KMO, zal het ICO tot 70 procent van de waarde van de nieuwe leningen en tot 60 procent van de herfinancieringsleningen zekerstellen. In geval van leningen aan kredietnemers die wél in

⁷⁶ Art. 29 Real Decreto-ley 8/2020 17 maart 2020 de medidas urgentes extraordinarias para hacer frente al impacto económico y social del COVID-19, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-3824>.

⁷⁷ Institutio de Crédito Oficial., *Línea de Avaes Real Decreto-Ley 8/2020 de 17 de marzo Dotada con hasta 100.000 millones de euros*, <https://www.ico.es/web/ico/linea-avales>.

⁷⁸ *Ibid.*

aanmerking komen als KMO en zelfstandige beroepsbeoefenaar, zal het ICO tot 80 procent van de waarde van de nieuwe leningen of herfinancieringsleningen garanderen. De looptijd van de garantieregeling duurt tot de vervaldatum van de lening of tot vijf jaar vanaf de datum waarop de garantie is verleend.⁷⁹

64. Met de goedkeuring van de ministerraad werd de termijn voor het aanvragen van garanties ondertussen verlengd van 30 september 2020 tot 30 juni 2021 voor een bedrag van maximaal 100 miljard euro. Evenzo kan de looptijd van de garanties voor leningen die voor 18 november 2020 zijn geformaliseerd, met ten hoogste drie jaar worden verlengd, mits het totaal van de gegarandeerde lening niet meer bedraagt dan acht jaar, te rekenen van de datum waarop de garantie is verleend. Een verlenging van de aflossingsvrije periode voor de hoofdsom van de gegarandeerde lening kan maar met maximaal twaalf extra maanden worden gevraagd.⁸⁰

II. Verzekeringsdekking voor exporterende ondernemingen

65. Voor een periode van zes maanden vanaf 18 maart 2020 wordt er een verzekeringsdekking van maximaal 2 miljard euro toegestaan, ten laste van het Fonds *de Reserva de los Riesgos de la Internacionalización*, om te voorzien in de behoefte aan werkkapitaal van Spaanse exportondernemingen. De dekking is van toepassing op de nodige werkkapitaalkredieten voor exporterende ondernemingen, zonder dat er een rechtstreeks verband met een of meer internationale contracten moet worden gelegd, mits zij beantwoorden aan nieuwe financieringsbehoeften en niet aan deze van voor de coronacrisis. Enkel Spaanse ondernemingen die worden beschouwd als KMO's, alsmede andere grotere ondernemingen, voor zover zij niet-beursgenoteerde ondernemingen zijn, kunnen als begunstigden worden aangemerkt wanneer de volgende omstandigheden zich voordoen: i) dat het gaat om geïnternationaliseerde ondernemingen die zich in een internationaliseringsproces bevinden, op voorwaarde dat zij aan ten minste één van de volgende eisen voldoen, a) ondernemingen waarin de internationale handel, zoals blijkt uit de laatste beschikbare financiële informatie, ten minste een derde van hun omzet vertegenwoordigt, b) ondernemingen die de afgelopen vier jaar regelmatig hebben geëxporteerd; ii) de onderneming werd geconfronteerd met een liquiditeitsprobleem of een gebrek aan toegang tot financiering als gevolg van de impact van de coronacrisis op haar economische activiteit. Ook hier zijn ondernemingen die zich in een situatie van faillissement bevinden uitdrukkelijk uitgesloten van het toepassingsgebied, evenals ondernemingen die zich in een situatie van niet-betaling bevinden bij overheidsbedrijven of schulden hebben bij de overheid per 31 december 2019. De dekking wordt verleend door het Spaanse agentschap voor exportkredieten in eigen naam en voor rekening van de overheid.⁸¹

66. Het Spaanse agentschap voor exportkredieten is gemachtigd om alle soorten commerciële transacties, ook binnenlandse, in de lijn van de dekking op te nemen, ongeacht of het gaat om de levering van goederen, de verlening van diensten of andere handelingen die door Spaanse ondernemingen worden uitgevoerd, met dien verstande dat deze deel uitmaken van de commerciële

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Real Decreto-ley 34/2020 17 november 2020 de medidas urgentes de apoyo a la solvencia empresarial y al sector energético, y en materia tributaria, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-14368#df-7>.

⁸¹ Art. 31 Real Decreto-ley 8/2020 17 maart 2020 de medidas urgentes extraordinarias para hacer frente al impacto económico y social del COVID-19, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-3824>.

strategie van deze ondernemingen, die bij voorkeur actief zijn op het gebied van internationalisering. Het percentage van het kredietrisico dat wordt gedekt mag niet hoger zijn dan de limiet die op enig moment overeenkomstig de EU-verordeningen inzake staatssteun kan worden vastgesteld.⁸²

III. *Uitbreiding van de Thomas Cook-financiering*

67. Op grond van het *Real Decreto-Ley 7/2020* is de zogenaamde 'Thomas Cook-faciliteit', die eind 2019 door de Spaanse regering is goedgekeurd om Spaanse ondernemingen die door de faillissementsprocedure van Thomas Cook werden getroffen te helpen, uitgebreid tot een bredere groep ondernemingen. Onder andere taxibedrijven, luchtvaartmaatschappijen, hotels, restaurants, autoverhuurbedrijven, reisbureaus en andere toeristische diensten, musea en kunstgalerijen en ondernemingen die historische goederen en vrijetijds- en recreatieparken beheren kunnen voortaan gebruik maken van deze financiering. Het bedrag van de Thomas Cook kredietlijn werd verhoogd tot 400 miljoen euro.⁸³

68. Deze faciliteit wordt gecoördineerd door het ICO in samenwerking met de kredietinstellingen. Het ICO zal 50 procent van de lening garanderen. De belangrijkste voorwaarden van de ICO COVID-19/Thomas Cook kredietlijn zijn als volgt: i) de begunstigden mogen niet betrokken zijn in een faillissementsprocedure; ii) het maximumbedrag per begunstigde per jaar bedraagt 500.000 euro; iii) de financiering moet een lening zijn met een vaste rentevoet tot 1,5 procent; iv) de begunstigden moeten de middelen gebruiken om hun cashflow behoeften te dekken of om digitaliseringsprojecten uit te voeren; v) de middelen mogen niet worden gebruikt om bestaande leningen te herfinancieren; vi) de begunstigden kunnen de financiering aanvragen tot en met 30 december 2020 via de financiële entiteiten die met het ICO samenwerken aan dit project. Leningen verstrekt onder de ICO COVID-19/Thomas Cook kredietlijn hebben een terugbetalingstermijn van een tot vier jaar met een aflossingsvrije periode van een jaar op het hoofdbedrag.⁸⁴

69. Deze kredietlijn stelt haar begunstigden in staat om toegang te krijgen tot een financiering onder meer gunstige voorwaarden dan zij normaal op de markt zouden kunnen vinden door de geplafonneerde rentevoet en de ICO-garantieregeling.

Afdeling 5. Verenigd Koninkrijk

I. Staatswaarborgen voor financieringen

70. KMO's in het Verenigd Koninkrijk die te maken hebben met liquiditeitsproblemen als gevolg van de coronacrisis kunnen in aanmerking komen voor het *Coronavirus Business Interruption Loan Scheme* (hierna: CBILS) dat al zeker tot en met 31 januari 2021 in werking zal blijven. Deze regeling, die door de *British Business Bank* wordt uitgevoerd, zal het voor ondernemingen gemakkelijker maken om toegang te krijgen tot financieringen. De overheid zal 80 procent van elke lening namens de

⁸² *Ibid.*

⁸³ Art. 12 Real Decreto-ley 7/2020 12 maart 2020 por el que se adoptan medidas urgentes para responder al impacto economico del COVID-19, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-3580>.

⁸⁴ Instituto de Crédito Oficial., *ICO Sector Turístico y actividades conexas Covid 19/ Thomas Cook*, <https://www.ico.es/web/ico/ico-sector-turistico-y-actividades-conexas->.

kredietnemer garanderen voor leningen met een waarde van maximaal 5 miljoen pond. Voorts zal de overheid de rentebetalingen en vergoedingen voor de eerste twaalf maanden dekken. De ondernemingen blijven echter verantwoordelijk voor de terugbetaling van de leningen.⁸⁵ Om in aanmerking te komen zullen de kredietnemers moeten aantonen dat de onderneming: i) gevestigd is in het Verenigd Koninkrijk; ii) een jaarlijkse omzet heeft van niet meer dan 45 miljoen pond; iii) levensvatbaar zou zijn en dat het door de pandemie is getroffen; iv) niet gekwalificeerd is als een onderneming in moeilijkheden.⁸⁶

71. Net als de bovenstaande CBILS kunnen grotere Britse bedrijven, met een jaarmzet van meer dan vijfenveertig miljoen pond, die financiële moeilijkheden ondervinden door de coronapandemie, in aanmerking komen voor het *Coronavirus Large Business Interruption Loan Scheme* (hierna: CLBILS). Het mechanisme van CLBILS is vergelijkbaar met de CBILS, zoals hierboven beschreven. In het kader van deze regeling staat de overheid echter garant voor 80 procent van elke lening namens de kredietnemer, voor leningen met een waarde van maximaal 200 miljoen pond. Ondernemingen die meer dan vijftig miljoen pond lenen via CLBILS zullen onderworpen zijn aan verdere beperkingen, onder meer op dividenduitkeringen en het inkopen van aandelen gedurende de leningsperiode.⁸⁷

72. Britse KMO's die voor 1 maart 2020 zijn opgericht, kunnen een *Bounceback* lening aanvragen met een looptijd van zes jaar vanaf 2.000 pond tot 25 procent van de omzet van de onderneming. Het maximale leenbedrag staat vast op 50.000 pond. De overheid garandeert 100 procent van de lening en er zijn geen kosten of rente verschuldigd voor de eerste twaalf maanden. Na die twaalf maanden zal de rente 2,5 procent per jaar bedragen. Deze lening staat enkel open voor ondernemingen die geen gebruik maken van het CBILS of het CLBILS en niet in staat van faillissement verkeren. Voor het overige zijn de criteria van toepassing zoals uiteengezet in randnummer 70.⁸⁸

73. Vanaf 20 april 2020 tot en met 31 januari 2021 geeft het *Future Fund* converteerbare leningen uit aan innovatieve Britse bedrijven met een goed potentieel, die doorgaans afhankelijk zijn van investeringen in aandelen en die momenteel de gevolgen ondervinden van COVID-19. Deze regeling zal ondernemingen helpen om de huidige periode van economische ontwrichting en herstel door te komen, zodat ze hun groeitraject kunnen voortzetten en hun volledige economische potentieel kunnen bereiken. Dit *Future Fund* is ontworpen door de overheid en wordt uitgevoerd door de *British Business Bank*. Een converteerbare lening van 500 miljoen pond is beschikbaar voor Britse snelgroeiende ondernemingen die in de afgelopen vijf jaar ten minste 250.000 pond aan aandelenfinanciering hebben opgehaald bij particuliere derde partijen. Leningen kunnen worden verkregen van 125.000 pond tot 5 miljoen pond tegen een niet-samenstellend jaarlijks tarief van ten minste 8 procent, op voorwaarde dat de kredietnemer een aangepaste financiering krijgt van particuliere investeerders. De leningen zullen automatisch worden omgezet in aandelenkapitaal bij de volgende financieringsronde van de

⁸⁵ British Business Bank, *The coronavirus Business Interruption Loan Scheme (CBILS) is now available through participating lenders*, <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-scheme-cbils-2/>.

⁸⁶ British Business Bank, *Coronavirus Business Interruption Loan Scheme (CBILS) – for SME's and Advisors*, <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-scheme-cbils-2/for-businesses-and-advisors/>.

⁸⁷ British Business Bank, *The coronavirus Large Business Interruption Loan Scheme (CLBILS) facilitates access to finance for medium-sized and larger businesses affected by the coronavirus outbreak*, <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-schemes/clbils/>.

⁸⁸ British Business Bank, *The Bounce Back Loan Scheme (BBLs) is a new scheme designed to enable businesses to access finance more quickly during the coronavirus outbreak*, <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-schemes/bounce-back-loans/>.

kredietnemer of aan het einde van de lening, indien deze niet eerder is terugbetaald. De leningen moeten worden gebruikt voor werkkapitaaldoeleinden en kunnen niet worden gebruikt voor de terugbetaling van andere schulden of voor de betaling van dividenden of bonussen aan aandeelhouders of werknemers.⁸⁹

Hoofdstuk 2. Crisismaatregelen met betrekking tot het insolventierecht

74. Ondernemingen in moeilijkheden zijn allen op zoek naar oplossingen voor de problemen waarmee zij geconfronteerd worden, in een poging hun voortbestaan veilig te stellen. Doorheen de jaren werd de wetgeving aangaande insolventie bijgesteld om ondernemingen in een slechte financiële situatie tijdig te herstructureren en, indien nodig, het mogelijk te maken een faillissement af te wenden. In het verleden was in België de Wet betreffende de Continuïteit van Ondernemingen (hierna: WCO) het middel bij uitstek om het voortbestaan van ondernemingen in moeilijkheden veilig te stellen en hen er opnieuw bovenop te helpen.⁹⁰ Met de inwerkingtreding van deze wet werd de focus gelegd op het voorkomen van een faillissementsprocedure. Zo probeerde de wetgever levensvatbare ondernemingen in moeilijkheden toch nog een laatste redmiddel te bieden om een faillissement te vermijden. Op die manier wordt er niet enkel tegemoetgekomen aan de belangen van de schuldeisers, maar treden ook de belangen van de debiteuren op de voorgrond.⁹¹

75. Het nieuwe insolventierecht houdt geen breuk in met het verleden. De invoering van Boek XX WER heeft het insolventierecht en de principes die door de WCO geïntroduceerd werden niet wezenlijk veranderd. De preventiegedachte werd dan ook aangehouden en heeft een extra ruggesteun gekregen.⁹² De vroegere faillissementswet⁹³ en de vroegere WCO werden in een enkel boek samengebracht. De twee grote regimes binnen het insolventierecht, namelijk het afwickelen van faillissementen en een poging dreigende faillissementen te vermijden, werden zo ondergebracht in het Wetboek Economisch Recht (hierna: WER) onder de naam "Insolventie van ondernemingen" (Boek XX WER). Deze twee regimes in het insolventierecht reflecteren ook de verschillende belangen die gewaarborgd dienen te worden. De faillissementswet richt zich eerder op de belangen van de schuldeisers door onmiddellijke liquidatie van een failliete onderneming voorop te stellen. De WCO komt daarentegen tegemoet aan de belangen van de ondernemingen en de werknemers door de voortzetting van levensvatbare ondernemingen na te streven.⁹⁴ Deze codificatie zorgde voor een coherent geheel van regels omtrent insolventie. Sinds de invoering van Boek XX WER staat ook de procedure tot gerechtelijke reorganisatie open voor alle ondernemingen. Er wordt daarbij aan de schuldenaar gedurende een bepaalde periode bescherming geboden tegen de schuldeisers met het

⁸⁹ British Business Bank, *Future Fund*, <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-schemes/future-fund/>.

⁹⁰ S. JACMAIN, S. BRIJS, A. VAN HOE en K. PARIDAEN, "De preprocedurale reorganisatie onder boek XX: opsporing van ondernemingen in moeilijkheden, voorlopige maatregelen, het buitengerechtelijk minnelijk akkoord en (de exit van) het stil faillissement", *TBH* 2018/3, 227.

⁹¹ Wetsvoorstel betreffende de continuïteit van de ondernemingen (ingediend door de heren Jean-Luc Crucke en Daniel Bacquelaine), *Parl. St. Kamer BZ* 2007, nr. 52-0160/001.

⁹² J.P. RENARD, V. RENARD, N. OUCHINSKY en W.DAVID, *La loi relative à la continuité des entreprises après la réforme de 2013: mode d'emploi*, Waterloo, Wolters Kluwer, 2014, 5-25.

⁹³ Faillissementswet van 8 augustus 1997.

⁹⁴ I. VEROUGSTRAETE, *Manuel de la continuité des entreprises et de la faillite*, Waterloo, Wolters Kluwer Belgium, 2001, 690.

oog op de goedkeuring door de schuldeisers van een reorganisatieplan of een gehele dan wel gedeeltelijke overdracht van de onderneming.⁹⁵ De bijzondere situatie waarbinnen ondernemingen zich momenteel bevinden, maken een tijdelijke bijsturing van de insolventieregels onontbeerlijk om zo nodig de tijdelijke liquiditeitsproblemen van de getroffen ondernemingen op te vangen. Dit maakt het noodzakelijk om aan de getroffen ondernemingen automatisch, maar kortstondig de bescherming te geven die zij anders gedurende een reorganisatieprocedure zouden krijgen. De basis van deze automatische bescherming lag dus al vervat in boek XX WER.⁹⁶

76. De groeiende Europese invloed in het nationaal insolventierecht ontpopt zich in de recent inwerking getreden herstructureringsrichtlijn. Deze richtlijn raakt aan het materiaal insolventierecht van de lidstaten.⁹⁷ Lidstaten dienen tegen medio 2021 hun huidige wetgeving aan te passen om aan het Europees recht te voldoen. De herstructureringsrichtlijn legt lidstaten op ervoor te zorgen dat schuldenaren bij dreigende insolventie toegang hebben tot een preventief herstructureringsstelsel dat hen in staat stelt te herstructureren, teneinde insolventie te voorkomen en hun levensvatbaarheid te verzekeren.⁹⁸ Het redden van ondernemingen in moeilijkheden is het uitgangspunt, maar het is anderzijds ook van groot belang dat niet-levensvatbare ondernemingen zonder overlevingskansen zo snel mogelijk worden vereffend. De lidstaten zijn zelf bevoegd een levensvatbaarheidstoets te handhaven of in te voeren.⁹⁹ De Europese wetgever wil hiermee levensvatbare ondernemingen in financiële moeilijkheden tijdig efficiënte instrumenten aanreiken, zodat vereffening wordt vermeden.¹⁰⁰ Op 10 juni 2020 werd in dit kader een wetsvoorstel ingediend om de Belgische reorganisatieprocedures aan te passen aan de behoeften van de economische crisis veroorzaakt door de COVID-19 pandemie. In de memorie van toelichting wordt nogmaals benadrukt dat een zeker aantal aanpassingen en verbeteringen aan het huidige insolventierecht absoluut noodzakelijk zijn.¹⁰¹

77. Het moge duidelijk zijn dat naast de reeds gemaakte wijzigingen aan het insolventierecht onder meer onder invloed van de Europese wetgever, de huidige crisis ervoor gaat zorgen dat aanpassingen onafwendbaar zijn. Ontwikkelingen en nieuwe opvattingen met paradigmaverschuivingen tot gevolg zijn aldus eigen aan het insolventierecht. De impact op ons juridisch bestel en de wijze waarop hiermee op constructieve wijze werd omgesprongen, zullen wellicht niet snel verdwijnen.¹⁰²

78. De hiernabeschreven maatregelen werden niet genomen in navolging van de herstructureringsrichtlijn, maar omdat deze noodzakelijk waren gezien de crisis.

⁹⁵ E. DIRIX, "Kroniek Belgische insolventierecht", *Tijdschrift Voor Insolventierecht* 2016, Afl. 22, 154.

⁹⁶ E. DIRIX, "Corona en insolventierecht in België", *Tijdschrift Voor Insolventierecht* 2020, Afl. 27, 203.

⁹⁷ Verordening (EG) nr. 1346/2000 van de Raad van 29 mei 2000 betreffende insolventieprocedures, referentie en verordening (EU) nr. 2015/848 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2015 betreffende insolventieprocedures, *Pb.* L 5 juni 2015, afl. 141, 19.

⁹⁸ Art. 4 lid 1 richtlijn betreffende herstructurering en insolventie.

⁹⁹ Art. 4 lid 3 richtlijn betreffende herstructurering en insolventie.

¹⁰⁰ M. VANMEENEN, "When the wind of change blows: Europa zet in op harmonisering van herstructurering en tweede kansbeleid", *TBH* 2019, Afl. 4, (466) 469.

¹⁰¹ Wetsvoorstel betreffende wijziging van boek XX van het Wetboek economisch recht, *Parl. St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1337/001.

¹⁰² D. CUYPERS, "Corona en de digitalisering van recht en het onderwijs in het recht: "never let a good crisis go to waste"", *T.O.R.B* 2019-20, nr. 5, (341) 341.

Afdeling 1. België

79. Met het KB nr. 15 van 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis volgt België het voorbeeld van andere Europese lidstaten om in te grijpen in het insolventierecht. Dit KB verleent een tijdelijke opschorting aan alle door boek XX van het WER bedoelde ondernemingen waarvan de continuïteit bedreigd is ten gevolge van de corona pandemie en die niet in staking van betaling waren op 18 maart 2020. Deze regeling werd gebaseerd op de reeds bestaande opschorting ten tijde van een procedure van gerechtelijke reorganisatie. Ondernemingen die in liquiditeitsproblemen komen, konden aanvankelijk tijdelijke bescherming zoeken tegen schuldeisers door een verzoek in te dienen tot gerechtelijke reorganisatie om een crisisperiode te overbruggen. Deze procedure is niet steeds aangewezen aangezien er een kostprijs mee gepaard gaat en ondernemingen hiervoor beroep moeten doen op de ondernemingsrechtbank. Dit zou tot een ongewenste overbelasting leiden van de ondernemingsrechtbanken. Bovendien zou de opschorting tijdens de procedure van gerechtelijke reorganisatie voorzien in artikel XX.41 en XX.51 WER niet voldoende zijn. Het probleem van de ondernemingen situeert zich ook ten aanzien van toekomstige schulden, terwijl de opschorting in de gerechtelijke reorganisatie slechts geldt ten aanzien van 'oude' schulden.¹⁰³ Om deze reden heeft de Belgische overheid dan ook in een alternatief voorzien, het tijdelijke moratorium op faillissementen en beslagen.¹⁰⁴

80. Deze bescherming was initieel van kracht tussen 24 april 2020 en 17 mei 2020. Deze periode werd verlengd waardoor ondernemingen tot 17 juni 2020 aanspraak konden maken op een automatische bescherming. De reeds gestelde uitvoeringshandelingen zijn rechtsgeldig gesteld en behouden dan ook hun werking. De federale regering heeft besloten om een nieuw moratorium in te voeren tot en met 31 januari 2021.¹⁰⁵

I. Moratorium

81. Ondernemingen waarvan de continuïteit is bedreigd door de pandemie en die op 18 maart 2020 niet reeds in staking van betaling waren, kunnen aanspraak maken op een bescherming zoals hierna bepaald.

82. Tijdens de duur van de opschorting kan geen bewarend of uitvoerend beslag gelegd worden en kan geen enkel middel van tenuitvoerlegging worden aangewend of voortgezet op de goederen van de onderneming. Behoudens onroerende goederen en zee-en binnenschepen vallen alle andere goederen van een onderneming binnen het toepassingsgebied. Er werd geoordeeld dat deze vormen van beslag minder bedreigend zijn voor de continuïteit van de onderneming. Uitzonderingen worden voorzien om het evenwicht tussen de belangen van de schuldeisers en de schuldenaar te

¹⁰³ MvT bij KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, *BS* 24 april 2020.

¹⁰⁴ D. DE MAREZ, "Een stormparaplu voor alle door de coronacrisis getroffen ondernemingen", *RW* 2019-20, nr. 37, 1449.

¹⁰⁵ Wet 20 december 2020 houdende diverse tijdelijke en structurele bepalingen inzake justitie in het kader van de strijd tegen de verspreiding van het coronavirus COVID-19, *BS* 24 december 2020.

bewerkstelligen.¹⁰⁶ Een onderneming kan bovendien niet op dagvaarding failliet verklaard worden noch gerechtelijk ontbonden worden, tenzij de vordering wordt ingesteld door het Openbaar Ministerie of door de in artikel XX.32 WER aangewezen voorlopige bewindvoerder. Evenmin kan de door artikel XX.84, §2, 1° WER voorziene overdracht onder gerechtelijk gezag worden bevolen.¹⁰⁷

83. De betalingstermijnen die zijn opgenomen in een gehomologeerd reorganisatieplan worden verlengd met een duur gelijk aan die van de opschorting zoals vastgesteld in het KB.¹⁰⁸

84. Overeenkomsten die voor 24 april 2020 gesloten zijn kunnen niet eenzijdig of gerechtelijk ontbonden worden wegens wanbetaling. Arbeidsovereenkomsten blijven in het bijzonder niet onderhevig aan deze regel.¹⁰⁹ Deze bepaling is een toepassing van de theorie van de financiële overmacht in België. Die theorie is evenwel niet aanvaard in België. Financieel onvermogen rechtvaardigt immers geen beroep op overmacht, ook al is het geldelijk onvermogen geheel buiten de schuld van de debiteur ontstaan.¹¹⁰

85. Elke belanghebbende kan de voorzitter van de bevoegde ondernemingsrechtbank verzoeken om te beslissen dat een onderneming niet valt binnen het toepassingsgebied van de door dit KB verleende opschorting of om de opschorting geheel of gedeeltelijk op te heffen. De vordering wordt ingesteld en behandeld zoals in kort geding. De voorzitter doet uitspraak bij voorrang boven alle andere zaken en zal bij zijn oordeel rekening moeten houden met een aantal feitelikheden. Zo onder meer met de belangen van de verzoeker, maar ook met de kwestie of de omzet of de activiteit van de schuldenaar sterk gedaald is ten gevolge van de COVID-19 crisis, of er een beroep is gedaan op economische werkloosheid en of de overheid bevel heeft gegeven tot sluiting van de inrichting van de schuldenaar.¹¹¹

86. Het besluit benadrukt dat de opschorting geen afbreuk doet aan de verplichting om opeisbare schulden te voldoen noch aan de gemeenrechtelijke excepties, zoals de *exceptio non adimpleti contractus*, de schuldvergelijking en het retentierecht. Het besluit laat tevens de wet van 15 december 2004 betreffende financiële zekerheden onverlet.¹¹²

87. Het ligt niet in de handen van de crediteur om te bepalen of de schuldenaar voldoet aan de toepassingsvoorwaarden. Het moratorium geldt van rechtswege. Indien een schuldeiser van mening is toch gemachtigd te zijn beslag te leggen, dient hij hiervoor naar de rechter te stappen. De rechter zal vervolgens beoordelen of de betalingsmoeilijkheden van de onderneming al dan niet zijn veroorzaakt door de pandemie en kan desgevallend het beslag toestaan.¹¹³

¹⁰⁶ MvT bij KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, BS 24 april 2020.

¹⁰⁷ Art. 1, tweede en derde lid KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, BS 24 april 2020.

¹⁰⁸ Art. 1 vierde lid KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, BS 24 april 2020.

¹⁰⁹ Art. 1, vijfde lid KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, BS 24 april 2020.

¹¹⁰ Cass. 28 juni 2018 (C.17.0701.N), RW 2018-19, 1260.

¹¹¹ Art. 1, zede lid KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, BS 24 april 2020.

¹¹² Art. 1, achtste lid KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, BS 24 april 2020.

¹¹³ E. DIRIX, "Corona en insolventierecht in België", *Tijdschrift Voor Insolventierecht* 2020, Afl. 27, 205.

88. Voorts wordt de verplichting om aangifte te doen van het faillissement opgeschort gedurende de door het besluit verleende opschortingstermijn indien de faillissementsvoorwaarden het gevolg zijn van de pandemie. Uiteraard blijft een vrijwillige aangifte door de schuldenaar mogelijk als dit de meest aangewezen optie is.¹¹⁴ Artikel XX.99 WER beschrijft de grondvoorwaarden van het faillissement. Een onderneming bevindt zich in staat van faillissement wanneer deze op duurzame wijze heeft opgehouden te betalen en wiens krediet geschokt is. Er is voldaan aan de voorwaarde van staking van betaling wanneer de onderneming zich in de blijvende onmogelijkheid bevindt om haar zekere, vaststaande en opeisbare schulden te voldoen. Het is niet vereist dat de onderneming geen enkele schuld meer voldoet, het volstaat dat de voornaamste schulden onbetaald blijven. Daarentegen is het wel vereist dat de staking van betaling definitief is, tijdelijke betalingsmoeilijkheden volstaan niet. Er is sprake van een geschokt krediet wanneer de onderneming niet langer het vertrouwen van handelspartners en schuldeisers geniet.¹¹⁵

89. Tenslotte wordt ook bescherming geboden aan nieuwe kredieten verleend aan de beschermde ondernemingen tijdens de duur van de opschorting. Met dien verstande dat artikel 1328 BW en artikel XX.112 WER welke voorzien in de niet-tegenwerpelijkheid van transacties met kennis van de staking van betaling niet van toepassing zijn op deze nieuwe kredieten noch op de voor deze kredieten gestelde zekerheden of andere handelingen verricht ter uitvoering ervan. Aan de verstrekkers van deze kredieten wordt verzekerd dat zij niet aansprakelijk gesteld kunnen worden enkel en alleen omdat de nieuwe kredieten de continuïteit van het geheel of een gedeelte van de activa of van de activiteiten van de schuldenaar niet daadwerkelijk mogelijk hebben gemaakt.¹¹⁶

Afdeling 2. Duitsland

I. Wijziging vereisten voor faillietverklaring

90. Voor de coronacrisis kon een onderneming in Duitsland failliet verklaard worden wanneer aan bepaalde voorwaarden voldaan werd. Zo is de algemene reden voor de opening van een faillissementsprocedure het insolvelabel zijn. De schuldenaar wordt verondersteld insolvent te zijn als hij niet meer in staat is de opeisbare betalingsverplichtingen na te komen. Insolventie wordt over het algemeen verondersteld als de debiteur zijn betalingen heeft opgeschort (*Zahlungsunfähigkeit*).¹¹⁷ De debiteur zelf kan ook, vrijwillig, een verzoekschrift indienen op grond van dreigende insolventie. Dat wil zeggen als de schuldenaar naar alle waarschijnlijkheid niet meer in staat zal zijn om aan zijn betalingsverplichtingen te voldoen (*drohende Zahlungsunfähigkeit*).¹¹⁸

91. In het geval van een rechtspersoon is overmatige schuldenlast ook een reden om een insolventieprocedure te openen. Er is sprake van een overmatige schuldenlast als de activa van de schuldenaar de bestaande verplichtingen niet meer dekken (*Überschuldung*).¹¹⁹

¹¹⁴ Art. 2 KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, BS 24 april 2020.

¹¹⁵ Luik 2 april 2019, TIBR 2020, 13; Kh. Brussel 16 oktober 2018, RABG 2019, 845; Cass. 13 maart 2012, Arr. Cass. 2012, 644.

¹¹⁶ Art. 3 KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, BS 24 april 2020.

¹¹⁷ §17 Insolvenzordnung 5 oktober 1994, BGBl.I S. 2866, <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/>.

¹¹⁸ §18 Insolvenzordnung 5 oktober 1994, BGBl.I S. 2866, <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/>.

¹¹⁹ §19 Insolvenzordnung 5 oktober 1994, BGBl.I S. 2866, <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/>.

92. De Duitse wetgever heeft ervoor gekozen een wijziging aan te brengen aan de vereisten voor de faillietverklaring. Voor de insolventieverzoeken van schuldeisers die tussen 28 maart 2020 en 28 juni 2020 zijn ingediend, kan de opening van de insolventieprocedure slechts plaatsvinden indien de reden voor de opening van de procedure reeds op 1 maart 2020 aanwezig was. Dit betekent dat alleen ondernemingen die bij aanvang van de coronacrisis reeds aan de vereisten voor faillietverklaring voldeden, failliet verklaard kunnen worden.¹²⁰

II. Tijdelijke opschorting van de verplichting tot faillissementsaangifte

93. Ook de Duitse wetgever heeft de verplichting tot het indienen van een faillissement opgeschort. Onder de huidige insolventiewetgeving hebben rechtspersonen, respectievelijk hun bestuurders een wettelijke verplichting om zonder onnodige vertraging, maar minstens binnen de drie weken nadat zij een liquiditeitsrisico of een te grote schuldenlast hebben opgelopen, een faillissementsaangifte te doen. Bij nalatigheid of opzettelijke schending van deze verplichting, kunnen zij aansprakelijk gesteld worden.¹²¹ Volgens de initiële, tijdelijke wetgeving wordt die verplichting opgeschort tot 31 december 2020. Deze opschorting geldt niet wanneer de insolventie niet het gevolg is van de verspreiding van het coronavirus of wanneer er geen uitzicht op herstel is. Wanneer de schuldenaar op 31 december 2019 niet insolvent was, wordt aangenomen dat de insolventie een gevolg is van de COVID-19-pandemie en dat er vooruitzichten zijn op het elimineren van een bestaande insolventie. Het gaat bijgevolg om een bewijsvermoeden dat aan beide voorwaarden is voldaan.¹²² Het toepassingsgebied van deze opschorting komt grotendeels overeen met het toepassingsgebied van de opschorting naar Belgisch recht zoals beschreven in randnummer 88. Bijgevolg volstaat het hier enkel de principes weer te geven.

94. Zowel in België als in Duitsland wordt de plicht om het faillissement aan te vragen voor een bepaalde periode dus opgeschort. Het enige verschil hieromtrent tussen beiden is de extra voorwaarde die de Duitse wetgever stelt. De Belgische wetgever stelt slechts één voorwaarde voor de toepassing van de opschorting, namelijk dat de insolventie het gevolg moet zijn van de COVID-19-pandemie. Duitse ondernemingen zullen daarnaast ook moeten kunnen aantonen dat er een reëel uitzicht is op het einde van de betalingsmoeilijkheden.

III. Modificatie van de bestuurdersaansprakelijkheid

95. Bestuurdersaansprakelijkheid vormt een belangrijk onderdeel van de bescherming van schuldeisers. Dit tracht bestuurders ervan te weerhouden om meer risico's te nemen indien een faillissement dichterbij komt. Wanneer de onderneming failliet gaat, verliezen deze bestuurders hun

¹²⁰ §3 Gesetz zur vorübergehenden Aussetzung der Insolvenzantragspflicht und zur Begrenzung der Organhaftung bei einer durch die COVID-19-Pandemie bedingten Insolvenz; Gesetz zur Abmilderung der Folgen der Covid-19-Pandemie im Zivil-, Insolvenz-, und Strafverfahrensrecht, *BGBI. I* 27 maart 2020, 569.

¹²¹ §15a Insolvenzordnung 5 oktober 1994, *BGBI. I* S. 2866, <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/>.

¹²² §1 Gesetz zur vorübergehenden Aussetzung der Insolvenzantragspflicht und zur Begrenzung der Organhaftung bei einer durch die COVID-19-Pandemie bedingten Insolvenz; Gesetz zur Abmilderung der Folgen der Covid-19-Pandemie im Zivil-, Insolvenz-, und Strafverfahrensrecht, *BGBI. I* 27 maart 2020, 569.

functie. Om dit te vermijden zullen sommigen onder hen er niet voor terugdeinzen om een gokje te wagen, dat mogelijks enkel leidt tot een groter netto-passief.¹²³

96. De persoonlijke aansprakelijkheid van bestuurders komt in het gedrang bij betalingen van de onderneming die plaatsvinden nadat is vastgelegd dat de onderneming een overmatige schuldenlast heeft of insolvent is, zodat het faillissement principieel aangevraagd zou moeten worden.¹²⁴ De bestuurders zijn in principe verplicht de onderneming schadeloos te stellen voor betalingen die worden gedaan nadat de onderneming insolvent is geworden of nadat zij geacht wordt te veel schulden te hebben. Een uitzondering geldt voor de uitgaven die verenigbaar geacht worden met de zorgvuldigheid van een voorzichtig ondernemer.¹²⁵ Om de bestuurders te beschermen tegen mogelijke aansprakelijkheid op grond van deze bepaling en hen ertoe aan te zetten de onderneming gedurende de periode waarin de opschorting geldt, draaiende te houden, worden de betalingen in het kader van de normale bedrijfsuitoefening, met name betalingen die dienen om de bedrijfsactiviteiten voort te zetten of om een reorganisatieplan uit te voeren, als verenigbaar met de zorgvuldigheid van een voorzichtig ondernemer beschouwd. De regel met betrekking tot de schadeloosstelling van uitgaven is dus gewijzigd ten gunste van de idee van een herstructurering wanneer deze binnen de opschortingsperiode valt.¹²⁶

IV. Achterstelling van aandeelhoudersleningen in faillissement tijdelijk afgeschaft

97. In de Duitse jurisdictie kent de gerechtelijke, en later wettelijke, achterstelling van aandeelhoudersleningen een lange geschiedenis. Het betreft een leerstuk dat door de rechtspraak werd ontwikkeld en later werd gecodificeerd. Het Duitse past een vorm van automatische achterstelling toe.¹²⁷ Waar het fenomeen eerst bekend stond als dat van kapitaalvervangende aandeelhoudersleningen (*eigenkapitalersetzendes Gesellschafterdarlehen*), veranderde het later tot wat genoemd wordt het *Recht der Gesellschafterfremdfinanzierung*.¹²⁸

98. De rechtsleer legitimeert de achterstelling door te wijzen op de gevaren die financiering met aandeelhoudersleningen in een vennootschap met beperkte aansprakelijkheid met zich meebrengt voor schuldeisers¹²⁹ en de afwenteling van kosten op deze laatsten door de aandeelhouders.¹³⁰

99. Een kritiek op de automatische achterstelling is wel dat deze achterstelling een inbreuk uitmaakt op de financieringsvrijheid van de aandeelhouder. Regels die de vrijheid van contracteren beperken

¹²³ H. EIDENMÜLLER, "Trading in Times of Crisis" in H. EINDENMÜLLER en W. SCHÖN (eds.), *The law and Economics of Creditor Protection. A Transatlantic Perspective*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2008, (241) 245.; M. OLAERTS, *Vennootschappelijke beleidsbepaling in geval van financiële moeilijkheden: de positie van bestuurders en aandeelhouders*, Antwerpen, Inersentia, 2007, 37.; T. BACHNER, "Wrongful Trading – A new European Model For Creditor Protection?" *EBOR* 2004, alf. 5, (293) 297.

¹²⁴ §64 Insolvenzordnung 5 oktober 1994, *BGBI. I S. 2866*, <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/>.

¹²⁵ §64 Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, *BGBI. I S. 2446* 20 april 1892, <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/GmbHG.pdf>.

¹²⁶ §2.1 Gesetz zur vorübergehenden Aussetzung der Insolvenzantragspflicht und zur Begrenzung der Organhaftung bei einder durch die COVID-19-pandemie bedingten Insolvenz; Gesetz zur Abmilderung der Folgen der Covid-19-Pandemie im Zivil-, Insolvenz-, und Strafverfahrensrecht, *BGBI. I S. 27* maart 2020, 569.

¹²⁷ S. LANDUYT, *Efficiënte risicoverdeling in vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid en de positie van de aandeelhouder*, Morsel, Intersentia, 2020, 221.

¹²⁸ De terminologie veranderde na de invoering van het Gesetz van 23 oktober 2008 zur Modernisierung des GmbH-Rechts und zur Bekämpfung von missbräuchen (MoMiG), *BGBI. I S. 2026*.

¹²⁹ H. ALMEPPEN, "Das neue Recht der Gesellschafterdarlehen in der Praxis", *NJW* 2008, 3603.

¹³⁰ B. SCHILPP, *Gesellschafterfremdfinanzierte Auslands-gesellschaften*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2017, 44-45.

of moeilijker maken, zoals een automatische achterstelling, kunnen tot een suboptimaal resultaat leiden. Partijen zullen in principe immers onderhandelen totdat ze een efficiënt resultaat bereiken.¹³¹

100. Het Duitse recht kent een achterstelling van alle leningen van aandeelhouders in faillissement.¹³² Aandeelhoudersleningen worden op die manier achtergesteld op andere schuldvorderingen, waarbij de vordering van de aandeelhouder dus een lagere rang inneemt. De vordering van een aandeelhouder op de onderneming ten opzichte van andere schuldeisers van die onderneming worden achtergesteld, indien de onderneming in staat van faillissement verkeert. Dergelijke achterstelling kan een impact hebben op de bereidwilligheid van aandeelhouders om aanvullende financiering aan ondernemingen in nood te verstrekken. Om ondernemingen uit deze economische moeilijkheden te helpen, is het dan ook aangewezen de achterstelling van aandeelhoudersleningen tijdelijk op te schorten. Op die manier worden aandeelhouders geen halt toe geroepen om ondernemingen van extra financiële middelen te voorzien.¹³³ Aandeelhoudersleningen worden niet achtergesteld in faillissement indien de faillissementsaanvraag is ingediend voor 30 september 2023 en indien deze aandeelhoudersleningen zijn verstrekt in de periode dat de plicht om het faillissement aan te vragen is opgeschort.¹³⁴

Afdeling 3. Zwitserland

I. Herziening van de verplichtingen van bestuurders

101. Op 16 april 2020 heeft de Zwitserse raad voor Financiën (*Swiss Finance Counsel*) de verordening betreffende insolventiemaatregelen ter bestrijding van de coronacrisis uitgevaardigd, die op 20 april 2020 in werking is getreden en eveneens voorziet in een tijdelijke opschorting van de verplichting van de bestuurders om het faillissement aan te vragen of een akkoord te sluiten met de schuldeisers waarbij de onderneming in moeilijkheden aanbiedt een schuld gedeeltelijk te voldoen tegen kwijtschelding van het overige (hierna: crediteurenakkoord), mits aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan.¹³⁵ De verordening betreft een afwijking van het Zwitserse *Obligationenrecht*.¹³⁶

102. In principe moet de raad van bestuur onverwijld de algemene vergadering bijeenroepen en financiële herstructureringsmaatregelen voorstellen wanneer uit de laatste jaarbalans blijkt dat de helft van het maatschappelijk kapitaal en de wettelijke reserves niet meer gedekt zijn.¹³⁷ Indien er gegronde redenen zijn om te vermoeden dat er sprake is van een te grote schuldenlast, moet een tussentijdse balans worden opgesteld en voor onderzoek aan een erkende accountant worden voorgelegd. Wanneer uit die tussentijdse balans blijkt dat de vorderingen van de schuldeisers niet

¹³¹ S. LANDUYT, *Efficiënte risicoverdeling in vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid en de positie van de aandeelhouder*, Morsel, Intersentia, 2020, 264.

¹³² §39.1.5 Insolvenzordnung 5 oktober 1994, *BGBI. I S. 2866*, <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/>.

¹³³ A.M. MENNENS en J.M.W. POOL, "Flattening the insolvency curve", *Tijdschrift voor insolventierecht* 2020/22, (135) 144.

¹³⁴ §2 (1) 2 Gesetz zur vorübergehenden Aussetzung der Insolvenzantragspflicht und zur Begrenzung der Organhaftung bei einer durch die COVID-19-pandemie bedingten Insolvenz; Gesetz zur Abmilderung der Folgen der Covid-19-Pandemie im Zivil-, Insolvenz-, und Strafverfahrensrecht, *BGBI. I* 27 maart 2020, 569.

¹³⁵ Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹³⁶ Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht), <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19110009/index.html#a735>.

¹³⁷ Art. 725, eerste lid Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht), <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19110009/index.html#a735>.

meer kunnen worden voldaan, moet de raad van bestuur de rechtbank hiervan in kennis stellen. De raad van bestuur is hiervan vrijgesteld indien bepaalde schuldeisers hun vorderingen ten belope van het kapitaaltekort achterstellen op deze van alle andere schuldeisers van de onderneming.¹³⁸

103. De nieuwe verordening bepaalt dat de raad van bestuur kan afzien van de kennisgeving aan de rechtbank indien de onderneming op 31 december 2019 niet over te veel schulden beschikt en indien het vooruitzicht bestaat dat de overmatige schuldenlast tegen 31 december 2020 kan worden verholpen. Bovendien is het onderzoek van de tussentijdse balans niet langer vereist.¹³⁹

104. Indien de onderneming duidelijk over te veel schulden beschikt en de raad van bestuur dit niet aan de rechtbank meedeelt, dan stelt het toezichthoudende orgaan de rechtbank hiervan op de hoogte.¹⁴⁰ In afwijking daarvan is het toezichthoudende orgaan door de verordening vrijgesteld van deze verplichting tot kennisgeving indien de raad van bestuur kan afzien van de kennisgeving zoals hierboven uiteengezet.¹⁴¹

105. Voorgaande afwijkingen zijn *mutatis mutandis* van toepassing op alle rechtsvormen die onderworpen zijn aan een wettelijke meldingsplicht in geval van kapitaalverlies en overmatige schuldenlast.¹⁴²

II. Wijziging aan de bestaande opschorting

106. Naast een herziening van de verplichtingen van de bestuurders bij een overmatige schuldenlast, zijn er ook bepaalde wijzigingen aangebracht aan het reeds bestaande moratorium. In principe kent men een voorlopig moratorium toe aan alle ondernemingen zonder voorafgaande voorwaarden. Hiertoe moeten zij een verzoek tot uitstel van betaling indienen bij de rechtbank en een balans, een resultatenrekening en een liquiditeitsplan voorleggen waaruit de huidige en toekomstige financiële en inkomenspositie van de schuldenaar kan worden afgeleid.¹⁴³

107. Indien tijdens het voorlopige uitstel blijkt dat er uitzicht is op een reorganisatie of bevestiging van een crediteurenakkoord, verleent de rechtbank een definitief moratorium. Indien er daarentegen geen uitzicht is op een reorganisatie of bevestiging van een crediteurenakkoord, spreekt de rechtbank ambtshalve het faillissement uit.¹⁴⁴

108. Het uitstel van betaling is een procedure dewelke een onderneming die geconfronteerd wordt met meerdere schuldeisers in staat stelt om te proberen tot een oplossing te komen met deze laatsten

¹³⁸ Art. 725, tweede lid Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht), <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19110009/index.html#a735>.

¹³⁹ Art. 1 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹⁴⁰ Art. 728c, derde lid Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht), <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19110009/index.html#a735>.

¹⁴¹ Art. 1 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹⁴² Art. 2 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹⁴³ Art. 293 en Art. 293a, eerste lid Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs, SR 281.1 11 april 1889, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/18890002/index.html>.

¹⁴⁴ Art. 294 Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs, SR 281.1 11 april 1889, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/18890002/index.html>.

om de situatie definitief te reorganiseren. Het doel van dit uitstel is om een overeenkomst te vinden voor de terugbetaling van de schulden door de onderneming aan de schuldeisers.

109. In afwijking van de regels omtrent het moratorium hoeven ondernemingen voorlopig geen crediteurenakkoord meer voor te leggen.¹⁴⁵ De duur van het moratorium wordt overigens verlengd van maximaal vier maanden tot maximaal zes maanden.¹⁴⁶

110. Onder de eerder van toepassing zijnde regelgeving sprak de rechtbank ambtshalve het faillissement uit indien er duidelijk geen uitzicht was op een reorganisatie of bevestiging van een crediteurenakkoord.¹⁴⁷ Volgens de nieuwe verordening is dit niet langer van toepassing mits de schuldenaar op 31 december 2019 geen schulden had of de schuldeisers hun vorderingen volledig achtergesteld hebben ten opzichte van de schuldenlast.¹⁴⁸

III. Tijdelijk nieuwe opschorting

111. In aansluiting op het automatisch in werking tredende moratorium zoals hierboven uiteengezet, ging er in Zwitserland een nieuwe wettelijke regeling van kracht. Elke onderneming kan bij de rechtbank om een uitstel van betaling van maximaal drie maanden verzoeken indien zij op 31 december 2019 geen overmatige schuldenlast had of indien schuldeisers van de onderneming hun vorderingen ten belope van het kapitaaltekort achterstellen bij die van alle andere schuldeisers van de onderneming.¹⁴⁹

112. De afkoelingsperiode is niet beschikbaar voor overheidsbedrijven die: i) aandelen hebben die op de beurs zijn genoteerd; ii) uitstaande obligaties hebben en iii) ten minste 20 procent van de activa of de omzet in de geconsolideerde jaarrekening van een onderneming als bedoeld onder i) of ii) inbrengen. Het uitstel is evenmin van toepassing op ondernemingen die in 2019 twee van de hiernavolgende groottes hebben overschreden: i) een balanstotaal van 20 miljoen Zwitserse frank; ii) een omzet van 40 miljoen Zwitserse frank en iii) 250 voltijdse posities op jaarbasis.¹⁵⁰

113. Bij het verzoek dient de onderneming zijn of haar financiële situatie op geloofwaardige wijze te presenteren en daarvan zoveel mogelijk bewijs te leveren. De rechtbank beslist immers onverwijld over het uitstel en neemt vervolgens de nodige maatregelen.¹⁵¹ Op verzoek van de schuldenaar kan de rechtbank het uitstel met maximaal drie maanden verlengen. Wanneer blijkt dat de schuldenaar

¹⁴⁵ Art. 3, eerste lid Verordening über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/official-compilation/2020/1233.pdf>.

¹⁴⁶ Art. 4 Verordning über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/official-compilation/2020/1233.pdf>.

¹⁴⁷ Art. 293a, derde lid Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs, SR 281.1 11 april 1889, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/18890002/index.html>.

¹⁴⁸ Art. 3, tweede lid Verordning über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/official-compilation/2020/1233.pdf>.

¹⁴⁹ Art. 6 Verordning über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹⁵⁰ Art. 6 Verordning über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>; Art. 727, §1, eerste lid, Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht), <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19110009/index.html#a735>.

¹⁵¹ Art. 6 Verordning über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

valse verklaringen heeft afgelegd bij de rechtbank, kan deze laatste te allen tijde ambtshalve het uitstel intrekken.¹⁵²

114. Op de bestuurders van een onderneming rust de in randnummer 102 verplichte kennisgeving aan de rechtbank. Op het moment dat een onderneming zijn wil uit gebruik te willen maken van het COVID-19 moratorium, wordt deze geacht voldaan te hebben aan de wettelijke aanmeldingsverplichting die in geval van overmatige schuldenlast rust op de bestuurders.¹⁵³

115. Tijdens de uitstelperiode kan de invordering van schuldvorderingen die onder het uitstel vallen, niet geschieden. Dit geldt echter niet voor het uitwinnen van een zakelijk zekerheidsrecht op onroerende goederen. Daartegenover mag de schuldenaar tijdens het verderzetten van zijn bedrijfsactiviteiten gedurende de periode van het uitstel geen rechtshandelingen stellen die de rechtmatige belangen van de schuldeisers schaden of individuele schuldeisers bevoordelen ten nadele van andere schuldeisers. De rechten van derden die te goeder trouw handelen, blijven wel voorbehouden. Indien de schuldenaar handelt in strijd met deze bepalingen, kan de rechtbank het recht van de schuldenaar om over zijn vermogen te beschikken herroepen. De rechtbank kan ook ambtshalve het faillissement uitspreken als dit nodig is om het vermogen van de schuldenaar te behouden.¹⁵⁴

IV. Verschillen tussen het bestaande moratorium en het gewijzigde nieuwe moratorium

116. In tegenstelling tot het bestaande moratorium, vindt er bij het nieuwe COVID-19 moratorium in het algemeen geen aanstelling plaats van een gerechtsmandataris. Indien de omstandigheden dit toch zouden vereisen, wijst de rechtbank op verzoek van de schuldenaar, schuldeiser of ambtshalve een gerechtsmandataris aan. Een gerechtsmandataris houdt tijdens zijn benoeming toezicht op de schuldenaar en meldt eventuele schendingen van de bepalingen door de schuldenaar aan de rechtbank. Hij helpt bovendien de schuldenaar bij het nemen van de nodig maatregelen en het sluiten van overeenkomsten met zijn schuldeisers.¹⁵⁵

117. Het feit dat er geen mandataris wordt aangesteld stemt overeen met het doel van de regeling omtrent het COVID-19 moratorium. Het is een instrument om de administratieve werklast van de rechtbanken en de kosten van de procedure voor de schuldenaren getroffen door de coronacrisis laag te houden. De keerzijde is wel dat dit gepaard gaat met risico's voor de schuldeisers. In principe is de schuldenaar gerechtigd zijn bedrijfsactiviteiten voort te zetten. Enige controle en een nauwkeurige opvolging omtrent zijn handelen blijven zo achterwege.

¹⁵² Art. 7 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹⁵³ Art. 8 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹⁵⁴ Art. 12 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>; Art. 13 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹⁵⁵ Art. 293b en Art. 295 Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs, SR 281.1 11 april 1889, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/18890002/index.html>; Art. 9 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

118. Een ander verschil betreft de bekendmaking door de rechtbank van een onderneming die gebruik maakt van het COVID-19 moratorium. In zijn beslissing geeft de rechtbank overigens de opdracht aan de schuldenaar om alle bekende schuldeisers onmiddellijk schriftelijk of per e-mail op de hoogte te stellen van de goedkeuring, dan wel de verlenging van het uitstel.¹⁵⁶ Bij het reeds bestaande voorlopige uitstel kan in gerechtvaardigde gevallen worden afgezien van een openbare bekendmaking, mits de bescherming van derden is gewaarborgd en een overeenkomstige aanvraag werd ingediend.¹⁵⁷

Afdeling 4. Spanje

119. In principe geldt dat de onderneming binnen de twee maanden na de datum waarop zij kennis heeft gekregen of had moeten krijgen van haar insolventie verplicht is het faillissement aan te vragen.¹⁵⁸ Bij gebreke van bewijs van het tegendeel wordt de onderneming geacht kennis te hebben genomen van haar insolventie wanneer een van de volgende gebeurtenissen heeft plaatsgevonden of de desbetreffende termijn verstreken is: i) algemene staking van betaling; ii) het bestaan van uitvoeringsmaatregelen die over het algemeen van invloed zijn op het kapitaal van de onderneming; iii) het overhaast liquideren van het vermogen van de onderneming; iv) de algemene niet-nakoming van verplichtingen van een van de volgende typen: betaling van belastingverplichtingen die verschuldigd zijn tijdens de drie maanden voorafgaand aan de faillissementsaanvraag, de betaling van sociale-zekerheidsbijdragen en de betaling van lonen en andere vergoedingen die voortvloeien uit de arbeidsverhoudingen die overeenkomen met die laatste drie maanden.¹⁵⁹

120. Artikel 5*bis* van de Spaanse insolventiewet regelt een uitzondering op de wettelijke termijn voor het indienen van een faillissementsaanvraag. Om niet onmiddellijk te moeten overgaan tot een faillissementsprocedure, beschikken Spaanse ondernemingen over het recht om een kennisgeving te doen aan de rechtbank dat zij zinnens zijn onderhandelingen aan te knopen met de schuldeisers. De indiening van dergelijke kennisgeving opent een onderhandelingsperiode van drie maanden om ofwel: i) een buitengerechtelijke herfinancieringsovereenkomst te sluiten, ii) te komen tot een overeenkomst inzake vervroegd uitstel van betaling of iii) een buitengerechtelijke betalingsovereenkomst te bekomen. Vanaf het moment van de kennisgeving kan in principe geen enkele gerechtelijke of buitengerechtelijke uitvoeringsmaatregel op de goederen die noodzakelijk zijn voor de voortzetting van de bedrijfsactiviteit worden aangevangen. De rechtbank is eventueel gemachtigd om goederen en rechten van de onderneming buiten de boedel te plaatsen.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Art. 10 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹⁵⁷ Art. 293c Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs, SR 281.1 11 april 1889, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/18890002/index.html>; Art. 9 Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, SR 281.242 16 april 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

¹⁵⁸ Art. 5 ley 22/2003 concursal 9 juli 2003, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2003-13813&tn=1&p=20151002>.

¹⁵⁹ Art. 2, vierde lid ley 22/2003 concursal 9 juli 2003, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2003-13813&tn=1&p=20151002>.

¹⁶⁰ Art. 5*bis* ley 22/2003 concursal 9 juli 2003, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2003-13813&tn=1&p=20151002>.

I. Tijdelijke opschorting van de verplichting tot het indienen van een insolventieaanvraag

121. Tot en met 31 december 2020 is een onderneming die zich in staat van faillissement bevindt, niet verplicht een faillissement aan te vragen, ongeacht of zij eerder voor de bevoegde rechter een kennisgeving deed dat zij met de schuldeisers heeft onderhandeld om een herfinancieringsovereenkomst dan wel een herstructureringsakkoord te bereiken. Tot 31 december 2020 behandelen de rechtbanken geen enkele aanvraag tot een insolventieprocedure, dewelke werd ingediend door een schuldeiser sedert de noodtoestand werd uitgeroepen op 14 maart 2020.

122. Het toepassingsgebied van deze opschorting komt grotendeels overeen met het toepassingsgebied van de opschorting naar Belgisch en Duits recht. Bijgevolg volstaat het hier enkel de principes weer te geven.

123. De Belgische wetgever heeft ervoor gekozen om geen absolute opschorting van de behandeling van faillissement in te voeren. Het Spaanse equivalent daarentegen bepaalt dat de rechtbanken tot en met 31 december 2020 geen door schuldeisers ingediende faillissementsverzoeken in behandeling zullen nemen. In Spanje wordt er overigens geen onderscheid gemaakt tussen ondernemingen die door de coronacrisis in de problemen zijn geraakt en ondernemingen die reeds voor de crisis in de problemen zaten. In België kunnen slechts ondernemingen die op 18 maart 2020 nog niet in staking van betaling waren, maar door de coronacrisis in moeilijkheden verkeren, niet op verzoek van de schuldeiser failliet verklaard worden.

124. De minder absolute vorm waarvoor België heeft gekozen lijkt mijns inziens de meest geschikte. Het faillissement op dagvaarding moet mogelijk blijven voor ondernemingen die reeds voor de COVID-19 crisis niet levensvatbaar waren.

II. Wijziging met betrekking tot het verplicht bijeenroepen van de algemene vergadering

125. Bestuurders van Spaanse ondernemingen kunnen persoonlijk aansprakelijk gesteld worden voor de schulden indien zij de verplichte aandeelhoudersvergadering tot ontbinding niet bijeenroepen wanneer het netto-vermogen onder de helft van het maatschappelijk kapitaal komt.¹⁶¹ In principe moeten alle verliezen in rekening worden gebracht. Dit zou evenwel tot disproportionele nadelige gevolgen leiden in tijden van een pandemie. Voor de vaststelling van de helft van het maatschappelijk kapitaal worden de verliezen van het boekjaar 2020 daarom niet in aanmerking genomen. Indien het resultaat van het boekjaar 2021 verliezen aantoont die het netto-actief tot minder dan de helft van het maatschappelijk kapitaal doen dalen, moeten de bestuurders een vergadering bijeenroepen of kan elke aandeelhouder binnen een termijn van twee maanden na het einde van het boekjaar verzoeken dat er een vergadering wordt gehouden om de onderneming te ontbinden, tenzij het kapitaal in voldoende mate wordt verhoogd.¹⁶² Indien er voor de afkondiging van de noodsituatie en tijdens de geldigheidsduur van deze fase een wettelijke oorzaak bestaat voor de ontbinding van de onderneming

¹⁶¹ Art. 367 Royal Decreto Legislativo 2 juli 2010 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Sociedades de Capital, <https://www.boe.es/buscar/pdf/2010/BOE-A-2010-10544-consolidado.pdf>.

¹⁶² Art. 18 Royal Decreto Legislativo 16/2020 28 april 2020 de medidas procesales y organizativas para hacer frente al COVID-19 en el ambito de la Administracion de Justicia, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4705>.

(zoals in het geval wanneer het netto-actief tot onder de helft van het maatschappelijk kapitaal krimpt), wordt de wettelijke termijn voor de oproeping door de bestuurders van de algemene vergadering van aandeelhouders om de ontbinding vast te stellen, opgeschort tot het einde van deze noodsituatie.¹⁶³

126. Voor een vergelijking met de Belgische alarmbelprocedure zie infra vanaf randnummer 187.

III. Wijzigingen aan het bestaan van een herfinancieringsovereenkomst

127. Een onderneming die zich in een situatie van lopende of dreigende insolventie bevindt en die niet failliet is verklaard, kan te allen tijde een herfinancieringsovereenkomst met zijn schuldeisers sluiten. De onderneming dient de rechtbank ervan in kennis te stellen dat zij onderhandelingen aanknoopt met haar schuldeisers. De overeenkomst moet binnen de drie maanden na de datum van de kennisgeving worden gesloten.¹⁶⁴ Het uitbreiden van de toepassing van dergelijke herfinancieringsovereenkomst kan een oplossing zijn ten tijde van de coronacrisis.

128. De Spaanse wetgever voorziet in een aantal maatregelen om de continuïteit van de onderneming die onderworpen is aan een herfinancieringsovereenkomst te waarborgen. In de loop van het jaar volgend op de afgekondigde noodsituatie kan de onderneming een voorstel tot wijziging van de na te leven herfinancieringsovereenkomst indienen. De aanvraag moet gepaard gaan met een overzicht van de openstaande schulden die nog moeten voldaan worden, een overzicht van de kredieten die zijn aangegaan tijdens de periode van naleving van de overeenkomst, een betalingsplan en een duidelijk toekomstperspectief. De wijziging heeft in geen geval gevolgen voor vorderingen die zijn ontstaan of gemaakt tijdens de periode dat het oorspronkelijke akkoord van kracht was.¹⁶⁵

129. Indien bepaalde schuldeisers verzoeken om een verklaring van niet-nakoming van het akkoord, zal de rechtbank dit binnen de zes maanden aan de insolvable partij ter kennis brengen. Pas na drie maanden na het verstrijken van die termijn, laat de rechter deze ter behandeling toe. Gedurende deze drie maanden kan de onderneming een voorstel tot wijziging van de overeenkomst indienen, dat met voorrang zal worden behandeld.¹⁶⁶

130. Gedurende een periode van een jaar vanaf de afgekondigde noodsituatie, is de onderneming niet verplicht om tot faillissement over te gaan wanneer zij rekenschap geeft van de onmogelijkheid om de toegezegde betalingen of de na de goedkeuring van de herfinancieringsovereenkomst aangegane verplichtingen na te komen, op voorwaarde dat de onderneming een voorstel tot wijziging van de overeenkomst indient en dit binnen die termijn wordt aanvaard. Het voorstel tot wijziging dient te gebeuren aan de hand van de hierboven beschreven regels. Gedurende deze eenjarige periode zal

¹⁶³ Art. 40, elfde lid Real Decreto-ley 8/2020 17 maart 2020 de medidas urgentes extraordinarias para hacer frente al impacto económico y social del COVID-19, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-3824>.

¹⁶⁴ Art. 597 Real Decreto Legislativo 1/2020 5 mei 2020 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley Concursal, <https://www.boe.es/buscar/pdf/2020/BOE-A-2020-4859-consolidado.pdf>.

¹⁶⁵ Art. 8 Royal Decreto Legislativo 16/2020 28 april 2020 de medidas procesales y organizativas para hacer frente al COVID-19 en el ámbito de la Administración de Justicia, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4705>.

¹⁶⁶ Art. 8 Royal Decreto Legislativo 16/2020 28 april 2020 de medidas procesales y organizativas para hacer frente al COVID-19 en el ámbito de la Administración de Justicia, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4705>.

de rechtbank geen bevel tot opening van een insolventieprocedure uitvaardigen, ook al bewijst de schuldeiser het bestaan van een van de feiten die het faillissement kunnen staven.¹⁶⁷

131. Binnen een jaar nadat de Spaanse overheid de noodsituatie heeft uitgeroepen kan een onderneming die een door de rechtbank goedgekeurde herfinancieringsovereenkomst heeft gesloten, de rechtbank ervan in kennis stellen dat zij onderhandelingen met haar schuldeisers heeft aangeknoopt of voornemens is deze aan te knopen om de bestaande overeenkomst te wijzigen of een nieuwe overeenkomst te sluiten, ook al is er sinds de vorige aanvraag tot goedkeuring nog geen jaar verstreken.¹⁶⁸

132. Gedurende de zes maanden volgend op de afgekondigde noodsituatie stelt de rechtbank de onderneming in kennis van de door de schuldeisers ingediende verzoeken om een verklaring van niet-nakoming van de herfinancieringsovereenkomst neer te leggen. De rechtbank laat deze pas na een maand na het verstrijken van die periode van zes maanden in behandeling nemen. In de loop van die maand kan de onderneming de rechtbank ervan in kennis stellen dat zij onderhandelingen met haar schuldeisers heeft aangeknoopt of voornemens is deze aan te knopen om de door haar goedgekeurde overeenkomst te wijzigen of om tot een nieuwe overeenkomst te komen, ook als is er ook hier weer geen jaar verstreken sinds de vorige aanvraag tot goedkeuring. Indien de onderneming binnen de drie maanden na de kennisgeving aan de rechtbank geen overeenstemming heeft bereikt om de bestaande overeenkomst te wijzigen of om een nieuwe overeenkomst te sluiten, zal de rechtbank de door de schuldeisers ingediende ingebrekestellingen in behandeling nemen.¹⁶⁹

Afdeling 5. Verenigd Koninkrijk

133. Op 20 mei 2020 heeft de regering van het Verenigd Koninkrijk de tekst van de *Corporate Insolvency and Governance Bill* gepubliceerd, waarin bepaalde hervormingen van het insolventierecht zijn opgenomen. Het wetsvoorstel werd uiteindelijk aangenomen op 25 juni 2020.¹⁷⁰

I. Moratorium

134. De wet voert een moratorium in dewelke uitvoeringsmaatregelen uitsluit gedurende het nastreven van een herstructurering door een onderneming.¹⁷¹ Tijdens het moratorium behouden de bestuurders de meeste van hun managementbevoegdheden. Een erkende curator zal de belangen van de schuldeisers vertegenwoordigen door toezicht te houden op de bestuurders. De curator dient daarbij na te gaan of de redding van de onderneming waarschijnlijk blijft.¹⁷² Bovendien zal de verkoop

¹⁶⁷ Art. 9 Real Decreto-ley 16/2020 28 april 2020 de medidas procesales y organizativas para hacer frente al COVID-19 en el ámbito de la Administración de Justicia, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4705>.

¹⁶⁸ Art. 10, eerste lid Real Decreto-ley 16/2020 28 april 2020 de medidas procesales y organizativas para hacer frente al COVID-19 en el ámbito de la Administración de Justicia, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4705>.

¹⁶⁹ Art. 10, tweede lid Real Decreto-ley 16/2020 28 april 2020 de medidas procesales y organizativas para hacer frente al COVID-19 en el ámbito de la Administración de Justicia, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4705>.

¹⁷⁰ Corporate Insolvency and Governance Act 2020, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/contents/enacted>.

¹⁷¹ Part A1, Chapter 4, A18, Corporate Insolvency and Governance Act 2020, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/contents/enacted>.

¹⁷² Part A1, Chapter 5, A35, Corporate Insolvency and Governance Act 2020, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/contents/enacted>.

van activa buiten de normale bedrijfsuitvoering en het toekennen van nieuwe zekerheden vooraf moeten gaan aan de goedkeuring van de curator.¹⁷³

135. De initiële periode van het moratorium eindigt twintig werkdagen gerekend vanaf de eerste werkdag na de dag waarop het moratorium in werking is getreden.¹⁷⁴ Deze periode kan voor een duur gelijk aan twintig dagen worden verlengd.¹⁷⁵

136. Het mechanisme van het moratorium werd reeds uiteengezet bij de bespreking van de maatregelen uit België, Duitsland en Zwitserland. Bijgevolg volstaat het hier enkel de principes weer te geven.

II. Tijdelijk verbod op het indienen van faillissementsverzoeken

137. Ook het mechanisme van deze maatregel werd reeds eerder uiteengezet. Zodoende is de bespreking hier beperkt tot onderstaande overwegingen.

138. De wet bevat een tijdelijk verbod op het indienen van faillissementsverzoeken vanaf 1 maart 2020 tot en met 30 september 2020. Dit verbod is van toepassing op ondernemingen die financiële neveneffecten ondervinden van de coronapandemie. Dit verbod geldt niet voor een schuldeiser die redelijke gronden heeft om aan te nemen dat de coronapandemie geen financiële gevolgen heeft gehad op de onderneming of dat de onderneming zelfs zonder deze gevolgen niet in staat zou zijn geweest haar schulden te voldoen.¹⁷⁶

III. Hervorming van het herstructureringsplan

139. De wet bevat bovendien een nieuw herstructureringsplan dat ondernemingen kunnen gebruiken om hun schulden te herschikken. Het plan is grotendeels gebaseerd op de bestaande herstructureringsprocedure. Dit is een uiterst veelzijdig herstructureringsmechanisme, dat voorzien wordt door het Engelse vennootschapsrecht.¹⁷⁷ In essentie is dit een akkoord dat gesloten wordt tussen de onderneming enerzijds en de schuldeisers en aandeelhouders anderzijds.¹⁷⁸ Deze *arrangement schemes* zijn echter niet het enige herstructureringsmechanisme waarover de Engelse ondernemingen kunnen beschikken. Zij kunnen ook gebruik maken van de *Company Voluntary Act*.¹⁷⁹ In essentie komt het erop neer dat bestuurders van de onderneming een voorstel moeten doen aan de schuldeisers waarin ze beschrijven op welke manier ze de onderenemingsschulden zullen aflossen.¹⁸⁰

¹⁷³ Part A1, Chapter 4, A26, Corporate Insolvency and Governance Act 2020, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/contents/enacted>.

¹⁷⁴ Part A1, Chapter 3, A9, Corporate Insolvency and Governance Act 2020, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/contents/enacted>.

¹⁷⁵ Part A1, Chapter 3, A10, Corporate Insolvency and Governance Act 2020, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/contents/enacted>.

¹⁷⁶ Schedule 10, Part 2(2), Corporate Insolvency and Governance Act 2020, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/pdfs/ukpga_2020012_en.pdf.

¹⁷⁷ Part 26, Companies Act 2006, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/part/26>.

¹⁷⁸ C. MALLON en S. WAISMAN, (eds.), *The law and practice of restructuring in the UK and US*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 117.

¹⁷⁹ G. MCGORMACK, *Corporate rescue law – an Anglo-American perspective*, Northampton (MA), Edward Elgar, 2008, 70.

¹⁸⁰ Part 1 (1) Insolvency Act 1986, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/part/I>.

140. Het nieuwe herstructureringsplan staat ter beschikking van ondernemingen die financiële moeilijkheden hebben ondervonden of waarschijnlijk zullen ondervinden die van invloed zijn op hun vermogen om hun bedrijfsactiviteiten voort te zetten.¹⁸¹ Het hervormde herstructureringsplan omvat met name een *cross-class creditor cram down*, wat betekent dat de rechtbank schuldeisers kan dwingen om met het plan in te stemmen indien: i) geen enkele van de schuldeisers die het oneens zijn, slechter af zouden zijn dan in het geval van het relevante alternatief voor het herstructureringsplan; ii) het plan is overeengekomen met schuldenaren die beschikken over 75 procent aan schuldvorderingen binnen één klasse die een betaling zouden ontvangen of een reëel economisch belang zouden hebben, in het geval van het alternatief. Crediteuren en aandeelhouders hebben ook het recht om zich tot de rechter te wenden met tegenvoorstellen.¹⁸²

IV. Opschorting van de *wrongful trading* bepaling

141. De Britse wetscommissie insolventierecht sprak voor het eerst van *wrongful trading* in 1982.¹⁸³ Het idee was om bestuurders te vervolgen die weliswaar eerlijk (d.w.z. zonder bedrieglijk oogmerk) handelen, maar een verlieslatende onderneming op een onredelijke wijze verderzetten.¹⁸⁴

142. De Britse *wrongful trading* bepaling wordt specifiek geacht er enerzijds *ex ante* voor te zorgen dat bestuurders hun onderneming niet voorbij een bepaald keerpunt in stand houden, en maken anderzijds *ex post* mogelijk dat de schade van de schuldeisers wordt vergoed wanneer zij dat toch zouden hebben gedaan.¹⁸⁵

143. Naast de genoemde hervorming van het insolventierecht heeft de Britse overheid de toepassing van de *wrongful trading* bepaling opgeschort. Die bepaling houdt in dat bestuurders persoonlijk aansprakelijk zijn jegens de onderneming voor onrechtmatige handelingen indien zij hun bedrijfsactiviteit blijven verderzetten in het geval dat zij: i) wisten, of hadden moeten weten, dat er geen redelijk vooruitzicht was dat hun onderneming het faillissement zou voorkomen en ii) niet alle stappen heeft ondernomen om het potentiële verlies voor de schuldeisers tot een minimum te beperken.¹⁸⁶ Voor de toepassing van de *wrongful trading* bepaling geldt er vanaf 1 maart 2020 tot 30 september 2020 een weerlegbaar vermoeden dat de bestuurders de financiële situatie van de onderneming niet hebben verslechterd.¹⁸⁷ Het lijkt onwaarschijnlijk dat bestuurders in eerste instantie zouden worden geacht onrechtmatig te handelen in de COVID-19 crisis, aangezien de belangen van de schuldeisers van de onderneming waarschijnlijk het best gediend zouden zijn als de onderneming de mogelijkheid zou onderzoeken om steun van de overheid en haar bestaande kredietverstrekkers te verkrijgen.

144. Centraal in de beoordeling of een bestuurder zich aan *wrongful trading* schuldig heeft gemaakt, staat de bepaling van het keerpunt op basis van de zogenaamde *moment of truth test*. Aan de hand

¹⁸¹ Part 26A Companies act 2006, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/schedule/9/enacted>.

¹⁸² Schedule 1, Part 26A, 901G Corporate Insolvency and Governance act 2020, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/pdfs/ukpga_20200012_en.pdf.

¹⁸³ Cork Committee, "Insolvency law and practice: Report of the Review Committee", *Cmnd.* 1982, 8558.

¹⁸⁴ D. KONSTANTINOV, "Wrongful Trading: Comparative Approach (England and Wales, Russia and the USA)", *BRICS LJ* 2016, 2, 101.

¹⁸⁵ T. BACHNER, "Wrongful Trading – A new European Model For Creditor Protection?" *EBOR* 2004, alf. 5, (293) 249.

¹⁸⁶ Section 214, Insolvency Act 1986, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/section/214/2017-04-07>.

¹⁸⁷ Schedule 12, Part 12, Corporate Insolvency and Governance act 2020, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/pdfs/ukpga_20200012_en.pdf.

van deze test wordt het tijdstip bepaald waarop de bestuurders wisten of hadden moeten weten dat het faillissement redelijkerwijze onafwendbaar zou zijn. Van *wrongful trading* is dan sprake wanneer blijkt dat na dit tijdstip nog verder handel werd gedreven of schulden werden aangegaan.¹⁸⁸ De *moment of truth test* gaat niet op zoek naar het tijdstip waarop de onderneming onvermogen is geworden of aan de faillissementsvoorwaarden voldoet, zoals dit bij verwante regelingen uit continentaal Europa meestal het geval is. Men is daarentegen wel op zoek naar het ogenblik waarop bestuurders wisten of hadden moeten weten dat er geen redelijke vooruitzichten meer waren om het faillissement van de onderneming te vermijden. De bestuurders zullen met andere woorden een beoordeling moeten maken van de herstelkansen van de met moeilijkheden geconfronteerde onderneming en dus van onzekere, toekomstige ontwikkelingen.¹⁸⁹

145. De Britse regering stelt geen verdere eisen wat betreft de opschorting van de *wrongful trading* bepaling. Er geldt dus een volledige opschorting gedurende de voornoemde periode zonder nadere eisen, dewelke wel eens misbruiken in de hand zou kunnen werken.

146. Hoewel het buiten werking stellen van de *wrongful trading* bepaling belangrijke gevolgen heeft voor bestuurders, verdient vermelding dat het risico voor bestuurders om persoonlijk aansprakelijk gesteld te worden niet volledig wordt weggenomen. Bestuurders kunnen nog steeds aansprakelijk gesteld worden op basis van een schending van de *directors' duties* op grond van de Engelse Companies Act 2006, wanneer zij bij dreigende insolventie onvoldoende rekening houden met de belangen van de schuldeisers en indien zij wisten dat zij door hun frauduleus handelen schuldeisers benadelen.¹⁹⁰

147. Ter vervollediging, de curatoren in het Verenigd Koninkrijk blijken niet veel gewag te maken van deze vordering. Er is nog maar weinig rechtspraak omtrent section 214 *Insolvency Act* 1986. In de periode tussen 1986 en 2014 heeft deze bepaling maar aanleiding gegeven tot een dertigtal vorderingen. Een van de belangrijkste redenen voor dit lage cijfer is het feit dat curatoren aarzelen om de deficitaire boedel (nog meer) te verarmen door het voeren van gerechtelijke procedures met een uiterst onzekere uitkomst.¹⁹¹

¹⁸⁸ Art. 214, (2), (b) *insolvency Act* 1986.

¹⁸⁹ D. BRULOOT, *Vennootschapskapitaal en schuldeisers. Een onderzoek naar de effectiviteit van de (Europese kapitaalregelen en alternatieve technieken van schuldeisersbescherming*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 510.

¹⁹⁰ K. VAN ZWIETEN, "The wrong target? COVID-19 and the wrongful trading rule", *Oxford Business Law Blog* 25 maart 2020, <https://www.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2020/03/wrong-target-covid-19-and-wrongful-trading-rule>.

¹⁹¹ A. VANHEES, *Wrongful trading' in België en UK: hoe bezorgd moeten bestuurders zijn voor het nieuwe art. XX227 WER*, Corporate Finance Lab 20 december 2017.

Deel III. Mogelijke verbeteringen van de Belgische aanpak

Hoofdstuk 1. De rode draad van het verhaal

148. Zoals in deel II uiteengezet, lopen de maatregelen die in de verschillende landen zijn genomen om de financiële gevolgen van de coronacrisis te mitigeren sterk uiteen. Desalniettemin hebben de verschillende maatregelen toch enkele aandachtspunten gemeen. Voor vrijwel elke maatregel geldt dat er sprake moet zijn van financiële problemen als gevolg van de COVID-19 crisis. Deze voorwaarde lijkt mijns inziens ook logisch. Deze voorwaarde zou moeten voorkomen dat ondernemingen die geen financiële moeilijkheden ervaren of waarvan de moeilijkheden geen gevolg zijn van de coronacrisis, de maatregelen misbruiken om onder betalingsverplichtingen uit te komen of om een onafwendbaar faillissement uit te stellen. In die optiek kan ook verklaard worden waarom er vrijwel geen beperkingen gesteld worden aan de eigen bevoegdheid van de onderneming om zijn faillissement aan te vragen.¹⁹²

149. Er werd door de verschillende overheden gezocht naar eenvoudige maatregelen om zowel de kosten voor de rechtzoekenden als de druk op het rechterlijk apparaat zo beheersbaar mogelijk te houden. Overheden werden ertoe aangezet zo snel mogelijk met oplossingen te komen. Het risico bestaat dat de maatregelen minder evenwichtig uitpakken dan het geval zou zijn geweest wanneer er een langdurig en uitgebreid wetgevingstraject aan vooraf was gegaan.¹⁹³

150. Door beperkingen te stellen aan de faillissementsaanvragen door schuldeisers wordt er aan ondernemingen enige adempauze gegeven. Gedurende deze adempauze kunnen zij werken aan oplossingen voor zowel korte als lange termijn. Ook de moratoria en opschortingsrechten dienen een soortgelijk doel. Terecht wordt steeds gewezen op het feit dat iedereen die zich in de mogelijkheid bevindt om betalingen uit te voeren, dit ook moet doen. De besproken maatregelen op het gebied van de bestuurdersaansprakelijkheid hebben als doel bestuurders – en daarmee dus ook de onderneming die zij besturen – de nodige adempauze te bieden. Vermeden moet worden dat bestuurders te vroeg een faillissement aanvragen.¹⁹⁴

151. Tot slot valt op te merken dat de crisismaatregelen die ingrijpen in het insolventierecht betrekking hebben op de fase van acute liquiditeitsproblemen en niet op de periode waarin enig uitzicht op normalisering ontstaat.¹⁹⁵

152. Niet alleen grijpen overheden naar oplossingen op het gebied van het insolventierecht, maar zoals in deel II reeds besproken zochten zij ook naar oplossingen met een directe impact op de liquiditeit van ondernemingen. Vaak komt het erop neer dat de overheid garant staat voor nieuwe kredieten aangegaan door ondernemingen. Ook deze garantieregelingen vertonen vaak dezelfde werkingsmechanismen. Dat dit niet verwonderingswaardig is, heeft alles te maken met de tijdelijke kaderregeling die vastgesteld werd door de Europese Commissie. Zij verduidelijkt daarin hoe EU-

¹⁹² A.M. MENNENS en J.M.W. POOL, "Flattening the insolvency curve", *Tijdschrift voor insolventierecht* 2020/22, (135) 144-145.

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ *Ibid.*

lidstaten staatssteun mogen verlenen aan ondernemingen. Die kaderregeling voorziet in verschillende soorten steun die door de lidstaten kunnen worden verleend. Onder andere staatsgaranties voor leningen die ondernemingen bij banken aangaan en gesubsidieerde overheidsleningen aan ondernemingen. Ook kortlopende exportkredietverzekeringen vallen onder de kaderregeling. In de meeste lidstaten werd dan ook gebruik gemaakt van deze mogelijkheden.¹⁹⁶

Hoofdstuk 2. Evaluatie van de Belgische aanpak

Afdeling 1. Moratorium

153. Wat betreft de crisismaatregelen met betrekking tot het insolventierecht heeft men er in België voor gekozen om met het KB nr. 15 een moratorium in te voeren. Alvorens te komen tot deze maatregel dient men een aantal afwegingen in het achterhoofd te houden. Enerzijds zijn veel ondernemingen zoals bekend niet in de mogelijkheid om hun opeisbare schulden te voldoen als gevolg van de coronacrisis. Anderzijds is het niet wenselijk om bedrijven die zich reeds voor de COVID-19 crisis in een moeilijke financiële situatie bevonden, redding te bieden. Ook moet men het mogelijke domino-effect voor ogen houden. De ene onderneming beschermen kan soms de ondergang van een andere onderneming betekenen, waarbij er weinig gewonnen wordt. Om deze reden werd dan ook uitdrukkelijk voorzien dat de wettelijke opschorting geen afbreuk kan en mag doen aan de verplichting om opeisbare schulden te betalen.¹⁹⁷

154. Dit tijdelijk moratorium biedt heel wat voordelen. Het zorgt in eerste instantie voor efficiëntie op het vlak van kosten, nu de maatregel uitwerking heeft zonder dat een verzoek moet worden ingediend bij de rechtbank, zonder neerlegging van stukken en zonder het bekomen van een vonnis. Bovendien zorgt het moratorium voor een gelijke behandeling van alle ondernemingen die onder het toepassingsgebied vallen van boek XX WER. Zoals in deel II uiteengezet hebben ook andere staten gelijkaardige maatregelen genomen. Door ook in België hierop in te spelen en een moratorium in te voeren, creëert men een gelijk speelveld met ondernemingen in het buitenland. Ook op procedureel vlak draagt dit bij tot een oplossing nu een stelselmatig beroep op de procedure van gerechtelijke reorganisatie tot een ongewenste overbelasting zou leiden van de ondernemingsrechtbanken. Er is dan ook bewust gekozen voor een automatisch moratorium, om op die manier de rechterlijke macht te ontzien.¹⁹⁸

155. Zonder de toepassing van een moratorium krijgen crediteuren de kans om hun vorderingen af te dwingen en uiteindelijk het vermogen van de debiteur in beslag te nemen. Daarom kunnen hun individuele executiemaatregelen uiteindelijk leiden tot de vernietiging van de *going concern* van levensvatbare ondernemingen. Een tijdelijke opschorting weerhoudt de schuldeisers om hun vorderingen op te eisen en dwingt hen tegelijkertijd om op een meer gecoördineerde manier te

¹⁹⁶ Europese Commissie, *State aid: Commission adopts Temporary Framework to enable Member States to further support the economy in the COVID-19 outbreak*, 19 maart 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_496.

¹⁹⁷ A. VAN HOE, "Uitzonderlijke tijden, uitzonderlijke maatregelen", *TBH* 2020, 242.

¹⁹⁸ MVT bij KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, *BS* 24 april 2020.

handelen. Het gebruik van een uitstel behoudt dus niet alleen de waarde voor de debiteur, maar kan ook een efficiëntere strategie van de schuldeisers bevorderen.¹⁹⁹

156. Het bestaan van een situatie van insolventie kan belangrijke werknemers ertoe aanzetten de onderneming te verlaten. Evenzo kunnen leveranciers en kredietverleners besluiten hun zakelijke relaties met de debiteur te beëindigen indien zij vrezen dat hun vorderingen het risico lopen onbetaald te blijven. Aangezien deze omstandigheden ook waarde kunnen vernietigen, helpt een moratorium om deze kosten tot een minimum te beperken.²⁰⁰

157. Doch blijven ook de rechten van de schuldeiseres deels gevrijwaard doordat elke belanghebbende partij bij dagvaarding de voorzitter van de ondernemingsrechtbank kan verzoeken te beslissen dat een onderneming niet valt onder het toepassingsgebied van de bedoelde opschorting. Schuldeisers kunnen bovendien nog steeds gebruik maken van de gemeenrechtelijke contractuele sancties zoals onder meer de exceptie van niet-uitvoering, de schuldvergelijking en het retentierecht. Voorts wordt de verplichting om aangifte van faillissement te doen opgeschort tijdens de door het KB verleende opschortingstermijn indien de faillissementsvoorwaarden zijn vervuld als gevolg van de coronacrisis.²⁰¹ Uiteraard blijven ook vrijwillige aangiftes mogelijk.

158. Ook al worden er enige garanties ingebouwd voor de schuldeisers, zij zullen niet ongeschonden uit deze crisis komen. Door het moratorium zullen zij noodgedwongen moeten wachten op de betaling van de hen toekomende gelden. Dit kan een sneeuwbaaleffect in de hand werken. Schuldeisers worden niet door alle ondernemingen betaald, dus is de kans reëel dat zij op hun beurt geen betalingen meer doorvoeren. In het vorige randnummer werd nog verwezen naar de mogelijkheid om het moratorium desgevallend te laten opheffen. Maar deze procedure gaat gepaard met bijkomende kosten zodat die mogelijkheid in de praktijk vaak dode letter blijft. Bovendien moeten de crediteuren er rekening mee houden dat na afloop van het moratorium het lange wachten niet ten einde zal zijn. Door een overvloed aan invorderingen worden de gerechtsdeurwaarders overspoeld met werk.²⁰² Tevens wil ik erop wijzen dat dit niet betekent dat men blind uitvoeringsdossiers moet starten. Het standpunt van Professor Eric Lanckswert in de *Juristenkrant* van 13 mei 2020 om op een sociaal verantwoorde manier, door middel van bemiddeling en afbetalingsplannen, de uitvoeringen in de mate van het mogelijke te laten doorlopen sluit daarbij aan.²⁰³

159. Om te vermijden dat deze regel zijn doel voorbijschiet en bepaalde ondernemingen ten onrechte genieten van deze bescherming, wordt in het besluit uitdrukkelijk voorzien dat elke belanghebbende partij bij dagvaarding de Voorzitter van de bevoegde ondernemingsrechtbank kan verzoeken te beslissen dat een onderneming niet valt onder het toepassingsgebied van de opschorting. De Voorzitter van de bevoegde ondernemingsrechtbank kan de opschorting ook geheel of gedeeltelijk opheffen bij een bijzonder met redenen omklede beslissing.²⁰⁴

¹⁹⁹ A. GURREA-MARINEZ, "Insolvency Law in Times of COVID-19", *Ibero-American institute for Law and Finance*, Working Paper 2/2020, 4, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3562685.

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, *BS* 24 april 2020.

²⁰² F. SNOECK, "Coronaschulden: moratorium of mortuarium?", *De Juristenkrant* 2020, nr. 411, 11.

²⁰³ E. LANCKSWERT, "[Column – Alledaagse ethiek] Rechtvaardigheid in coronatijden", *De Juristenkrant* 2020, nr. 409, 13.

²⁰⁴ Art. 1, tweede lid, KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, *BS* 24 april 2020.

160. Bijkomstig is de ambitie van het KB nr. 15 beperkt. Het gaat om een tijdelijk staakt het vuren om een doorstart van het economische leven mogelijk te maken. Op korte termijn helpt het moratorium ondernemingen die kampen met financiële moeilijkheden, maar structureel niet.

Afdeling 2. Staatswaarborgregelingen

161. Staatswaarborgen vermijden dat de kredietverstrekking aan de reële economie en de non-profitsector sterk terugvalt, wat nog grotere schade zou veroorzaken. Als interventietechniek voor liquiditeitsschokken bij ondernemingen in moeilijkheden zal de overheid dan ook doorgaans in de eerste plaats de functie van garant vervullen. Het wordt als het ware ingezet als vroegtijdig interventie-instrument van de overheid om de instroom van liquiditeiten te stimuleren. De overheid als toegevoegde schuldenaar wordt gekenmerkt door de hoge graad van kredietwaardigheid die aan haar wordt toegedicht. De onderneming die van deze toegevoegde kredietwaardigheid gebruikmaakt, zal tegen meer gunstige voorwaarden overeenkomsten kunnen sluiten. De garant stellende overheid hoeft daarvoor niet ogenblikkelijk de prijs te betalen, waardoor geen onmiddellijke last op de overheidsmiddelen komt te rusten.²⁰⁵

162. Om gebruik te kunnen maken van de staatswaarborgregelingen dient een onderneming een aanvraag in te dienen bij haar bank of een kredietinstelling naar Belgisch recht. Het toekennen van een nieuw krediet met staatswaarborg is evenwel geen verplichting voor de bank, zelfs niet aan ondernemingen die aan de criteria voldoen. Bij het toekennen van een nieuw krediet zal de bank haar normaal risicobeleid toepassen. De vraag is of er voor ondernemingen wel voldoende tijd is om dit proces te doorlopen. Eveneens bestaat er geen enkele zekerheid dat aan een onderneming, zelfs al voldoet deze aan alle criteria, zulk krediet wordt verstrekt.²⁰⁶

163. Staatswaarborgregelingen zijn erop gericht het algemeen belang te dienen teneinde liquiditeitsstromen gaande te houden. Uiteraard heeft dit ook een keerzijde. De waarborg verlenende overheid dient dan niet onmiddellijk tot een geldelijke prestatie over te gaan, maar zorgt voor aanzienlijke voorwaardelijke budgettaire verbintenissen. Dit zorgt op lange termijn voor een aantal minder latente kosten voor de maatschappij. De begunstigde beschikt over liquiditeiten waarover zij niet of slechts tegen een hogere prijs zou hebben beschikt bij een louter beroep op haar eigen kredietwaardigheid. De schuldeisers van de begunstigde van de waarborg zullen sneller geneigd zijn over te gaan tot transacties ingeval de eventueel daaruit voortvloeiende verliezen kunnen worden afgewimpeld op de overheid, terwijl de voordelen zelf verworven zijn. De overheid tot slot bevindt zich in de situatie waarbij deze een beslissing neemt zonder daarvan de kosten onmiddellijk en met zekerheid te hoeven dragen. Indien naderhand blijkt dat de kosten zich wel degelijk realiseren, kunnen zij bovendien (minstens gedeeltelijk) worden afgewimpeld op een volgende generatie. Een tweede negatieve externaliteit verbonden aan de staatswaarborg is de daaruit voortvloeiende concurrentieverstoring.²⁰⁷

²⁰⁵ S. PAUWELS, *Bancair insolventierecht*, Mortsel, Intersentia, 2015, (57) 57-59.

²⁰⁶ Agentschap Innoveren en Ondernemen, *Garantieregeling ondernemingskredieten en betalingsuitstel (coronacrisis)*, <https://www.vlaio.be/nl/subsidies-financiering/subsidi databank/garantieregeling-ondernemingskredieten-en-betalingsuitstel>.

²⁰⁷ S. PAUWELS, *Bancair insolventierecht*, Mortsel, Intersentia, 2015, (57) 68-69.

Hoofdstuk 3. Kritiek op het benadrukken van het redden van ondernemingen

164. Het moge duidelijk zijn dat de crisismaatregelen betrekking hebben op een *business rescue culture*. Niet iedereen is echter even enthousiast over deze zienswijze. Volgens critici zou bij een onderneming in financiële moeilijkheden het belang van de schuldeisers steeds moeten primeren, andere belangen zoals het behoud van werk en de maatschappij moeten hieraan ondergeschikt zijn.²⁰⁸

165. Auteurs Verdoes en Verweij benadrukken dat de 'slechte' ondernemingen van de goede worden onderscheiden door de markt en dat het proberen vrijwaren van een amper levensvatbare onderneming hierdoor de marktwerking verstoort en de competitie schaadt.²⁰⁹ Bovendien is het allerm minst gemakkelijk om te bepalen welke onderneming nog levensvatbaar was en welke niet voor de COVID-19 pandemie zijn intrede deed.²¹⁰ Volgens hen zijn er dan ook te veel onzekerheden waardoor het redden van ondernemingen subjectief en arbitrair is.²¹¹ Bepalen of een onderneming levensvatbaar is (of was) en of je de onderneming nog kan redden blijft vooralsnog een gok. Wanneer de kans op redding van een onderneming groot wordt ingeschat, is het gerechtvaardigd om deze onderneming via crisismaatregelen te redden. Als de crisismaatregelen ertoe leiden dat de onderneming in financiële moeilijkheden gered wordt, zullen de schuldeisers zich in een betere situatie bevinden dan in een faillissement. Het redden van een onderneming in financiële moeilijkheden met een redelijke kans op herstel komt ook tegemoet aan de belangen van de schuldeisers. Nu de crisis een tijdelijk karakter heeft moet in het achterhoofd gehouden worden dat de schulden na verloop van tijd terugbetaald zouden kunnen worden. Een onderneming kan de weg van het faillissement in dat opzicht misbruiken om snel van zijn schulden af te zijn.

166. De belangen van de schuldeisers moeten bij de beoordeling van de al dan niet redding van een onderneming voorop staan en de omstandigheden van de zaak moeten het redden van een onderneming rechtvaardigen. Daarbij kunnen de belangen van de schuldeisers afgewogen worden tegen de kans die bestuurders moeten krijgen om de onderneming weer levensvatbaar te maken.²¹²

Hoofdstuk 4. Maatregelen met een directe impact op de liquiditeit: invloed van de Europese Commissie

167. De Europese Commissie is van mening dat de steun in de vorm van rechtstreekse subsidies, belastingvoordelen en selectieve betalingen, terug te betalen voorschotten, alsmede garanties, leningen en door de lidstaat verstrekt eigen vermogen, verenigbaar met de interne markt kan worden

²⁰⁸ F. DE LEO, "Het vennootschaps – en boedebelang in de queeste van Dionysos: naar nieuwe wijn in oude zakken?" *TPR* 2018, (465) 508 en 517-519; L.M. LOPUCKI, "A team production theory of bankruptcy reorganization", *Vanderbilt Law Review* 2004, vol. 57, 765-767.

²⁰⁹ T. VERDOES en A. VERWEIJ, "The (implicit) dogmas of business rescue culture", *International Insolvency Review* 2018, vol. 27, (398) 401-402.

²¹⁰ T. VERDOES en A. VERWEIJ, "The (implicit) dogmas of business rescue culture", *International Insolvency Review* 2018, vol. 27, (398) 411.

²¹¹ T. VERDOES en A. VERWEIJ, "The (implicit) dogmas of business rescue culture", *International Insolvency Review* 2018, vol. 27, (398) 416 en 418

²¹² X., "Proefschrift A. Karapetian (Groningen) over bestuurdersaansprakelijkheid uit onrechtmatige daad bij noodlijdende onderneming.", *Corporate Finance Lab* 12 april 2019, www.corporatefinancelab.org.

verklaard indien aan de volgende voorwaarden is voldaan: i) de steun bedraagt niet meer dan 800.000 euro per begunstigde, ii) de steun wordt verleend op basis van een regeling met een geraamd budget en iii) de ondernemingen die deze steun ontvangen, bevonden zich op 31 december 2019 niet in moeilijkheden.²¹³ Alvorens als lidstaat dergelijke maatregelen te nemen, dient deze ervoor te zorgen dat de maatregelen overeenstemmen met de bovenvermelde voorwaarden. Dat de maatregelen met een directe impact op de liquiditeit in de verschillende staten dus gelijkaardige elementen vertonen, is niet verwonderenswaardig.

168. Lidstaten zijn dus gemachtigd om onder bepaalde voorwaarden maatregelen te nemen die raken aan de liquiditeit van ondernemingen. Budgettaire mogelijkheden zullen door de verschillende staten onderzocht moeten worden. Dat de ene lidstaat kiest voor een garantieregeling, de ander dan weer voor subsidies of enige andere mogelijkheid is het resultaat van een beleidskeuze. Een onderzoek naar de efficiëntie van zulke maatregelen is dan ook pas mogelijk nadat de effecten van de maatregelen zichtbaar zijn.

Hoofdstuk 5. Aftoetsen van insolventierechtelijke oplossingen uit de andere staten

Afdeling 1. Duitsland

I. Modificatie van de bestuurdersaansprakelijkheid?

169. In randnummer 96 wees ik al op de mogelijke aansprakelijkheid van de bestuurders van Duitse ondernemingen. Ook de bestuurders van Belgische ondernemingen kunnen onder bepaalde voorwaarden aansprakelijkheid oplopen.

170. Overeenkomstig de orgaantheorie zijn de bestuurders van Belgische ondernemingen niet persoonlijk verbonden voor de verbintenissen van de onderneming.²¹⁴ Deze niet-toerekenbaarheid kan in extreme gevallen leiden tot roekeloos gedrag van de bestuurders. Bestuurders lopen immers geen direct risico voor de (negatieve) gevolgen van hun daden. Bestuurdersaansprakelijkheid vormt hier een rem op.²¹⁵

171. Aangezien schuldeisers bij faillissement sneller een extra vermogen zullen aanspreken, stelt de vraag naar bestuurdersaansprakelijkheid zich doorgaans sneller na het faillissement. Indien bij faillissement van een onderneming de schulden de baten overtreffen, kunnen de huidige of gewezen bestuurders, zaakvoerders, dagelijks bestuurders, leden van de directieraad of raad van bestuur, alsmede alle andere personen die ten aanzien van de zaken van de onderneming werkelijke bestuursbevoegdheid hebben gehad, persoonlijk en al dan niet hoofdelijk aansprakelijk worden gesteld voor het geheel of een deel van de schulden van de onderneming ten belope van het tekort, indien

²¹³ A. LEPIECE en M. VANDENNEUCKER, "Le cadre européen applicable aux aides d'état dans le contexte de la crise du COVID-19", *RDC-TBH* 2020, 921.

²¹⁴ F. LEFEVRE en E. POTTIER, "De aansprakelijkheid van de organen", *RDC-TBH* 2018, (1091) 1093; Art. 2:51 WvV.

²¹⁵ J. VANANROYE en G. LINDEMANS, "Schuldeiserbescherming tegen misbruik van rechtspersonen: het insolventierecht geeft en het vennootschapsrecht neemt?", *DAOR* 2017, afl. 123, (4) 7-10.

komt vast te staan dat een door hen begane, kennelijk grove fout heeft bijgedragen tot het faillissement.²¹⁶

172. De bepaling voorziet echter in een uitzondering. De wetgever stelt dat de faillissementsaansprakelijkheid niet van toepassing is op kleine ondernemingen zoals gedefinieerd in artikel XX.225, §2, eerste lid WER. Het gaat om ondernemingen die over een periode van drie boekjaren gemiddeld minder dan 620.000 euro omzet hebben verwezenlijkt en waarvan het totaal van de balans in het laatste boekjaar minder dan 370.000 euro bedraagt. De *ratio legis* van deze uitzondering ligt in het feit dat de wetgever de jonge zelfstandigen niet wil ontmoedigen.²¹⁷

173. Om een succesvolle aansprakelijkheidsvordering in te stellen tegen de bestuurders wegens kennelijk grove fout, dient de eiser aan te tonen dat aan de volgende vier voorwaarden in hoofde van de onderneming is voldaan: i) het faillissement van de onderneming, ii) het deficitair karakter van de onderneming, iii) een kennelijk grove fout en tot slot iv) een causaal verband tussen de fout en het faillissement.²¹⁸

174. Van een kennelijk grove fout is sprake wanneer elke redelijke bestuurder en zelfs elke redelijke persoon deze fout als foutief kwalificeert.²¹⁹ Een fout is een grove fout wanneer deze een exceptioneel karakter bezit.²²⁰ Hierbij dient de bestuurder een norm te overtreden die essentieel is voor het voortbestaan van de onderneming en waarvan zij wist of althans behoorde te weten dat de overtreding schade zou veroorzaken aan de onderneming.²²¹

175. Onder andere het ontbreken van elke vorm van boekhouding, het voeren van een financieel ondoordacht beleid, het gebrekkig voeren van controle, de passieve houding van bestuurders en de miskennis van het vennootschapsbelang worden in de rechtspraak aanvaard als kennelijk grove fouten.²²²

176. Het aangaan van leningen of andere mogelijkheden tot het verwerven van extra vermogen in een periode waarin een onderneming zich in financiële moeilijkheden bevindt, kan gekwalificeerd worden als het voeren van een financieel ondoordacht beleid. Bestuurders kunnen voor het voeren van een financieel ondoordacht beleid aansprakelijkheid oplopen op basis van een kennelijk grove fout. Doch kan het aantrekken van extra vermogen, voor een onderneming die tijdelijke liquiditeitsproblemen ondervindt, een redding zijn. Het uitsluiten van enige bestuurdersaansprakelijkheid in die zin kan ervoor zorgen dat de bestuurders de onderneming

²¹⁶ Art. XX.225 WER.

²¹⁷ Y. DESMYTTERE en F. HELSEN, "XX.225 WER" in R. STEENNOT, J. STUYCK, H. VANHEES en E. WYMEERSCH (eds.), *Handels – en economisch recht. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Wolters Kluwer, Losbl., (239) 242.

²¹⁸ M. VANDENBOGAERDE, *Aansprakelijkheid van vennootschapsbestuurders*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 162-186.

²¹⁹ Y. DESMYTTERE en F. HELSEN, "XX.225 WER" in R. STEENNOT, J. STUYCK, H. VANHEES en E. WYMEERSCH (eds.), *Handels – en economisch recht. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Wolters Kluwer, Losbl., 246.

²²⁰ M. VANDENBOGAERDE, *Aansprakelijkheid van vennootschapsbestuurders*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 169.

²²¹ Gent 26 maart 1993, *TBH* 1993, (935) 951 en Kh. Brussel 21 april 2005, *RABG* 2005, nr. 17, 1562, noot E. JANSSENS.

²²² T. VANDENBERGHE, "Kennelijk grove fout die heeft bijgedragen tot het faillissement" in T. VANDENBERGHE (ed.), *De vennootschap & de aansprakelijkheid van haar bestuurders bij insolventie*, Gent, Larcier, 2019, (25) 40-47; Kh. Luik 10 september 1991, *TBH* 1992, 501; Gent 17 november 2008, *NJW* 2009, 211; Brussel 22 maart 2005, *JLMB* 2006, 341.

draaiende houden om deze tijdelijke periode te overbruggen. Een aanpassing van de wetgeving betreffende de bestuurdersaansprakelijkheid is dan ook wenselijk.

II. *Achterstelling van aandeelhoudersleningen in faillissement tijdelijk afschaffen?*

177. In de Belgische rechtsorde kent men eveneens het fenomeen van het achterstellen van schuldvorderingen. In de rechtsleer wordt de achterstelling meestal omschreven als "*de rechtsfiguur waarbij een schuldeiser aanvaardt dat zijn schuldvordering eerst wordt voldaan nadat de schuldvordering(en) van een of meerdere andere schuldeisers van dezelfde schuldenaar geheel of gedeeltelijk zijn voldaan*".²²³ Dit is een afwijking op het uitgangspunt dat naar Belgisch recht voortvloeit uit artikel 8 Hyp.W., dat bepaalt dat (bij samenloop, bv bij faillissement of vereffening) alle schuldeisers in gelijke rang (*paritas creditorium*) verhaal nemen op het vermogen dat hun tot onderpand dient. De achterstelling vormt, net als bij de voorrechten en hypotheek, maar dan in de omgekeerde richting, dus een door het recht geaccepteerde uitzondering.²²⁴

178. Een wettelijke rechtsgrond met betrekking tot een automatische achterstelling van een aandeelhouderslening ontbreekt in het Belgische recht. De aandeelhouder-schuldeiser zal wat betreft de terugbetaling van de lening in gelijke rang komen te staan met de overige schuldeisers, eventueel hoger wanneer zekerheden werden bedongen. De andere schuldeisers zullen moeten toekijken hoe het vaak zeer beperkt actief van de onderneming, na samenloop, moet worden gedeeld met de aandeelhouder-schuldeiser.²²⁵ De vraag die thans gesteld kan worden is de mate van correctheid, wetende dat de aandeelhouders betrokken zijn bij en invloed kunnen uitoefenen op het bestuur van de onderneming. In de meeste gevallen ziet de aandeelhouder het faillissement aankomen en kan hij zijn controle en voorkennis over het nakende faillissement opportunistisch aanwenden.²²⁶

179. Concreet kan men de vraag stellen of de mogelijkheid bestaat om tot een herkwalificatie van de rang van de aandeelhouder-schuldeiser te komen. Een wettelijke bepaling is hier niet voorhanden, zodat enkel een gelijkaardig resultaat kan bekomen worden via een andere juridische grondslag. Eventueel kan de niet-tegenstelbaarheidsverklaring uit het faillissementsrecht hier soelaas bieden.²²⁷ Bepaalde handelingen die werden verricht vanaf het door de rechtbank bepaalde tijdstip van staking van betaling, moeten op grond van artikel XX.111 WER niet-tegenstelbaar aan de boedel worden verklaard indien de verkrijger kennis had van de staking van betaling. Zo kan bijvoorbeeld de terugbetaling van een aandeelhouderslening, uitgevoerd gedurende de verdachte periode, niet-tegenstelbaar worden verklaard. Een aandeelhouder wordt immers geacht kennis te hebben van de staking van betaling, wat tot gevolg heeft dat hij relatief snel bedragen ontvangen na de staking van betaling zal moeten terugbetalen aan de curator.²²⁸

²²³ R. FRANSIS, *Achterstelling van schuldvorderingen in het insolventierecht*, Morsel, intersentia, 2017, 13.

²²⁴ A. VAN HEES, *De achtergestelde vordering, in het bijzonder de achtergestelde geldlening*, Deventer, Kluwer, 1989, 10; R. FRANSIS, *Achterstelling van schuldvorderingen in het insolventierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 45.

²²⁵ S. LANDUYT, *Efficiënte risicoverdeling in vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid en de positie van de aandeelhouder*, Morsel, Intersentia, 2020, 311.

²²⁶ *Ibid*, 412.

²²⁷ *Ibid*, 409.

²²⁸ *Ibid*, 412.

180. Schuldeisers die zich benadeeld voelen kunnen eventueel beroep doen op artikel 1382 BW, meer bepaald op de leer van de onrechtmatige daad. Gelet op het verbod van samenloop, staat deze mogelijkheid enkel open voor schuldeisers die geen contractuele band hebben met de onderneming.²²⁹ Artikel 1382 BW kan worden aangewend om de aandeelhouders te veroordelen tot vergoeding van de schade, met name het verminderen van het netto-actief door de terugbetaling van een aandeelhouderslening. Daarbij dient de schuldeiser zowel de fout, als de schade en het oorzakelijk verband aan te tonen. Artikel 1382 BW bepaalt niet op welke wijze de schade moet worden vergoed. De schadevergoeding die kan bekomen worden kan alle mogelijke vormen aannemen. De schadevergoeding, gevraagd door de schuldeiser in kwestie, kan bijvoorbeeld de vorm aannemen van een achterstelling van de betreffende aandeelhouderslening. Fransis vermeldt in zijn werkstuk twee zaken waarbij een rechter heeft besloten om de schade te vergoeden door de achterstelling van een vordering te bevelen.²³⁰ Een van die twee had betrekking op de achterstelling van leningen die door de aandeelhouders werden verstrekt ter financiering van de onderneming.²³¹

181. Uit het voorgaande blijkt dat op dit moment enkel artikel 1382 BW kan worden aangewend als rechtsgrond om tot de achterstelling van een aandeelhouderslening te besluiten. Dat betekent dat het evenwel onmogelijk is om tot een tijdelijke afschaffing van de achterstelling van aandeelhoudersleningen te komen, zonder de mogelijkheid om zich als rechtszoekende op deze bepaling te beroepen tijdelijk op te schorten.

Afdeling 2. Zwitserland

I. Herziening van de verplichtingen van bestuurders?

182. In principe zijn de bestuurders van Zwitserse ondernemingen verplicht om onder bepaalde omstandigheden een crediteurenakkoord te sluiten. Naar Belgisch recht spreekt men in dat kader van een gerechtelijke reorganisatie door collectief akkoord. De schuldenaar-onderneming beschikt over het monopolie tot het voorstellen van een reorganisatieplan. Een onderneming kan een reorganisatieplan neerleggen op de ondernemingsrechtbank waarbij alle schuldeisers worden betrokken in de procedure.²³² Het collectief akkoord is een van de drie reorganisatie-instrumenten waarover een onderneming naar Belgisch recht kan beschikken.

183. Het reorganisatieplan vereist een nauwkeurige beschrijving van alle schuldvorderingen en een beschrijving van de wijziging van de rechten van de schuldeisers ten gevolge van de stemming van het voorgelegde plan.²³³ In het reorganisatieplan dient de onderneming in moeilijkheden uiteen te zetten welke concrete herstelmaatregelen ze zal nemen om haar schuldeisers in de opschorting te voldoen en hoe die maatregelen een weerslag zullen hebben op hun verhaalsrechten (art. XX.70 en XX.71 WER). Het plan wordt goedgekeurd indien de meerderheid van de schuldeisers, die samen meer dan de helft van de verschuldigde bedragen vertegenwoordigen, instemt met het voorgelegde plan.²³⁴

²²⁹ *Ibid*, 350.

²³⁰ R. FRANSIS, *Achterstelling van schuldvorderingen in het insolventierecht*, Mortsel, intersentia, 2017, 76.

²³¹ Kortrijk 20 oktober 1983, *TBH* 1985, 214.

²³² M. VANMEENEN, "De (veron)gelijk(t)e positie van schuldeisers bij gerechtelijke reorganisatie via collectief akkoord", *DAOR* 2011, afl. 98, (289) 289.

²³³ Art. XX.71 WER.

²³⁴ Art. XX.78 WER.

Bij een gerechtelijke reorganisatie door collectief akkoord is het dus mogelijk dat schuldeisers zonder hun instemming gebonden worden door de maatregelen voorzien in het akkoord.²³⁵

184. De maximale duurtijd voor de uitvoering van de herstelmaatregelen opgenomen in het collectief akkoord bedraagt vijf jaar te rekenen vanaf het tijdstip van homologatie.²³⁶ De schuldenaar zal geheel en definitief bevrijd zijn van alle schuldvorderingen die opgenomen zijn in het reorganisatieplan bij een correcte en volledige uitvoering.²³⁷ In het geval de schuldenaar het reorganisatieplan niet correct naleeft, kunnen schuldeisers een gedwongen tenuitvoerlegging eisen van de herstelmaatregelen. Alsook kan iedere schuldeiser en het Openbaar Ministerie bij een niet correcte uitvoering de intrekking van het desbetreffende plan vragen.²³⁸

185. Het reorganisatieplan heeft vaak af te rekenen met kritiek in de rechtsleer. Lindemans benadrukt dat de uitkomst van de stemming vaak geen verrassing zal zijn, gezien de schuldenaar het reorganisatieplan zodanig afstemt dat hij een gekwalificeerde meerderheid zal halen.²³⁹ Schuldeisers met een aanzienlijke schuldvordering zullen dus vaak bevoordeeld worden bij het opstellen van een reorganisatieplan. De onderneming in moeilijkheden zal daarentegen minder aandacht schenken aan de chirografaire schuldeisers met een kleinere schuldvordering. Zij beschikken immers niet over een doorslaggevende stem bij de goedkeuring van het reorganisatieplan. Bovendien kan de rechter de homologatie van het reorganisatieplan alleen weigeren indien het de openbare orde schendt of de pleegvormen niet werden nageleefd. Het betreft een zeer marginaal toetsingsrecht.²⁴⁰

186. In de huidige stand van de wetgeving veronderstelt de gerechtelijke reorganisatie, waarvan het collectief akkoord deel uitmaakt, dat er nog een continuïteit van de bedrijfsactiviteiten is die kan worden gered. Overigens moet de onderneming in staat zijn om de nieuwe schulden die ontstaan zijn tijdens de procedure van gerechtelijke reorganisatie (schuldvorderingen buiten de opschorting) te voldoen. Daarbij kan het wenselijk zijn dat in een periode van tijdelijke *shutdown* de procedure van gerechtelijke reorganisatie wordt opengesteld voor ondernemingen wier activiteit tijdelijk is stilgevallen, zodat aan deze ondernemingen voor een bepaalde periode een bescherming tegen schuldeisers kan worden verleend. Eventueel kan ook de procedure aangepast worden zodat onder toezicht van de rechtbank de toestand van de onderneming bewaakt wordt en dat – anders dan in de huidige stand van de wetgeving – pas in een latere fase van de procedure, wanneer een heropstart van de bedrijfsactiviteit in het vooruitzicht is, een aanvang wordt genomen met de uitwerking van een reorganisatieplan met het oog op de aanzuivering van de bestaande schuldvorderingen in de opschorting. De onderneming kan reeds gesprekken opstarten met enkele belangrijke schuldeisers

²³⁵ M.E. STORME en C. VAN DEN BROECK, "De gevolgen van een reorganisatie – en faillissementsprocedure op de verhaalsmogelijkheden van de betrokken schuldeisers" in *Ondernemingen in moeilijkheden*, Mortsel, Intersentia, 2019, (169) 253.

²³⁶ Art. XX.76 WER; M.E. STORME en C. VAN DEN BROECK, "De gevolgen van een reorganisatie – en faillissementsprocedure op de verhaalsmogelijkheden van de betrokken schuldeisers" in *Ondernemingen in moeilijkheden*, Mortsel, Intersentia, 2019, (169) 257-268.

²³⁷ Art. XX.82, vierde lid WER; M.E. STORME en C. VAN DEN BROECK, "De gevolgen van een reorganisatie – en faillissementsprocedure op de verhaalsmogelijkheden van de betrokken schuldeisers" in *Ondernemingen in moeilijkheden*, Mortsel, Intersentia, 2019, (169) 257-268.

²³⁸ Art. XX.83, eerste lid WER; M.E. STORME en C. VAN DEN BROECK, "De gevolgen van een reorganisatie – en faillissementsprocedure op de verhaalsmogelijkheden van de betrokken schuldeisers" in *Ondernemingen in moeilijkheden*, Mortsel, Intersentia, 2019, (169) 269.

²³⁹ R. LINDEMANS, "De grenzen aan een gedifferentieerde behandeling van schuldeisers bij een gerechtelijke reorganisatie door collectief akkoord: enkele kritische beschouwingen omtrent de gehanteerde toetsingscriteria", *TRV* 2014, afl. 8, (798) 798.

²⁴⁰ Art. XX.79.2 WER; F. DE LEO, "Killing Season: weigering homologatie reorganisatieplan", *RABG* 2017, afl. 16, (1309) 1309.

om het reorganisatieplan voor te bereiden. Verder had de Belgische wetgever er ook voor kunnen kiezen om het collectief akkoord, dat thans alleen wordt aangewend voor de aanzuivering van de bestaande schuldvorderingen in de opschorting, ook te hanteren voor de nieuwe schuldvorderingen die ontstaan zijn tijdens de procedure tot gerechtelijke reorganisatie. Op die manier kan een onderneming met nog enige financiële buffer onderhandelingen aanknopen met bepaalde schuldeisers tot het sluiten van een minnelijk akkoord. Zulk minnelijk akkoord vereist wel een consensus van de betrokken schuldeisers. In het geval er geen consensus kan bereikt worden, kan een onderneming een collectief akkoord opstellen waarin bepaald wordt hoe de nieuwe schuldvorderingen tijdens de gerechtelijke reorganisatie en bij een mogelijke heropstart van de bedrijfsactiviteit zullen worden aangezuiverd. Dit kan mogelijk door een bepaald percentage van de schuld tijdens de gerechtelijke reorganisatie te betalen met een afbetalingsplan en het resterende gedeelte van de schuld te voldoen vanaf de definitieve heropstart van de bedrijfsactiviteit.²⁴¹

Afdeling 3. Spanje

I. Wijziging aan de verplichting van het bijeenroepen van de algemene vergadering?

187. Ook in België is men onder bepaalde voorwaarden verplicht de algemene vergadering bijeen te roepen. Indien het netto-actief van een onderneming (bij de NV) onder bepaalde grenzen zakt ten gevolge van een geleden verlies dan wel (bij de BV en CV) negatief wordt of dreigt te worden of wanneer niet langer vaststaat dat de onderneming, volgens redelijkerwijs te verwachten ontwikkelingen, in staat zal zijn om gedurende minstens de twaalf volgende maanden haar schulden te voldoen naarmate deze opeisbaar worden, moet het bestuur een algemene vergadering van aandeelhouders bijeenroepen binnen een termijn van twee maanden nadat deze toestand wordt vastgesteld of moest worden vastgesteld.²⁴² Deze procedure is alom bekend als de alarmbelprocedure.

188. Het bestuursorgaan moet op deze algemene vergadering de ontbinding van de onderneming voorstellen, ofwel maatregelen nemen om de continuïteit van de onderneming te vrijwaren. Indien deze alarmbelprocedure niet strikt gevolgd wordt, dan wordt de door derden geleden schade, behoudens tegenbewijs, geacht uit het ontbreken van de bijeenroeping voort te vloeien.²⁴³

189. Tengevolge van een niet-regelmatig toegepaste alarmbelprocedure kunnen zowel de curator (op grond van een hoofdelijke bestuursfout, art. 2:56 lid 3 WVV) als ondernemings schuldeisers de bestuurders aansprakelijk stellen.²⁴⁴

190. De alarmbelprocedure kadert binnen het principe van behoorlijk vennootschapsbestuur. Dit omdat het bestuursorgaan verplicht wordt om zich te bezinnen over de toekomst van de onderneming. Indien de onderneming in financiële problemen verkeert, zal deze een algemene vergadering moeten

²⁴¹ R. FRANSIS, "OPINIES : Enkele voorstellen tot hervorming van het insolventierecht in de COVID-19-crisis", *TIBR* 2020, nr. 1, (4) 4.

²⁴² Voor de BV: Art. 5:153 WVV; voor de CV: Art. 6:119 WVV; voor de NV: Art. 7:228-7:229 WVV, zie ook Art. 5:141 WVV.

²⁴³ J. MALHERBE, Y. DE CORDT, P. LAMBRECHT en P. MALHERBE, *Droit des sociétés. Précis*, Bruylant, Bruxelles, 2011, 668-669.

²⁴⁴ Kh. Brugge, 19 april 2010, *TGR* 2011, 214-218; P. BEVERNAGE, "Bestuurdersaansprakelijkheid anno 2013: zijn bestuurders met uitsterven bedreigd?", in M. GORIS (ed.), *Bestuurder en besturen in twee. De uitdaging en invulling van het bestuursmandaat*, Brussel, Larcier, 2003, 13-14.

bijeenroepen die zal beraadslagen over de ontbinding of de verderzetting van de onderneming op basis van de informatie die het bestuursorgaan verstrekt.²⁴⁵

191. Het doel van de alarmbelprocedure is hoofdzakelijk gericht op het tijdig ontdekken van mogelijke continuïteitsproblemen van de onderneming en vermijden dat het kapitaal wordt aangetast. In dit opzicht kan de alarmbelprocedure in een ruimer kader worden gesitueerd, namelijk dat van faillissementspreventie.²⁴⁶ De alarmbelprocedure vormt eigenlijk een antwoord op de vraag wat te doen in geval van onvrijwillige aantasting van het maatschappelijk kapitaal door geleden verliezen.²⁴⁷

192. Meer specifiek heeft de alarmbelprocedure een dubbele finaliteit, namelijk de bescherming van de aandeelhouders en de schuldeisers van de vennootschap.²⁴⁸ Aandeelhouders kunnen immers beslissen of ze hun inbreng of een gedeelte van hun inbreng onmiddellijk terug willen door de onderneming te ontbinden of dat ze de onderneming willen verderzetten met het risico dat de waarde van hun aandeel daalt in de toekomst en ze maar een kleiner deel of zelfs niets van hun inbreng zullen terugkrijgen. De alarmbelprocedure beschermt schuldeisers doordat bij de ontbinding van de onderneming hun onderpand niet verder kan dalen door verliezen in de toekomst. Wanneer de algemene vergadering beslist om herstelmaatregelen te nemen om te trachten de problemen in de onderneming op te lossen komt dit de continuïteit van de onderneming en bijgevolg dus ook de schuldeisers ten goede.²⁴⁹

193. Zowel de Spaanse alarmbelprocedure als de Belgische variant bij de NV hanteren drempels die verbonden zijn met het kapitaal van de onderneming.²⁵⁰ Vandenberghe uit in zijn werkstuk echter kritiek op deze gehanteerde drempels binnen de alarmbelprocedure. Hij twijfelt of deze drempels wel efficiënt zijn om de onderneming te waarschuwen en zo mogelijke insolventieproblemen tijdig op te lossen.²⁵¹ Volgens hem is het minimum kapitaal geen efficiënt middel om schuldeisers van bescherming te voorzien. Het wettelijke opgelegde minimumkapitaal houdt immers geen rekening met de bedrijfsactiviteit en de eraan verbonden risico's van de onderneming.²⁵² De balanstest houdt evenmin rekening met toekomstige financiële noden en gevaren en er doen zich na het opstellen van de jaarrekening en de balans soms zaken voor die een belangrijke invloed hebben op de financiële toestand van de onderneming.²⁵³

194. Ook de Belgische wetgever had er dus voor kunnen kiezen om de alarmbelprocedure buiten werking te stellen, maar de wetgever heeft er goed aan gedaan dit niet te doen. Bestuurders worden gedwongen om te waken over de continuïteit van hun onderneming en maatregelen te nemen indien nodig. Dit komt de schuldeisers enkel ten goede en zo vormt de alarmbelprocedure een bescherming voor de schuldeisers. Zoals in randnummer 158 uiteengezet zullen ook schuldeisers, ondanks de waarborgen die het moratorium biedt, niet ongeschonden uit deze crisis komen. Door ook de

²⁴⁵ K. MARESCEAU, "De alarmbelprocedure: een gewaarschuwd bestuurder...", *TRV* 2008, 564.

²⁴⁶ K. MARESCEAU, "De alarmbelprocedure: een gewaarschuwd bestuurder...", *TRV* 2008, 565.

²⁴⁷ D. BRULOOT, *Vennootschapskapitaal en schuldeisers: een onderzoek naar de effectiviteit van de (Europese) kapitaalregelen en alternatieve technieken van schuldeiserbescherming*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 332; T. VANDENBERGHE, *De alarmbelprocedure*, Gent, Larcier, 2016, 5.

²⁴⁸ T. VANDENBERGHE, *De alarmbelprocedure*, Gent, Larcier, 2016, 6-7.

²⁴⁹ T. VANDENBERGHE, *De alarmbelprocedure*, Gent, Larcier, 2016, 6-7.

²⁵⁰ Voor de BV geldt dit niet. De wetgever heeft met de invoering van boek XX WER het minimumkapitaal in de BV afgeschaft.

²⁵¹ T. VANDENBERGHE, *De alarmbelprocedure*, Gent, Larcier, 2016, 57-58.

²⁵² T. VANDENBERGHE, *De alarmbelprocedure*, Gent, Larcier, 2016, 26-37.

²⁵³ T. VANDENBERGHE, *De alarmbelprocedure*, Gent, Larcier, 2016, 26-37.

bestuurdersaansprakelijkheid met betrekking tot de arlambelprocedure aan te passen, zouden de schuldeisers in een nog slechtere positie worden geplaatst, hetgeen geenszins de bedoeling kan zijn.

Afdeling 4. Verenigd Koninkrijk

I. Opschorting van de wrongful trading bepaling?

195. De *wrongful trading* problematiek manifesteert zich niet louter in het Verenigd Koninkrijk, maar doet zich evenzeer voor onder een andere noemer in België.

196. Bij de invoering van boek XX WER werd er in de Belgische wetgeving een nieuwe grond van bestuurdersaansprakelijkheid ingeschreven, gebaseerd op de leer inzake *wrongful trading*.²⁵⁴ Via artikel XX.227 WER wil men bestuurders ertoe aanzetten tijdig de stekker uit de onderneming te trekken. Bestuurders riskeren immers persoonlijk aansprakelijk gesteld te worden wanneer voldaan is aan de twee specifieke voorwaarden omschreven in artikel XX.227 WER.²⁵⁵ Ten eerste stelt artikel XX.227 WER dat de bestuurder aansprakelijk is wanneer hij op een gegeven moment voorafgaand aan het faillissement wist of behoorde te weten dat er kennelijk geen vooruitzicht was om de onderneming of haar activiteiten te behouden en een faillissement te vermijden. Ten tweede is vereist dat vanaf dat moment, de bestuurder niet gehandeld heeft zoals een normaal vooruitziend en zorgvuldig bestuurder in dezelfde omstandigheden zou gehandeld hebben. Ondernemingsschuldeisers zijn evenwel niet gemachtigd om deze vordering zelf in te stellen. Dit vorderingsrecht behoort, in tegenstelling tot in het Verenigd Koninkrijk, uitsluitend tot de bevoegdheid van de curator.²⁵⁶ Bij enig stilzitten van de aangestelde curator, blijven de schuldeisers met andere woorden in de kou staan.

197. In randnummer 95 werd reeds de ratio legis achter de bestuurdersaansprakelijkheid weergegeven: het beschermen van schuldeisers. Daarnaast doet deze aansprakelijkheid dienst als rem op het risicogedrag van de aandeelhouders. Aandeelhouders willen zoveel mogelijk hun eigen belangen behartigd zien, doch ze zijn niet de enige actoren in de onderneming en dienen bestuurders mee te gaan in hun verhaal. Doordat zij een eigen verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid hebben, worden bestuurders verplicht om ook belangen van derden mee te nemen in hun dagelijks bestuur. Doen ze dit niet, riskeren zij aansprakelijk gesteld te worden.²⁵⁷ Daarnaast poogt de bestuurdersaansprakelijkheid de schuldeisers ook *ex ante* te beschermen, doordat deze aansprakelijkheid kan leiden tot een schadebeperking in hoofde van deze schuldeisers in geval van faillissement.²⁵⁸

198. Vanuit historisch oogpunt stamt de huidige bepaling inzake *wrongful trading* in het Britse recht uit het ruimere leerstuk inzake *fraudulent trading* dat reeds lange tijd in de Britse

²⁵⁴ Art. XX.227 WER.

²⁵⁵ S. JACMAIN, S. BRIJS en K. DE SMET, "Bestuurdersaansprakelijkheid en beroepsverbod onder het hervormde faillissementsrecht", *in foro* 2018, afl. 1, (6) 12.

²⁵⁶ Art. XX.227, §3 WER.; De achterliggende reden is dat dit een domein betreft waar een complexe appreciatie en diepgaande kennis van het verleden van de onderneming vereist is (MvT, *Parl. St. Kamer*, doc. 54, 2407/001,105.).

²⁵⁷ J. VANANROYE, *Bestuurdersaansprakelijkheid als belangrijkste remedie ter bescherming van derden*, Corporate Finance Lab 10 augustus 2017, <https://corporatefinancelab.org/2017/08/10/bestuursaansprakelijkheid-als-belangrijkste-remedie-ter-bescherming-van-derden/>.; J. VANANROYE en G. LINDEMANS, "Schuldeiserbescherming tegen misbruik van rechtspersonen: het insolventierecht geeft en het vennootschapsrecht neemt?", *DAOR* 2017, afl. 123, (4) 7-10.

²⁵⁸ D. BRULOOT, *Vennootschapskapitaal en schuldeisers. Een onderzoek naar de effectiviteit van de (Europese) kapitaalregelen en alternatieve technieken van schuldeisersbescherming*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 506.

vennootschapswetgeving en later in de insolventiereglementering is opgenomen. Algemeen gesteld strekken deze regelingen ertoe de voordelen van de beperkte aansprakelijkheid te ontnemen aan diegenen die er misbruik van maken.²⁵⁹

199. De Britse *wrongful trading* bepaling wordt vaak aanzien als de uitwerking van een algemene bestuursplicht die ten aanzien van schuldeisers zou bestaan. Het bestaan van een dergelijke – in continentaal Europa op het eerst gezicht onbekende – “*duty to consider the interests of creditors*” wordt evenwel betwist. Dergelijke algemene bestuursplicht kan niet afgeleid worden uit elementen die in de *common law* teruggevonden kunnen worden, gezien deze te beperkt zijn in omvang. De plicht die bestuurders ten aanzien van hun onderneming hebben, heeft immers uitwerking ten aanzien van de schuldeisers wanneer de onderneming in de nabijheid van insolventie komt. De gedachtegang is dat het belang van de onderneming, hetwelk de bestuurders essentieel moeten behartigen, in dat geval niet langer kan worden gelijkgesteld met dat van de aandeelhouders. Het ondernemingsbelang wordt vanaf dat moment geacht gelijklopende te zijn met dat van de schuldeisers.²⁶⁰

200. Door de werking van de bepaling inzake *wrongful trading* op te schorten worden bestuurders aangemoedigd om bepaalde maatregelen te nemen en de angst voor aansprakelijkheid hiervoor weg te nemen. Zo kan een onderneming bijvoorbeeld een nieuw krediet aangaan, zonder daarvoor aansprakelijk te worden gesteld, ook al wisten de bestuurders dat hun onderneming in zwaar weer verkeerde. Dit nieuw krediet kan in tijden van tijdelijke financiële problemen ervoor zorgen dat de onderneming het hoofd boven water kan houden om nadien een doorstart te maken.

201. Mijns inziens had ook de Belgische wetgever perfect kunnen kiezen voor de opschorting van de *wrongful trading* bepaling uit artikel XX.227 WER. Op die manier worden de bestuurders van Belgische ondernemingen ertoe aangezet alle middelen in te zetten om de tijdelijke crisis te overbruggen, zonder daarvoor aansprakelijkheid op te lopen.

²⁵⁹ *Ibid*, 508.

²⁶⁰ *Ibid*, 507.

Conclusie

202. Bovenstaande uiteenzetting laat het toe om tot een conclusie te komen en een antwoord te bieden op de onderzoeksvraag: *"Welke aspecten van de crisismaatregelen genomen met betrekking tot insolventie ten tijde van de COVID-19 crisis zijn goed en welke zijn voor verbetering vatbaar? Kunnen oplossingen uit andere rechtstelsels, zijnde Duitsland, Zwitserland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk, bijdragen tot verbetering?"*.

203. *Positieve punten van de Belgische aanpak, het moratorium* - Zoals hoger, vanaf randnummer 153, uiteengezet biedt het moratorium enerzijds heel wat voordelen voor ondernemingen in financiële moeilijkheden. Het zorgt voor efficiëntie op het vlak van kosten en voor een gelijke behandeling van alle ondernemingen die onder het toepassingsgebied vallen van boek XX WER. Het creëert bovendien een gelijk speelveld met ondernemingen uit het buitenland. De rechtsvergelijkende studie toont immers aan dat ook andere staten de toevlucht hebben gezocht naar het invoeren van een tijdelijk (automatisch) moratorium. Het moratorium komt bovendien tegemoet aan de ongewenste overbelasting van de ondernemingsrechtbanken. Tot slot dwingt het de schuldeisers om niet blindelings uitvoeringsmaatregelen te stellen en worden zij ertoe aangezet om op een meer gecoördineerde manier te handelen.

204. Anderzijds zijn neveneffecten niet weg te denken. Deze situeren zich vooral op het gebied van de schuldeisersbescherming. Hoewel er in randnummer 157 gewezen wordt op de gedeeltelijke vrijwaring van de rechten van de schuldeisers, zullen zij niet ongeschonden de crisis uitkomen. Het moratorium zorgt ervoor dat schuldeisers zullen moeten wachten op de betaling van de hen toekomende gelden. Schuldeisers op hun beurt dienen eveneens betalingen te doen. Een beperkte instroom van gelden kan ervoor zorgen dat zij in de problemen komen met het nakomen van hun verplichtingen. Een sneeuwbaaleffect lijkt zich voor te doen.

205. *Positieve punten van de Belgische aanpak, staatswaarborgregelingen* - Staatswaarborgen vermijden dat de kredietverstrekking aan de reële economie sterk terugvalt. Als vroegtijdig interventie-instrument stimuleert het de instroom van liquiditeiten. Door de hoge graad van kredietwaardigheid van de overheid, wordt zij aanzien als een sterke toegevoegde schuldenaar. Financiële instellingen lopen daardoor minder risico en zullen sneller geneigd zijn een krediet toe te staan. Vele ondernemingen hebben deze kredieten nodig om de crisis door te kunnen komen. De onderneming die van deze kredietwaardigheid gebruikmaakt, zal tegen meer gunstige voorwaarden overeenkomsten kunnen sluiten. De overheid zal overigens niet onmiddellijk de last moeten dragen.

206. Daartegenover staan wel enkele negatieve effecten. Alvorens een financiële instelling kan overgaan tot het verstrekken van een gewaarborgd krediet, dient deze vooralsnog eerst haar normaal risicobeleid toe te passen. De vraag is of er voor ondernemingen wel voldoende tijd is om dit proces te doorlopen. Gezien vele ondernemingen van de ene dag op de andere hun inkomsten verloren, is de nood aan liquiditeit hoog. Een financiële instelling is ook niet verplicht om een gewaarborgd krediet toe te staan, ook al voldoet een onderneming aan alle criteria om aanspraak te maken op dergelijk krediet. Een onderneming heeft bijgevolg geen enkele zekerheid dat haar aanvraag tot het bekomen van een waarborg wordt toegekend.

207. Op basis van een afweging van al deze factoren concludeer ik dat zowel het moratorium als de staatswaarborgregelingen als efficiënte crisismaatregelen kunnen dienen. In wat hieronder volgt kan de Belgische aanpak verbeterd worden door de aanpak aan te vullen met maatregelen met betrekking tot het insolventierecht die voortspruiten uit andere jurisdicties.

208. De eerst mogelijke verbetering van de Belgische aanpak is het aanpassen van de regelgeving inzake bestuurdersaansprakelijkheid. Een onderneming die tijdelijk financiële moeilijkheden ondervindt door de coronapandemie kan haar redding vinden door het verwerven van extra vermogen. Het verwerven van extra vermogen kan echter, wanneer een onderneming zich in financiële moeilijkheden bevindt, gezien worden als het voeren van een financieel ondoordacht beleid door de bestuurders. De aansprakelijkheid van de bestuurders komt daarbij in het gedrang. Door het risico om aansprakelijkheid op te lopen weg te nemen, worden de bestuurders van ondernemingen ertoe aangezet de onderneming draaiende te houden om deze tijdelijke crisis te overbruggen.

209. De tweede geschikte verbetering is het openstellen van de procedure tot gerechtelijke reorganisatie voor ondernemingen wier activiteit tijdelijk is stilgevallen. Tijdens de gerechtelijke reorganisatie genieten de ondernemingen immers een bescherming tegen hun schuldeisers. Een aanpassing van de procedure van gerechtelijke reorganisatie is eveneens wenselijk. Het verdient aanbeveling dat het uitwerken van een reorganisatieplan slechts in een latere fase van de gerechtelijke reorganisatie een aanvang neemt. Op die manier hebben ondernemingen de mogelijkheid om een reorganisatieplan voor te bereiden in overleg met enkele belangrijke schuldeisers. Verder biedt het aanwenden van het collectief akkoord voor nieuwe schuldvorderingen die ontstaan zijn tijdens de procedure tot gerechtelijke reorganisatie een belangrijk voordeel. Een minnelijk akkoord tussen een onderneming met nog enige financiële buffer en haar schuldeisers kan getracht bereikt te worden.

210. Een derde mogelijke verbetering hangt samen met de in randnummer 208 besproken verbetering, namelijk het aanpassen van de regelgeving omtrent bestuurdersaansprakelijkheid. Bestuurders van ondernemingen kunnen naast het begaan van een kennelijk grove fout ook aansprakelijk worden gesteld op basis van *wrongful trading*. Door de werking van de bepaling inzake *wrongful trading* op te schorten worden bestuurders aangemoedigd om maatregelen te nemen, zoals het aangaan van een nieuw krediet. Op basis van de *wrongful trading* bepaling kunnen bestuurders aansprakelijkheid oplopen bij het aangaan van een nieuw krediet indien zij wisten dat hun onderneming in zwaar weer verkeerde. Doch ook hier kan het aangaan van een nieuw krediet redding bieden voor ondernemingen met tijdelijke financiële moeilijkheden door de coronacrisis.

211. Het aanpassen van de regelgeving inzake bestuurdersaansprakelijkheid brengt gevolgen met zich mee voor de schuldeisers. De ratio legis achter de bestuurdersaansprakelijkheid is immers het beschermen van schuldeisers. Om die reden lijkt het mij dan ook niet aangewezen om ook de verplichting van het bijeenroepen van de algemene vergadering te wijzigen. Het bezinnen over de toekomst van de onderneming in moeilijkheden vormt een bescherming voor de schuldeisers, die zoals eerder vermeld, ook niet ongeschonden de crisis zullen uitkomen. Bovendien komt het ook de bestuurders ten goede om tijdig continuïteitsproblemen te ontdekken en op een gepaste manier antwoorden te bieden. Een faillissement moet te allen tijde vermeden worden.

212. Noodwetgeving leidt ertoe dat bij veranderende omstandigheden andere maatregelen genomen dienen te worden. Of we na de crisis terug worden geplaatst in de situatie die gold voor de coronacrisis, hangt ervan af of de nieuwe regels voortbouwen op ontwikkelingen die reeds gaande waren.²⁶¹

213. Op het einde van een onderzoek past het om aanbevelingen voor verder onderzoek te doen. Vermoedelijk zullen de gevolgen van de coronacrisis zich nog verder uitdijen in de toekomst. Na deze crisis zal een grondige analyse en evaluatie van de uiteenlopende maatregelen noodzakelijk zijn. Op die manier beschikt men over een adequaat noodrecht dat bij een eventuele volgende crisis meteen kan toegepast worden. Waar nodig kunnen aanpassingen doorgevoerd worden.²⁶²

²⁶¹ E. DIRIX, "Corona en insolventierecht in België", *Tijdschrift Voor Insolventierecht* 2020/27, (203) 204.

²⁶² R. BOONE, "Het recht is niet op zulke ontwrichtende crises berekend", *De juristenkrant* 2020, afl. 407, (4) 5.

Bibliografie

Wetgeving

Europese wetgeving

Verdrag van 25 maart 1957 betreffende de werking van de Europese Unie, *Pb. C.* 17 december 2007.

Richtl. 2019/1023 van het Europees Parlement en de Raad betreffende preventieve herstructureringsstelsels, betreffende kwijtschelding van schuld en beroepsverboden, en betreffende maatregelen ter verhoging van de efficiëntie van procedures inzake herstructurering, insolventie en kwijtschelding van schuld, en tot wijziging van Richtlijn (EU) 2017/1132, *Pb. L.* 26 juni 2019, afl. 172, 18.

Verordening (EG) nr. 1346/2000 van de Raad van 29 mei 2000 betreffende insolventieprocedures, referentie en verordening (EU) nr. 2015/848 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2015 betreffende insolventieprocedures, *Pb. L.* 5 juni 2015, afl. 141, 19.

Mededeling 2020/C 91 I/01 van 20 maart 2020 van de Commissie Tijdelijke kaderregeling inzake staatssteun ter ondersteuning van de economie vanwege de huidige COVID-19-uitbraak, *Pb. C.* 20 maart 2020.

Tijdelijke kaderregeling inzake staatssteun ter ondersteuning van de economie vanwege de huidige Covid-19-uitbraak Mededeling van de Commissie van 19 maart 2020, C(2020), 1863, *Pb. C.* 20 maart 2020.

Belgische wetgeving

Faillissementswet van 8 augustus 1997, *BS* 28 oktober 1997.

Wetboek van economisch recht 28 februari 2013, *BS* 29 maart 2013.

Wetboek van vennootschappen en verenigingen 23 maart 2019, *BS* 4 april 2019.

Wet van 27 maart 2020 tot machtiging van de koning om een staatswaarborg te verstrekken voor bepaalde kredieten in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus en tot wijziging van de wet van 25 april 2014 op het statuut en toezicht op kredietinstellingen en beursvennootschappen, *BS* 31 maart 2020, 22.179.

Wet van 27 mei 2020 betreffende het consumentenkrediet, teneinde de kredietnemers van dergelijke kredieten te helpen de door het coronavirus veroorzaakte crisis te doorstaan, *BS* 29 mei 2020.

Wet van 20 juli 2020 tot verstrekking van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten aan KMO's in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus en tot wijziging van de wet van 25 april 2014 op het statuut en toezicht op kredietinstellingen en beursvennootschappen, *BS* 24 juli 2020.

Wet van 20 december 2020 houdende diverse tijdelijke en structurele bepalingen inzake justitie in het kader van de strijd tegen de verspreiding van het coronavirus COVID-19, *BS* 24 december 2020.

KB 14 april 2020 betreffende de toekenning van een staatswaarborg voor bepaalde kredieten in de strijd tegen de gevolgen van het coronavirus, *BS* 15 april 2020.

KB 24 april 2020 betreffende de tijdelijke opschorting ten voordele van ondernemingen van uitvoeringsmaatregelen en andere maatregelen gedurende de COVID-19 crisis, *BS* 24 april 2020.

MB 23 maart 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 23 maart 2020.

MB 28 oktober 2020 houdende dringende maatregelen om de verspreiding van het coronavirus COVID-19 te beperken, *BS* 28 oktober 2020.

Vorbereidende stukken

Wetsvoorstel betreffende de continuïteit van de ondernemingen (ingediend door de heren Jean-Luc Crucke en Daniel Bacquelaine), *Parl. St.* Kamer BZ 2007, nr. 52-0160/001.

Wetsvoorstel betreffende wijziging van boek XX van het Wetboek economisch recht, *Parl. St.* Kamer 2019-20, nr. 55-1337/001.

Duitse wetgeving

Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung 20 april 1892, *BGBI.I S. 2446*.

Insolvenzordnung 5 oktober 1994, *BGBI.I S. 2866*.

Gesetz zur Errichtung eines Finanzmarkt – und eines Wirtschaftsstabilisierungsfonds 17 oktober 2008, <https://www.gesetze-im-internet.de/fmstfg/BJNR198210008.html>.

Gesetz zur vorübergehenden Aussetzung der Insolvenzantragspflicht und zur Begrenzung der Organhaftung bei einer durch die COVID-19-pandemie bedingten Insolvenz; Gesetz zur Abmilderung der Folgen der Covid-19-Pandemie im Zivil-, Insolvenz-, und Strafverfahrensrecht, *BGBI. I* 27 maart 2020, 569.

Zwitserse wetgeving

Verordnung über insolvenzrechtliche Massnahmen zur Bewältigung der Coronakrise, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20201083/index.html>.

Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs, *SR 281.1* 11 april 1889, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/18890002/index.html>.

Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht), <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19110009/index.html#a735>.

Botschaft zum Bundesgesetz über Kredite mit Solidarbürgschaft infolge des Coronavirus, *BBI 8477* 18 september 2020, <https://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2020/8477.pdf>.

Spaanse wetgeving

Royal Decreto Legislativo 2 juli 2010 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Sociedades de Capital, <https://www.boe.es/buscar/pdf/2010/BOE-A-2010-10544-consolidado.pdf>.

Real Decreto-ley 7/2020 12 maart 2020 por el que se adoptan medidas urgentes para responder al impacto economico del COVID-19, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-3580>.

Real Decreto-ley 8/2020 17 maart 2020 de medidas urgentes extraordinarias para hacer frente al impacto economico y social del COVID-19, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-3824>.

Real Decreto-ley 16/2020 28 april 2020 de medidas procesales y organizativas para hacer frente al COVID-19 en el ambito de la Administracion de Justicia, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4705>.

Royal Decreto Legislativo 28 april 2020 de medidas procesales y organizativas para hacer frente al COVID-19 en el ambito de la Administracion de Justicia, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4705>.

Real Decreto Legislativo 1/2020 5 mei 2020 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley Concursal, <https://www.boe.es/buscar/pdf/2020/BOE-A-2020-4859-consolidado.pdf>.

Engelse wetgeving

Insolvency Act 1986, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/section/214/2017-04-07>.

Companies Act 2006, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.

Corporate Insolvency and governance act 2020,
https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/12/pdfs/ukpga_2020012_en.pdf.

Rechtspraak

Cass. 10 mei 1991, *RW* 1991-1992, 405, noot DIRIX.

Cass. 14 januari 2005, *RW* 2005-06, afl.11, 429.

Cass. 13 maart 2012, *Arr. Cass.* 2012, 644.

Cass. 28 juni 2018 (C.17.0701.N), *RW* 2018-19, 1260.

Bergen 16 oktober 1989, *Rev. Prat. Soc.* 1990, 68.

Brussel 22 maart 2005, *JLMB* 2006, 341.

Gent 26 maart 1993, *TBH* 1993, 935.

Gent 17 november 2008, *NJW* 2009, 211.

Kh. Brugge, 19 april 2010, *TGR* 2011, 214-218.

Kh. Brussel 21 april 2005, *RABG* 2005, nr. 17, 1562.

Kh. Brussel 16 oktober 2018, *RABG* 2019, 845.

Kh. Luik 10 september 1991, *TBH* 1992, 501.

Kortrijk 20 oktober 1983, *TBH* 1985, 214.

Luik 2 april 2019, *TIBR* 2020, 13.

Rechtsleer

Boeken en verzamelwerken

BEVERNAGE, P., "Bestuurdersaansprakelijkheid anno 2013: zijn bestuurders met uitsterven bedreigd?", in M. GORIS (ed.), *Bestuurder en besturen in twee. De uitdaging en invulling van het bestuursmandaat*, Brussel, Larcier, 2003, 13-14.

BRULOOT, D., *Vennootschapskapitaal en schuldeisers. Een onderzoek naar de effectiviteit van de (Europese kapitaalregelen en alternatieve technieken van schuldeisersbescherming*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 824 p.

DESMYTTERE, Y. en HELSEN, F., "XX.225 WER" in STEENNOT, R., STUYCK, J., VANHEES, H. en WYMEERSCH, E., (eds.), *Handels – en economisch recht. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Wolters Kluwer, Losbl., 239-252.

FRANSIS, R., *Achterstelling van schuldvorderingen in het insolventierecht*, Mortsel, intersentia, 2017, 566 p.

GOFFIN, J. en CAUWENBERGH, A., "La responsabilité des dirigeants liée à une poursuite d'activité déficitaire avant ou pendant une réorganisation judiciaire", in *Le droit de l'insolvabilité: analyse panoramique de la réforme*, Limal, Anthemis, 2018, nr. 8, 773 p.

GOFFIN, J. en DE SAUVAGE, G., "Les responsabilités en droit de l'insolvabilité" in X, *Les responsabilités en matière commerciale. Actualités et perspectives*, Limal, Anthemis, 2014, 307 p.

EIDENMÜLLER, H., "Trading in Times of Crisis" in EINDENMÜLLER, H. en SCHÖN, W. (eds.), *The law and Economics of Creditor Protection. A Transatlantic Perspective*, Den Haag, T.M.C. Asser Press, 2008, 241-248.

LANDUYT, S., *Efficiënte risicoverdeling in vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid en de positie van de aandeelhouder*, Mortsel, Intersentia, 2020, 462 p.

MALHERBE, J., DE CORDT, Y., LAMBRECHT, P. en MALHERBE, P., *Droit des sociétés. Précis*, Bruylant, Bruxelles, 2011, 1530 p.

MALLON, C. en WAISMAN, S., *The law and practice of restructuring in the UK and US*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 489 p.

MCGORMACK, G., *Corporate rescue law – an Anglo-American perspective*, Northampton (MA), Edward Elgar, 2008, 322 p.

OLAERTS, M., *Vennootschappelijke beleidsbepaling in geval van financiële moeilijkheden: de positie van bestuurders en aandeelhouders*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 411 p.

PAUWELS, S., *Bancair insolventierecht*, Mortsel, Intersentia, 2015, 57-104.

RENARD, J.P., RENARD, V., OUCHINSKY, N. en DAVID, W., *La loi relative à la continuité des entreprises après la réforme de 2013: mode d'emploi*, Waterloo, Wolters Kluwer, 2014, 514 p.

SCHILPP, B., *Gesellschafterfremdfinanzierte Auslandsgesellschaften*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2017, 318 p.

STORME, M.E. en VAN DEN BROECK, C., "De gevolgen van een reorganisatie – en faillissementsprocedure op de verhaalsmogelijkheden van de betrokken schuldeisers" in *Ondernemingen in moeilijkheden*, Mortsel, Intersentia, 2019, 169-282.

VANDENBERGHE, T., *De alarmbelprocedure*, Gent, Larcier, 2016, 111 p.

VANDENBERGHE, T., "Kennelijk grove fout die heeft bijgedragen tot het faillissement" in T. VANDENBERGHE (ed.), *De vennootschap & de aansprakelijkheid van haar bestuurders bij insolventie*, Gent, Larcier, 2019, 25-53.

VANDENBOGAERDE, M., *Aansprakelijkheid van vennootschapsbestuurders*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 209 p.

VAN HEES, A., *De achtergestelde vordering, in het bijzonder de achtergestelde geldlening*, Deventer, Kluwer, 1989, 170 p.

VEROUGSTRAETE, I., *Manuel de la continuité des entreprises et de la faillite*, Waterloo, Wolters Kluwer Belgium, 2001, 977 p.

Tijdschriften

ALTMPEPEN, H., "Das neue Recht der Gesellschafterdarlehen in der Praxis", *NJW* 2008, 3601-3607.

BACHNER, T., "Wrongful Trading – A new European Model For Creditor Protection?" *EBOR* 2004, alf. 5, 293-319.

BOONE, R., "[Coronacrisis en handelaars: nood aan spoedwetgeving in contractenrecht en bepaalde domeinen economisch recht?] 'Het recht is niet op zulke ontwrichtende crises berekend'[Interview met Eric Dirix]", *De Juristenkrant* 2020, nr. 407, 4-5.

BOONE, R., "Het recht is niet op zulke ontwrichtende crises berekend", *De Juristenkrant* 2020, afl. 407, 4-5.

BRIJS, S. en LINDEMANS, R., "Kroniek insolventierecht 2015-2016", *TRVRPS* 2017, alf. 3, nr. 58, 288-339.

CUYPERS, D., "Corona en de digitalisering van recht en het onderwijs in het recht: "never let a good crisis go to waste"", *T.O.R.B* 2019-20, nr. 5, 341-348.

DE COCK, W., "Europese Commissie neemt tijdelijke kaderregeling aan voor coronastaatssteun", *De Juristenkrant* 2020, alf. 407, 2.

DE LEO, F., "Het vennootschaps – en boedebelang in de queeste van Dionysos: naar nieuwe wijn in oude zakken?" *TPR* 2018, 465-528.

DE LEO, F., "Killing Season: weigering homologatie reorganisatieplan", *RABG* 2017, afl. 16, 1309-1319.

DE MAREZ, D., "Een stormparaplu voor alle door de coronacrisis getroffen ondernemingen", *RW* 2019-20, nr. 37, 1449.

DIRIX, E., "Corona en insolventierecht in België", *Tijdschrift voor insolventierecht* 2020/27, 203-206.

DIRIX, E., "Kroniek Belgische insolventierecht", *Tijdschrift Voor Insolventierecht* 2016, Afl. 22, 154-161.

DIRIX, E., "Pauzeknop voor coronafaillissementen en beslagen", *De Juristenkrant* 2020, nr. 408, 5-6.

DIRIX, E. en FRANCIS, R., "National report for Belgium." in D. FABER, N.VERMUNT, J. KILBORN en T. RICHTER (eds.), *Commencement of insolvency proceedings*, Oxford, Oxford University press, 2012.

DURANT, M., "Bankkrediet aan ondernemingen in coronatijden: een pauzeknop voor terugbetalingen, een waarborgbazooka in twee delen en een tijdelijk staakt-het-vuren", *BFR* 2020, nr. 3, 222-229.

FRANSIS, R., "OPINIES : Enkele voorstellen tot hervorming van het insolventierecht in de COVID-19-crisis", *TIBR* 2020, nr. 1, 4-5.

GURREA-MARINEZ, A., "Insolvency Law in Times of COVID-19", *Ibero-American institute for Law and Finance*, Working Paper 2/2020, 1-17,
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3562685.

JACMAIN, S., BRIJS, S. en DE SMET, K., "Bestuurdersaansprakelijkheid en beroepsverbod onder het hervormde faillissementsrecht", *in foro* 2018, afl. 1, 6-16.

JACMAIN, S., BRIJS, S., VAN HOE, A. en PARIDAEN, K., "De preprocedurale reorganisatie onder boek XX: opsporing van ondernemingen in moeilijkheden, voorlopige maatregelen, het buitengerechtelijk minnelijk akkoord en (de exit van) het stil faillissement", *TBH* 2018/3, 227-236.

KONSTANTINOV, D., "Wrongful Trading: Comparative Approach (England and Wales, Russia and the USA)", *BRICS LJ* 2016, 2, 101.

LANCKSWEERDT, E., "[Column – Alledaagse ethiek] Rechtvaardigheid in coronatijden", *De Juristenkrant* 2020, nr. 409, 13.

LEFEVRE, F. en POTTIER, E., "De aansprakelijkheid van de organen", *RDC-TBH* 2018, 1091-1105.

LEPIECE, A. en VANDENNEUCKER, M., "Le cadre européen applicable aux aides d'état dans le contexte de la crise du COVID-19", *RDC-TBH* 2020, 911-932.

LINDEMANS, R., "De grenzen aan een gedifferentieerde behandeling van schuldeisers bij een gerechtelijke reorganisatie door collectief akkoord: enkele kritische beschouwingen omtrent de gehanteerde toetsingscriteria", *TRV* 2014, afl. 8, 798-805.

LOPUCKI, L.M., "A team production theory of bankruptcy reorganization.", *Vanderbilt Law Review* 2004, vol. 57, 740-779.

MARESCEAU, K., "De alarmbelprocedure: een gewaarschuwd bestuurder...", *TRV* 2008, 564-575.

MENNENS, A.M. en POOL, J.M.W., "Flattening the insolvency curve", *Tijdschrift voor insolventierecht* 2020/22, 135-152.

PANNEVIS, N., "An 'intelligent' Lockdown? On the dutch response to Covid-19", *ICR Vol 17* (2020), afl 5.

ROELS, A., VAN HOE, A., CARDINAELS, J., PARIDAEN, K., LINDEMANS, R., BRIJS, S., "Kroniek insolventierecht 2019-2020.", *TRV* 2020, nr. 5, 559-592.

SNOECK, F., "Coronaschulden: moratorium of mortuarium?", *De Juristenkrant* 2020, nr. 411, 11.

VANANROYE, J. en LINDEMANS, G., "Schuldeiserbescherming tegen misbruik van rechtspersonen: het insolventierecht geeft en het vennootschapsrecht neemt?", *DAOR* 2017, afl. 123, 4-18.

VANMEENEN, M., "When the wind of change blows: Europa zet in op harmonisering van herstructurering en tweede kansbeleid", *TBH* 2019, Afl. 4, 466-476.

VAN HEES, J. en BIL, T., "Kroniek van het insolventierecht", *N.J.B.* 2019, Afl. 35, 2721-2728.

VAN HOE, A., "Uitzonderlijke tijden, uitzonderlijke maatregelen", *TBH* 2020, 241-245.

VAN CAMP, J. en DE KEZEL, E., "Schorsing opzeggingstermijn wegens corona (of de schoenendoos van Pandora)", *De Juristenkrant* 2020, nr. 412, 20.

VAN LEYNSEELE, P. en JAGTENBERG, R., "Corona de nood moet vindigrijk maken", *TMD* 2020, 48-50.

VANMEENEN, M., "De (veron)gelijk(t)e positie van schuldeisers bij gerechtelijke reorganisatie via collectief akkoord", *DAOR* 2011, afl. 98, 289-299.

VAN ZWIETEN, K., "The wrong target? COVID-19 and the wrongful trading rule", *Oxford Business Law Blog* 25 maart 2020, <https://www.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2020/03/wrong-target-covid-19-and-wrongful-trading-rule>.

VERDOES, T. en VERWEIJ, A., "The (implicit) dogmas of business rescue culture", *International Insolvency Review* 2018, vol. 27, 398-421.

WAELEKENS, J., "Vervulling faillissementsvoorwaarden", *NJW* 2016, afl. 352, 879-880.

Overige

Actualiteit

Agentschap Innoveren en Ondernemen, *Garantieregeling ondernemingskredieten en betalingsuitstel (coronacrisis)*, <https://www.vlaio.be/nl/subsidies-financiering/subsidiedatabank/garantieregeling-ondernemingskredieten-en-betalingsuitstel>.

BOMBAERTS, J.B., *Nouveau moratoire sur les faillites*, L'Echo 11 november 2020, <https://www.lecho.be/economie-politique/belgique/economie/nouveau-moratoire-sur-les-faillites/10264403.html>.

British Business Bank, *The coronavirus Business Interruption Loan Scheme (CBILS) is now available through participating lenders*, <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-scheme-cbils-2/>.

British Business Bank, *Coronavirus Business Interruption Loan Scheme (CBILS) – for SME's and Advisors*, <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-scheme-cbils-2/for-businesses-and-advisors/>.

British Business Bank, *The coronavirus Large Business Interruption Loan Scheme (CLBILS) facilitates access to finance for medium-sized and larger businesses affected by the coronavirus outbreak*, <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-schemes/clbils/>.

British Business Bank, *Future Fund*, <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-schemes/future-fund/>.

Europese Commissie, *State aid: Commission adopts Temporary Framework to enable Member States to further support the economy in the COVID-19 outbreak*, 19 maart 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_496.

FEBELFIN, *Charter betalingsuitstel ondernemingskredieten*, https://www.febelfin.be/sites/default/files/2020-04/charter_betalingsuitstel_krediet_aan_ondernemingen.pdf.

FEBELFIN, *Tweede charter betalingsuitstel ondernemingskredieten*, <https://www.febelfin.be/nl/artikel/tweede-charter-betalingsuitstel-ondernemingskredieten>.

FOD Kanselarij van de Eerste Minister algemene directie Externe Communicatie, *COVID-19 verlenging van de toekenningstermijn van de in aanmerking komende kredieten voor een staatswaarborg voor KMO's*, <https://news.belgium.be/nl/covid-19-verlenging-van-de-toekenningstermijn-van-de-aanmerking-komende-kredieten-voor-een>.

LAGARDE, C., *Our response to the coronavirus emergency*, <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2020/html/ecb.blog200319~11f421e25e.en.html>.

LEMMENS, L., *Coronavirus COVID-19: lijst met uitzonderlijk zwaar getroffen sectoren die soepele regels voor tijdelijke coronawerkloosheid mogen toepassen tot eind 2020*, Wolters Kluwer, 18 september 2020, <https://legalworld.wolterskluwer.be/nl/nieuws/socialeye/coronavirus-covid-19-lijst-met-uitzonderlijk-zwaar-getroffen-sectoren-die-soepele-regels-voor-tijdelijke-coronawerkloosheid-mogen-toepassen-tot-eind-2020/>.

MICHIELSEN, S., *Crisis trekt spoor van vernieling door het bedrijvenlandschap*, De tijd, 17 oktober 2020, <https://www.tijd.be/dossiers/het-corona-effect/crisis-trekt-spoor-van-vernieling-door-het-bedrijvenlandschap/10258546>).

Ministerie van Economische zaken en Klimaat, *Kamerbrief over noodpakket banen en economie*, rijksoverheid.nl, 17 maart 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/03/17/kamerbrief-over-noodpakket-banen-en-economie>.

VANANROYE, J., *Bestuurdersaansprakelijkheid als belangrijkste remedie ter bescherming van derden*, Corporate Finance Lab 10 augustus 2017, <https://corporatefinancelab.org/2017/08/10/bestuursaansprakelijkheid-als-belangrijkste-remedie-ter-bescherming-van-derden/>.

VAN GEEL, C., *COVID-19: Bijkomende staatswaarborg voor kredieten aan bedrijven en zelfstandigen*, Wolters Kluwer, 12 augustus 2020, <https://taxworld.wolterskluwer.be/nl/nieuws/domein/financieel/covid-19-bijkomende-staatswaarborg-voor-kredieten-aan-bedrijven-en-zelfstandigen/>.

VANHEES, A., *'Wrongful trading' in België en UK: hoe bezorgd moeten bestuurders zijn voor het nieuwe art. XX.227 WER*, Corporate Finance Lab 20 december 2017.

WELLENS, A., *Federaal Planbureau: Belgische economie zal in 2020 grootste krimp sinds WOII noteren*, De Morgen, 5 juni 2020, <https://www.demorgen.be/politiek/federaal-planbureau-belgische-economie-zal-in-2020-grootste-krimp-sinds-woii-noteren~b4cd8484/>.

X., *Coronavirus: le conseil fédéral adopte une ordonnance de nécessité pour l'octroi de credits garantis par un cautionnement solidaire de la Confédération*, 25 maart 2020 <https://www.admin.ch/gov/fr/accueil/documentation/communiqués.msg-id-78572.html>.

X., "Proefschrift A. Karapetian (Groningen) over bestuurdersaansprakelijkheid uit onrechtmatige daad bij noodlijdende onderneming.", *Corporate Finance Lab* 12 april 2019, www.corporatefinancelab.org.

X., *COVID19: Liquiditätshilfen für Startups sind operativ*,
<https://www.seco.admin.ch/seco/de/home/seco/nsb-news/medienmitteilungen-2020.msg-id-79006.html>.

Institutio de Crédito Oficial., *Linea de Avaales Real Decreto-Ley 8/2020 de 17 de marzo Dotada con hasta 100.000 millones de euros*, <https://www.ico.es/web/ico/linea-avales>.

Institutio de Crédito Oficial., *ICO Sector Turistico y actividades conexas Covid 19/ Thomas Cook*,
<https://www.ico.es/web/ico/ico-sector-turistico-y-actividades-conexas->.

VAN LEEUWEN, S., *Faillissementen voor achtste maand op rij gedaald*,
<https://graydon.be/pers/faillissementen-voor-achtste-maand-op-rij-gedaald>.